

Siri Hustvedt
De pijn na
de dood van
Paul Auster

BOEKEN C4-5

Hongaren in NL
'Ik stem meer
tégen Orbán dan
vóór Magyar'

BUITENLAND 16

5 voor 12
Keizerspinguïn
in gevaar door
opwarming

IN HET NIEUWS 11

Nieuwe Schijf van Vijf
Advies om veel minder
vlees en kaas te eten,
en veel meer peulvruchten

IN HET NIEUWS 8-9

KINDERMISHANDELING

Rapport: Palestijnse kinderen gemarteld in Israëlische cel

Zo'n 350 Palestijnse kinderen in Israëlische gevangenissen worden gemarteld, seksueel misbruikt en uitgehongerd. Een explosief rapport erover van Save the Children, eerder onder Israëlische druk niet gepubliceerd, komt nu alsnog naar buiten.

Derk Walters en **Fitria Jelyta**
AMSTERDAM

Palestijnse kinderen worden in Israëlische gevangenissen gemarteld, seksueel misbruikt en uitgehongerd. Sinds de aanval van Hamas op Israël, op 7 oktober 2023, is er een toename in het aantal arrestaties van Palestijnen, onder wie kinderen, en is de situatie in de detentiecentra enorm verslechterd.

Dat staat in een rapport van kinderrechtenorganisatie Save the Children dat in handen is van NRC. De hulporganisatie besloot het rapport eerder niet naar buiten te brengen vanwege druk van Israël op het werk van hulporganisaties.

Vrijwel in het hele proces van arrestatie tot detentie worden de kinderen blootgesteld aan fysieke mishandeling. Ze worden vastgebonden, geblinddoekt, geslagen, geschopt en urenlang ondervraagd zonder aanwezigheid van advocaten of hun ouders.

Save the Children liet 165 Palestijnse kinderen vragenlijsten invullen nadat ze uit de gevangenissen

waren vrijgelaten. De humanitaire organisatie sprak daarnaast met 32 ouders en verzorgers, dertien sociale hulpverleners en drie advocaten die de Palestijnse kinderen vertegenwoordigen. De getuigenissen zijn verwerkt in het onderzoeksrapport *Gemarteld: het escalerende misbruik van Palestijnse kinderen in Israëlische militaire detentie*. Volgens de hulporganisatie wijzen de verzamelde gegevens erop dat de Israëlische regering de rechten van Palestijnse kindgevangenen uit de Westelijke Jordaanoever en Gaza systematisch schendt.

Met volwassenen in een cel

Sinds 2008 doet Save the Children onderzoek naar Palestijnse kinderen in Israëlische detentiecentra. „In al die jaren is de mishandeling van Palestijnse kinderen een systematisch probleem, maar we hebben gemerkt dat dit na 7 oktober 2023 enorm is verergerd”, zegt Juliette Verhoeven, beleidsmedewerker bij Save the Children. „Na de aanval van Hamas was er een explosie van arrestaties in Gaza en op de Westelijke Jordaanoever.”

Er zitten zo'n 350 Palestijnse kinderen uit de Westelijke Jordaanoever in een Israëlische cel. Ruwweg de helft wordt verdacht van een concrete verzetsdaad tegen de bezetting, zoals het gooien van stenen naar Israëlische kolonisten of soldaten. De andere helft zit in zogenoemde 'administratieve hechtenis', zonder dat er een aanklacht tegen hen geformuleerd is.

Vóór 7 oktober 2023 was de situatie al ondraaglijk, maar nu is het nog erger

Anonieme strafrechtadvocaat

Door de toename van het aantal arrestaties raakten de gevangenissen overvol. Israël heeft geen gevangenissen speciaal voor Palestijnse kinderen, zegt Verhoeven. „Ze zaten al in hetzelfde gebouw als volwassenen, maar wel in aparte cellen. Maar we hebben vernomen dat ze na 7 oktober 2023 cellen moeten delen met volwassenen.”

Sindsdien weigert de Israëlische regering hulporganisaties de toegang tot gevangenissen waar Palestijnse volwassenen en kinderen worden vastgehouden. Zelfs het Rode Kruis wordt niet toegelaten. Ook familieleden mogen de kinderen niet bezoeken. Organisaties als Save the Children kunnen daarom enkel door advocaten en vrijgelaten gevangenen worden geïnformeerd over wat er binnen gebeurt.

Contact met ouders verboden

Niettemin leveren de getuigenissen een consistent beeld op van hoe er eraan toegaat, dat gestaafd wordt door Palestijnse, Israëlische en internationale mensenrechtenorganisaties als B'Tselem, HaMoked, Adameer, Adalah en Defence for Children International. Verhoeven: „Ook het recente rapport van VN-rapporteur Francesca Albanese vertoont veel overeenkomsten met onze bevindingen.”

„Vóór 7 oktober 2023 was de situatie al ondraaglijk voor de kinderen, maar nu is het nog erger, omdat ze niet eens contact mogen hebben met hun ouders”, zegt een

strafrechtadvocaat die Palestijnse kinderen in een Israëlische militaire rechtbank vertegenwoordigt. Om veiligheidsredenen wil zij graag anoniem blijven; haar naam is bij de redactie bekend. De advocaat bezocht vorige week nog een gevangenis waar Palestijnse kinderen worden vastgehouden. „Het enige wat ze willen horen is dat het goed gaat met hun familie. Dat hun ouders aan ze denken, en dat zij op hen wachten, maar zelfs dat mogen ze niet meer te weten komen.”

Advocaten die de boodschap van families doorgeven worden volgens de strafrechtadvocaat door Israëlische functionarissen ter verantwoording geroepen. „Ook voor ons wordt het steeds moeilijker gemaakt om de kinderen te bezoeken en bij te staan.”

Volgens het VN-Kinderrechtenverdrag mogen kinderen alleen als laatste redmiddel, en dan zo kort mogelijk, opgesloten worden. Het inzetten van militaire rechtbanken en van administratieve hechtenis

Lees verder op pagina 6 »

IN HET LAND
ROTTERDAM

SHEILA KAMERMAN

Gerrie en Corrie rennen alleen als er koopjes zijn

W e zitten klaar op het balkon met een bakkie koffie", zegt Gerrie Hartgers (77). „Ja, gezellig", zegt Corrie Kempers (78).

De vraag was of ze naar de hardlopers gaan kijken op zondag. Volgens de organisatie wordt de marathon in Rotterdam een volksfeest.

Dat is ook zo. Vooral in het centrum. Dat is zondag afgesloten voor auto's. De lopers starten er aan de voet van de Erasmusbrug en finishen op de Coolsingel. Het evenement begint al op vrijdag, op zaterdag is er een *walk* en er zijn *kids runs*, op zondag de 10 kilometer en de marathon. Als de laatste loper is gefinisht, gaat het feest door op terrassen en in de kroegen.

Het grootste deel van de marathonroute gaat door Rotterdam-Zuid, aan de zuidkant van de Nieuwe Maas, waar door de brede wegen de ongeveer 18.000 lopers en vele toeschouwers de ruimte hebben. De route loopt langs de flat van Gerrie en Corrie, net naast metrostation Slinge.

Ze zijn bijna buurvrouwen, er zitten drie deuren tussen. De chihuahua van Gerrie en het Roemeense straathondje van Corrie sloten eerst vriendschap. Daarna hun bazinnen. Ze kwamen net, ieder op de schootmobiel, met flinke vaart aanrijden. Ze zijn neergestreken op het terras van ijs salon Toni aan het marktplein in Zuidwijk. „Even een ijsje eten", zegt Corrie, „lekker geld opmaken." Precies, zegt Gerrie, „je kunt er morgen wel niet meer wezen."

Aan de noordzijde van de Nieuwe Maas wordt soms neerbuigend gedaan over 'zuid', maar Gerrie en Corrie wonen er heerlijk. Alle winkels in de buurt. Er zijn drie buurt-huizen, bij alle drie kun je voor 3,50 euro een volledige warme maaltijd krijgen. „Met soep en een toetje", zegt Corrie.

Naast de ijs salon drinken mannen koffie op het terras van shoarma&döner-zaak Doydoy. Ze wisten niet dat de marathon dit weekend is, zeggen ze. Zo'n stuk rennen vinden ze absurd, maar ze

gaan wel even kijken naar de mensen die daar anders over denken.

Vroeger was ik sterk en fit, zegt kleermaker Barcin Suleiman (60), die een kleermakerij heeft een paar panden verder. Dat verandert na een hersenbloeding twee jaar geleden, hij lag vier dagen in coma. Sindsdien valt het werk hem zwaar.

Het leven is een marathon, vinden de mannen. Osman (53) vernachtelde zijn rug door twintig jaar lang zwaar werk als schilder op binnenvaartschepen. Met twee schroeven worden de wervels bij elkaar gehouden. Hij laat een röntgenfoto zien op z'n telefoon. Jano (48), broer van de eigenaar van Doydoy, was ook schilder en viel op zijn schouder bij een bedrijfsongeval.

Zo'n stuk rennen vinden ze absurd, maar ze gaan wel even kijken naar de mensen die daar anders over denken

Gerrie en Corrie rennen alleen als er koopjes zijn, zeggen ze. Ze lachen.

Gerrie voedde twee kinderen alleen op. „Dan loop je hard zat." Corrie verloor haar man op haar zesenvijftigste. „Hij ging naar de pedicure en kwam niet meer thuis." Ze heeft er nog steeds verdriet van. Ze heeft gewerkt tot haar zevenzeventigste, als gouvernante bij een familie. Gerrie: „Ze is een bikkel."

Corrie: „Ik heb de laatste tijd wel last van m'n rug." Gerrie: „Ik had een tia, zomaar in ene." Als het aan de mannen ligt, mocht de marathon best een keer bij hen in de wijk starten en eindigen. Is bij Toni, eten bij Doydoy. Feesten op het marktplein. Niet alleen door Rotterdam-Zuid rennen maar er ook een tijdje blijven.

Sheila Kamerman doet wekelijks ergens vanuit Nederland verslag

VERKEERSDODEN

Meer oudere mannen komen om in verkeer

Het CBS meldt een toename van het aantal verkeersdoden. De stijging van het aantal fietsdoden wordt alleen door mannen van boven de zeventig veroorzaakt.

Ingmar Vriesema

AMSTERDAM

Vorig jaar kwamen in Nederland 759 mensen in het verkeer om het leven. Dat zijn er 84 meer dan in 2024. Dat blijkt uit donderdag verschenen cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). De stijging van het aantal verkeersdoden deed zich louter voor onder mannen, meldt het CBS: een toename van 21 procent. Onder vrouwen daalde dat cijfer juist met 8 procent.

Onder fietsers was het aantal sterfgevallen het grootst: 281. Dat zijn er 35 meer dan in 2024. En ook hier geldt: de toename komt voor rekening van mannen. Mannen van zeventig jaar en ouder, specificeert het CBS. Die beslaan liefst 42 procent van alle fietsdoden.

Reden is onder meer dat oudere mannen simpelweg meer fietsen dan oudere vrouwen, zegt hoofdsocioloog van het CBS Tanja Traag, verwijzend naar eerdere mobiliteitscijfers van het bureau. Zo legden mannelijke 75-plussers in 2024 gemiddeld ruim 1.100 fietskilometers af, versus een fietsgemiddelde van 640 kilometer bij vrouwen van 75 jaar en ouder.

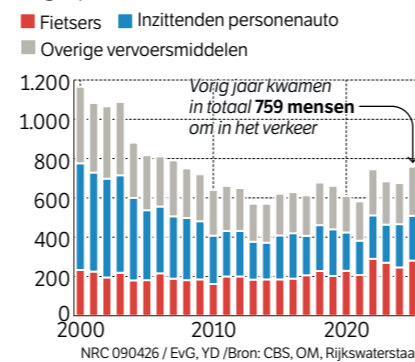
Hoe meer onderweg, des te groter de kans op een ongeluk. De vergrijzing speelt ook een rol: er zijn simpelweg meer ouderen en dus ook meer dooifietzende ouderen - vooral mannen dus. Met de leeftijd stijgt de lichamelijke kwetsbaarheid. Dat schemert door in de CBS-cijfers: bij de fatale fietsongelukken zonder botsing - met een auto, tegen een paaltje - is het aantal zeventigplussers oververtegenwoordigd. Die fietsers stierven bijvoorbeeld doordat ze eenvoudigweg onderuit gingen en een smak maakten op het asfalt.

Hoofdlletsel

Bij bijna twee derde van alle fatale fietsongelukken van vorig jaar was hoofdlletsel de belangrijkste doodsoorzaak. Het niet dragen van een helm speelt waarschijnlijk een rol: bij wie met een helm op fietst, daalt het risico op fataal hoofd- en hersenlletsel met ongeveer 70 procent, aldus Stichting Weten-

Meeste doden op de fiets

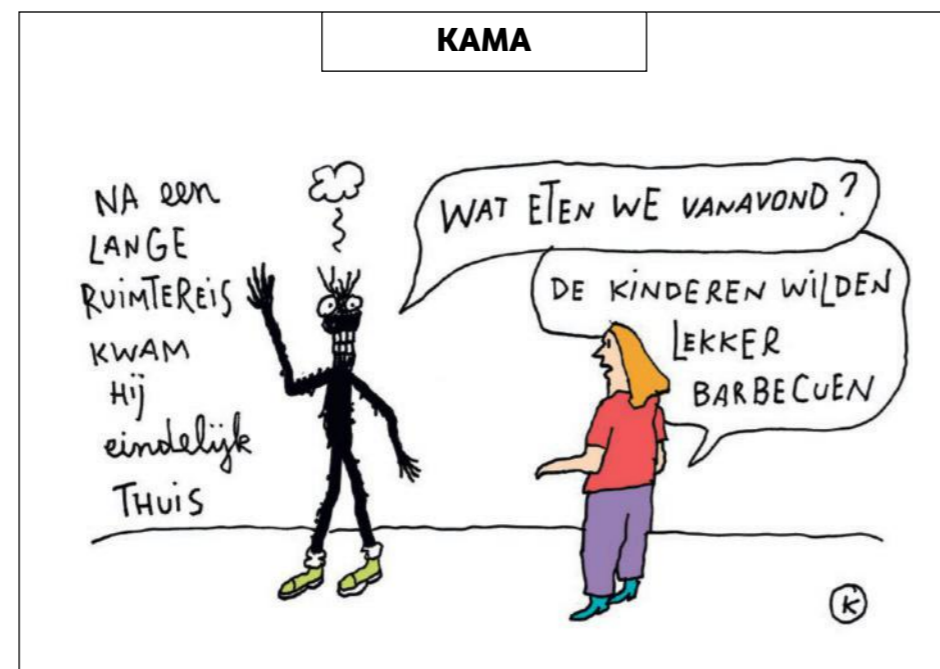
Aantal verkeersdoden stijgt naar hoogste niveau in twintig jaar tijd
Absoluut aantal verkeersdoden, uitgesplitst naar vervoersmiddel

schappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid (SWOV). Het fietshelmgebruik in Nederland is „veel lager" dan in andere landen, meldde SWOV in een factsheet in 2024. Cijfers van SWOV over helmgebruik onder ouderen dateren van 2023: 5 procent van de mannen zou een helm dragen, 3 procent van de vrouwen, bleek na observaties van ruim veertienduizend fietsers in de zomer van 2023. Ouderen droegen wel vaker een helm dan jongeren, bleek, maar zij werden geschaard onder de vrij brede categorie '50plus'.

Van alle fietsdoden zat „minimaal" 41 procent op een e-bike: CBS houdt een slag om de arm omdat in de registratie na een ongeluk het fietstype niet altijd wordt gespecificeerd. Of het grote aandeel oude mannen onder de verongelukte fietsers samenhangt met fietsen op e-bikes is dus onduidelijk.

Kan het zijn dat oudere mannen ook roekelozer fietsgedrag vertonen dan oudere vrouwen? „We weten: over het algemeen vertonen mannen meer risicogedrag dan vrouwen", zegt Marjolijn Versteeg, gedragsonderzoeker bij Veiligheid NL, kenniscentrum voor letselpreventie. „Maar hoe ouder, hoe kleiner de verschillen." Niettemin, zegt ze voorzichtig: oudere, mannelijke verkeersdeelnemers lijken eerder geneigd tot overschatting van hun kunnen dan oudere vrouwen. Ze de écht oude mensen die het autorijden niet willen opgeven, zegt ze: „Dan heb je het vooral over mannen. Dat zie je ook terug op de spoedeisende hulp. Vrouwen denken dan toch sneller: ik ben ouder, dus ik doe voorzichtiger."

De crew van Artemis II, met geheel links piloot Victor Glover. FOTO NASA/AFP

ARTEMIS II-MISSIE

Astronaut Victor Glover uitte eerder zorgen over veilige landing capsule

NRC sprak in 2024 met Artemis II-piloot Victor Glover over technische problemen met het hiteschild van de Orion-capsule.

Bruno van Wayenburg

AMSTERDAM

„Toen ik hoorde dat ik deze missie gekregen had, wilde ik hem eigenlijk niet", zei maanreiziger Victor Glover. De astronaut en piloot van de Artemis II-missie was op dat moment in 2023 verantwoordelijk voor de ondersteuning van collega-astronauten aan boord van het internationaal ruimtestation ISS, terwijl er net een lek was aangetroffen in de capsule waarmee astronauten terugkeren naar de aarde. „Een van mijn astronauten had geen 'vervoer naar huis'. Ik wilde die baan niet opgeven terwijl dat probleem nog liep", vertelde Glover op een astronautencongres in september 2024.

Die ISS-problemen zijn inmiddels verleden tijd, maar andere zorgen verdwenen niet zo gemakkelijk. De belangrijkste is het hiteschild van de Orion-capsule. Dat is de centimeters dikke beschermende laag die de kegelvormige capsule moet beschermen wanneer die in de nacht van vrijdag op zaterdag met 40.000 kilometer per uur terugkeert in de dampkring.

Het is gemaakt van het materiaal Avcoat, door NASA ontwikkeld voor de Apollo-missies uit de jaren zeventig: blokken epoxyhars in een

matrix van fiberglas. Door de luchtweerstand, sterke compressie en wrijving met de ijle lucht in de bovenste lagen van de atmosfeer, wordt het hiteschild tijdens de af-daling wel 2.700 graden Celsius. De laag Avcoat moet die immense energie opvangen door gelijkmatig te verkolen en af te bladderen.

Gloeiend hete gassen

Bij de eerste onbemeste testvlucht, Artemis I in 2022, bleek na afloop dat er centimeters grote brokken uit het schild waren geschoten. Na onderzoek concludeerde NASA dat zich binnen het schild gloeiend hete gassen hadden opgehoopt, die plotseling uitzetten als de druk tijdelijk even wat minder werd. Door de schade zouden de hete gassen mogelijk tot de titanium romp van de capsule kunnen doordringen en die kunnen beschadigen.

Dat variëren van de druk was te wijten aan het vluchtprofiel, waarbij de Orion-capsule op de bovenste laag van de atmosfeer ketst als de gekeilde steen op het water. Om de problemen te voorkomen wordt deze *skip*-manoeuvre komende nacht sterk beperkt, en daalt Orion steiler, en sneller af.

Toch waren critici er niet gerust op. Bepaald niet geruststellend was dat NASA deze problemen pas an-

derhalf jaar later naar buiten bracht. In plaats van de minimale schade waar eerder over gesproken was, verschenen in 2024 foto's met gapende gaten in het Artemis II-hiteschild. In een openbare versie van een onderzoeksrapport waren grote delen onleesbaar gemaakt. „Opportunisme heeft gewonnen van goede materiaalwetenschap en ontwerp. Een trieste dag voor NASA", schreef materiaal- en hiteschildexpert Ed Pope. Voormalig NASA-astronaut Charles Camarda,

„Onder druk maak je fouten, snij je hoekjes af

Victor Glover astronaut, in 2024

ook een expert in hiteschildmaterialen, zei dat het agentschap verkeerde testmethoden had gebruikt, dat NASA haar onderzoekscultuur had verloren, en dat de leiding zich zou moeten schamen.

Het probleem en de manier waarop NASA ermee omging deed akelig veel terugdenken aan de ramp met de Space Shuttle Columbia, die in 2003 verongelukte bij de terugkeer in de atmosfeer. Daarbij kwamen zeven astronauten om. Analyse achteraf wees uit dat bij de lancering het broze hiteschild aan

de voorkant van de linkervleugel was beschadigd door vallende schuimbrokken, waardoor de gloeiend hete gassen bij de *re-entry* zich een weg naar het binnenste van de vleugel hadden gevretten.

NASA-ingenieurs hadden hiervoor gewaarschuwd, maar daar was niets mee gedaan. Ook de explosie van Space Shuttle Challenger in 1986, ook met zeven doden tot gevolg, was uiteindelijk te wijten aan het negeren van waarschuwingen van ingenieurs onder de druk van *launch fever* of lanceerkoorts: de publieke, politieke, financiële en organisatorische imperatief om deadlines te halen.

„Ja, er is intense druk in dit werk", zei Glover in 2024 tegen NRC, „de druk waartegen ik vecht is de druk die ons slechte beslissingen doet nemen, de druk gecreëerd door de planning. Als je je alleen op de planning richt, ga je beslissingen nemen die de veiligheid en betrouwbaarheid mogelijk in gevaar brengen. Ik weet dat ik als mens dezelfde neiging heb als mijn voorgangers om onder die druk fouten te maken, zaken te eenvoudig voor te stellen, om hoekjes af te snijden. We moeten onszelf daar constant aan herinneren, en dat is moeilijk."

De beslissing viel in januari dit jaar. De nieuwe NASA-directeur, miljardair, straaljagermagnaat en ex-ruimtetoeurist Jared Isaacman keurde het hiteschild en de Artemis II- vlucht goed na een overleg met NASA-ingenieurs en een *review* met onafhankelijke experts, onder wie de eerder zo kritische NASA-astronaut Charles Camarda.

Titanium romp

Journalisten van tech-website *Ars Technica* en *The Wall Street Journal* mochten bij de discussies aanwezig zijn, een ongekende openheid. Eric Berger van *Ars Technica* beschrijft hoe de experts concluderen dat, als er weer grote brokken Avcoat afbreken, de titanium romp van Orion het lang genoeg zal uithouden. In plaats van 14 minuten duurt de intense hitte met dit nieuwe vluchtprofiel maar 8 minuten.

Ook meldde Berger dat de astronauten, inclusief Victor Glover, zich na eerdere twijfels konden vinden in de beslissing. Maar de hiteschildexpert en ex-astronaut Charles Camarda was niet overtuigd. „Ik zou nooit blij zijn met het accepteren van een noodoplossing en het vliegen met de slechtste versie van het hiteschild", zei hij.

De proef op de som komt in de nacht van vrijdag op zaterdag: het begin van de *re-entry* van Orion staat gepland om 1:53 uur Nederlandse tijd.

Cosette Molijn

BEIROET

Schoenen, kinderklleding, familiefoto's, dode huisdieren. Verloren levens liggen tussen de brokstukken en op straat in Ain el Mreiseh in Beiroet. Zeker achttien mensen kwamen hier woensdagmiddag om door een van de vele Israëlische bombardementen in de Libanese hoofdstad.

„Dit is onrechtvaardig”, stamelt Abdel Mottaleb. „Wat hebben deze mensen fout gedaan?” De oudere buurtbewoner was thuis, een straat verderop, toen de raketten hier insloegen. „Het huis schudde. Wie was het doelwit? We weten het niet. Ik denk dat Israël voelt dat het de oorlog verliest, en dat ze zich daarom gedragen alsof ze gewonnen hebben. Ze doden zoveel burgers.”

Reddingswerkers klimmen de berg puin weer op, op zoek naar nog zeker vier mensen onder het puin. Of ze nog leven is onduidelijk.

Khalil Hamiyeh, vrijwilliger bij dierenorganisatie Animals Lebanon, zet net kooitjes met twee dode katten op zijn scooter. „Deze had denk ik een baasje, kijk maar naar de halsband”, zegt hij ingetogen. „De ander was waarschijnlijk een straatkat, daar lopen er heel veel van rond hier. Iedereen geeft ze te eten, ze zijn onderdeel van de buurt.”

Bittere realiteit

Terwijl de Verenigde Staten, Israël, Iran en Pakistan kibbelen over de vraag of Libanon ook onderdeel is van het regionale staakt-het-vuren, ontwaakt het land zelf in een bittere realiteit. In de meest gewelddadige Israëlische bombardementencampagne van de afgelopen decennia werden woensdag zeker 250 mensen gedood en raakten er ruim duizend mensen gewond. In en rond Beiroet alleen al werden zo'n twaalf plekken gebombardeerd, en ook in Zuid- en Oost-Libanon waren tientallen locaties, waaronder een begrafenis met tientallen aanwezigen, het doelwit.

De Israëlische strijdkrachten zeiden met hun 'Operatie Eeuwige Duisternis' binnen tien minuten honderd locaties te hebben gebombardeerd. Defensie-minister Israel Katz claimt dat de Israëlische krijgsmacht „meer dan tweehonderd terroristen” heeft gedood - wat niet strookt met het hoge aantal burgerslachtoffers.

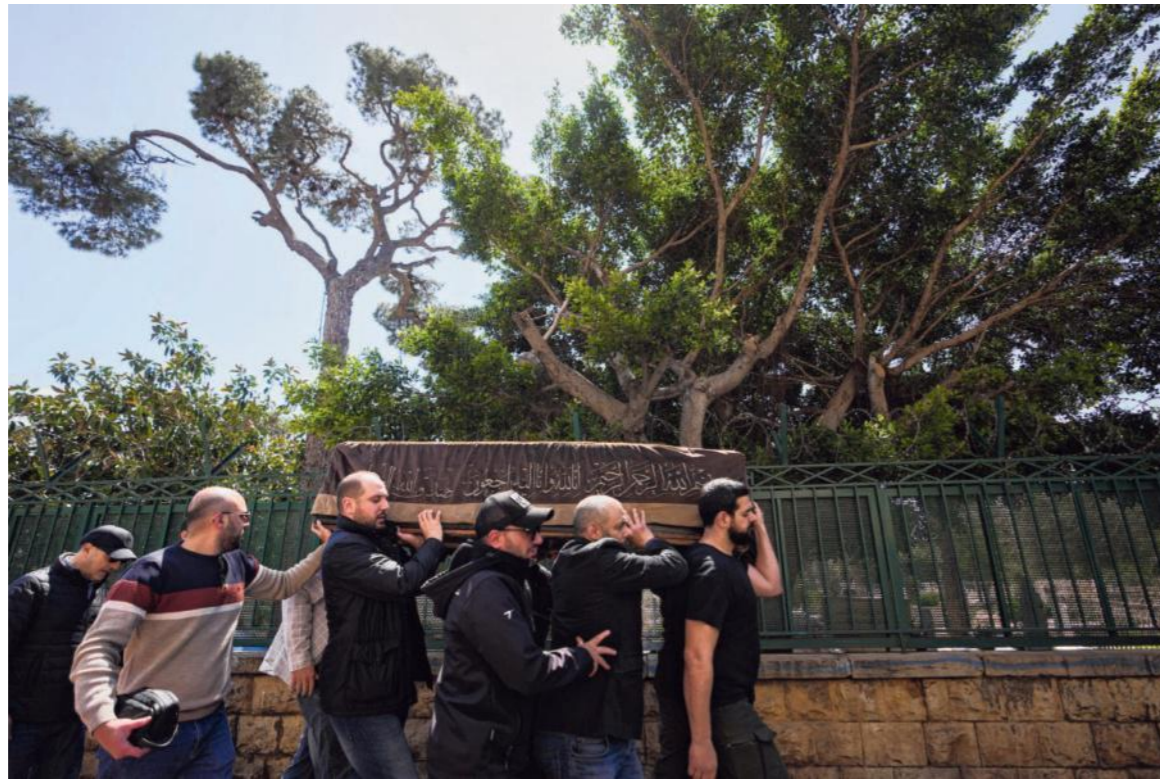
Op sociale media en in app-groepen delen Libanezen talloze foto's van ouders, kinderen, artsen, en docenten die zijn omgekomen. Op een opname van een online schoolles die rondgaat, is te horen hoe het huis van een leerling wordt gebombardeerd en het meisje in paniek om haar moeder gilt. Kranten verspreiden instructies voor als iemand een kind zonder ouder vindt.

Met de wijdverspreide bombardementen in willekeurige wijken in centraal Beiroet voelt geen enkele plek in Libanon meer veilig. Het laatste beetje voorspelbaarheid in deze oorlog is weg. Het Israëlische leger voert de druk op de Libanese bevolking en autoriteiten op, en dreigt op steeds meer plekken 'Hezbollah' te zullen aanvallen.

Uitgebrande auto's

In de wijk Mazraa is het eveneens een ravage. Op de plek waar eerder nog een hangar met een parkeergarage en enkele kleine bedrijfjes stonden, gaapt nu een groot gat. Er liggen uitgebrande auto's, de muren van naastgelegen flatgebouwen zijn zwartgeblakerd, en overall liggen ramen en puin eruit.

Nadim Khalil komt aanlopen. „Mijn broer is hier gisteren omgekomen. Hij

REPORTAGE OORLOG IN LIBANON

Israël bestookte honderd locaties in Libanon tegelijk

De Libanese bevolking werd deze week geteisterd door de zwaarste Israëlische luchtaanvallen van de afgelopen decennia. „Het was als de apocalyps, het einde der tijden. Explosies, rook, vuur. Geen licht, geen lucht, niets.”

werkte hier en kwam er elke dag”, zegt hij verdrietig. „We hadden net gebeld en hij was onderweg naar mijn huis. Dat heeft hij niet gehaald - een verschil van tien seconden. Ze [Israël] zeggen dat ze een Hezbollah-functionaris hebben gedood. Eerlijk, ik heb geen idee. Wij zijn kinderen van Libanon, mensen van dit land, we zijn uitgeput.”

Verderop in de straat ruimen buurtbewoners en winkleigenaren glas en ander puin de straat op. „Goddank hebben we het overleefd”, zegt Abir, een vrouw die met haar echtgenoot direct naast de gebombardeerde plek een winkeltje voor waterpijpen runt.

„Zeker vier raketten waren het. De eerste was daar”, zegt ze, wijzend naar een flatgebouw aan de overkant van de straat. „Toen kwam de grote hiernaast, daarna de anderen. Het was als de apocalyps, het einde der tijden. Explosies, rook, vuur. Geen licht, geen lucht, niets”, vertelt ze met grote ogen, duidelijk nog in shock. „Ik kan het amper beschrijven. Alleen God heeft ons hier levend uitgehaald.”

Hezbollah volgens Israël 'geschokt'

Israël blijft bij de eis dat de Libanese autoriteiten verantwoordelijk zijn voor de ontwapening van Hezbollah, Libanons grootste gewapende groep en belangrijkste bondgenoot van het Iraanse regime. Volgens Katz zou Hezbollah

Vanaf linksboven met de klok mee: begrafenis van een slachtoffer van de Israëlische luchtaanvallen, familiefoto tussen het puin en verwoeste gebouwen in de wijk Ain el Mreiseh in Beiroet, FOTO'S AP, ANP / EPA, AFP

„geschokt en gedesorienteerd zijn” door de aanval, en nu om een wapenstilstand hebben gevraagd. Onduidelijk is of dat klopt, Hezbollah heeft hier voorsnog niet op gereageerd. Wel vuurde het woensdag en donderdag raketten op nederzettingen in Noord-Israël af.

Donderdag zette het Israëlische leger zoals aangekondigd de luchtaanvallen in het hele land voort. 's Middags publiceerde het een nieuw evacuatiebevel voor Zuid-Beiroet, en voegde daar een nieuwe wijk aan toe. Duizenden mensen ontvluchten het gebied.

De Libanese premier Nawaf Salam zei dat hij het leger en de veiligheidsdiensten had gevraagd hun aanwezigheid in Beiroet op te voeren om de „staatscontrole” in de hoofdstad te „versterken” en „het staatsmonopolie op wapens” daar te waarborgen. Hij verklaarde ook dat Libanon een spoedklacht zou indienen bij de VN-Veilighedsraad naar aanleiding van de „gevaarlijke Israëlische escalatie” van de vorige dag.

Abir probeert in Mazraa ondertussen het puin haar winkeltje uit te veegen. Ze is radeloos. „Wat dit land allemaal overkomt is ondraaglijk. Er verandert nooit wat hier. We repareren, zij bombarderen; wij repareren, zij bombarderen. Waar zijn onze leiders voor? Wat doen jôuw leiders?”

„”
Wat dit land allemaal overkomt is ondraaglijk. Wij repareren, zij bombarderen

Abir inwoner Beiroet

ANALYSE STAAKT-HET-VUREN VS-IRAN

Netanyahu maakt slagveld in buurland tot achilleshiel bestand

Het nieuws over een staakt-het-vuren in Iran werd in Israël gezien als politieke vernedering. Nu lijkt Netanyahu het toch al wankele bestand verder te eroderen.

Lucia Admiraal

AMSTERDAM

Op het Israëlische televisiekanaal Channel 13 werd afgelopen dinsdag op een scherm een tikkende klok weergegeven met de resterende tijd tot 'Trump's deadline'.

Het ultimatum van de Amerikaanse president Donald Trump aan Iran voor het openen van de Straat van Hormuz, en zijn genocidale dreigementen dat „een hele beschaving” zou sterven indien daar dinsdagavond niet aan werd voldaan, werd in Israël met spanning tegemoet gezien.

Net als tijdens de twaalfdaagse oorlog met Iran in juni vorig jaar, is er in Israël brede politieke en publieke steun voor de op 28 februari begonnen Amerikaans-Israëlische oorlog tegen Iran. In de eerste week van de oorlog stond 90 procent van de joods-Israëlische bevolking daarachter.

Maar in plaats van nog zwaardere aanvallen op Iran, werd in de nacht van dinsdag op woensdag aangekondigd dat de VS en Iran een akkoord hadden bereikt voor een tweewekelijks staakt-het-vuren, bij monde van premier Shehbaz Sharif van Pakistan, het land dat als bemiddelaar had opgetreden.

De daaropvolgende voorzichtige oplichting in Iran en de Arabische Golfstaten, die het gros van de Iraanse vergeldingsaanvallen over zich heen hadden gekregen, stond in schril contrast met de woede in Israël. Het nieuws werd door Israëlische politici onthaald als een vernedering. Oppositieleider Yair Lapid, groot voorstander van de oorlog tegen Iran, noemde het bestand woensdag een „politieke ramp”.

„Netanyahu heeft van ons een vazalstaat gemaakt die via de telefoon instructies krijgt over zaken die de kern van onze nationale veiligheid raken. Op een cruciaal moment voor onze veiligheid werd hij aan de onderhandelings-tafel buitengesloten”, aldus Lapid in een televisietoespraak woensdag.

Doelen Israël en VS niet bereikt

Netanyahu's verklaring op X dat hij de Amerikaanse onderbreking van bombardementen op Iran steunde, kon niet verhullen dat hij tot zijn onvrede in het broze akkoord buitenspel was gezet. En dat terwijl hij in februari tijdens zijn bezoek aan de VS, volgens *The New York Times*, Trump nog had weten te verleiden tot een gezamenlijke snelle oorlog tegen Iran die de Islamitische Re-

publiek met zekerheid ten val zou brengen.

Na wekenlange bombardementen, met enorme militaire en infrastructuur schade in Iran en duizenden (burger)doden tot gevolg, heeft Israël, noch de VS, zijn doelen bereikt. Iran is verzwakt, maar niet verslagen, en heeft met de blokkade van de Straat van Hormuz een sterke onderhandelingspositie verkregen.

Twintigpuntenplan

Net als bij het bestand in Gaza dat afgelopen oktober van kracht werd (sindsdien heeft Israël daar ruim zevenhonderd Palestijnen gedood), probeert Netanyahu nu zijn stempel te drukken op het prille Amerikaans-Iraanse akkoord. In Gaza stemde Hamas uiteindelijk in met een door de Amerikanen en Israëlische bekostof twintigpuntenplan dat, na ingreep van Netanyahu, afweek van een eerder aan Hamas voorgelegd plan.

Het risico bestaat dat Netanyahu hiermee Trump beweegt tot een voortzetting van de oorlog

Door intensivering van de aanvallen op Libanon, maakt Israël van dat strijdtooneel de achilleshiel van de onderhandelingen met Iran. Hoewel zowel de Pakistanen als Iran hadden gezegd dat Libanon onderdeel zou zijn van het staakt-het-vuren, verklaarde Netanyahu woensdag het tegenovergestelde.

Wat volgde waren hevige bombardementen op de Libanese hoofdstad Beiroet, die leidden tot ruim 250 doden en 1.100 gewonden, overbelaste ziekenhuizen en volledig verwoeste wijken.

Ook Trump bevestigde woensdag dat Israël's aanvallen op Libanon buiten het staakt-het-vuren vallen. Netanyahu lijkt er daarmee in te slagen middels de aanvallen op Libanon het toch al wankele bestand verder te eroderen, nog voordat de definitieve onderhandelingen daarover zaterdag aanvangen van de Pakistaanse hoofdstad Islamabad.

De dagen tot de definitieve onderhandelingen gebruikt Netanyahu om het 'Gaza-scenario' toe te passen op Libanon en de aangekondigde bezetting van het zuiden voort te zetten. Het risico bestaat dat hij hiermee het bestand met Iran volledig weet te torpederen en

Trump beweegt tot een voortzetting van de oorlog.

Nadat Irans Libanese bondgenoot Hezbollah na het sluiten van het staakt-het-vuren aanvankelijk te kennen gaf de aanvallen op Noord-Israël en Israëlische troepen te staken, reageerde de beweging in de nacht van woensdag op donderdag met hernieuwde aanvallen op Noord-Israël.

Kort na Israël's moordaanslag op Irans opperste leider Ali Khamenei eind februari had Hezbollah zijn aanvallen op Israël hervat. Sinds november 2024 gold er een bestand met Israël, dat volgens VN-vredesmacht UNIFIL meer dan 10.000 keer door Israël is geschonden.

Als Iran zich nu gedwongen ziet Hezbollah te hulp te schieten, heeft Netanyahu een casus belli voor ondermijning van het Amerikaans-Iraanse bestand.

Het is twijfelachtig of Trump zich opnieuw laat verleiden tot herhaling van een kostbare oorlog waarvan hij nu weet dat een snelle overwinning, zoals bij de ontvoering van de Venezolaanse president Nicolás Maduro begin januari, niet haalbaar is.

Dagelijks naar de schuilkelder

De oorlogszucht tegen Iran in Israël neemt niet weg dat de Israëlische bevolking opgelucht zal zijn over een eventuele adempauze na wekenlange vergeldingsaanvallen uit Iran, als het staakt-het-vuren standhoudt.

De afgelopen weken moesten Israëliërs meerdere keren per dag naar de schuilkelder tijdens raket-aanvallen. Ondanks het Israëlische luchtafweersysteem Iron Dome is de schade aanzienlijk. Er zijn 26 doden en ruim zeventienduzend gewonden gevallen en ook strategische doelen zijn geraakt - al verhindert militaire censuur in Israël een volledig beeld van de schade.

Na de verklaring van de Pakistaanse premier Shehbaz Sharif dat het bestand meteen van kracht zou worden, voerden Iran en Israël in de nacht van dinsdag op woensdag nog aanvallen op elkaar uit.

Ondanks de massale steun voor de Iran-oorlog, is er in Israël ook een lichte toename van publieke onvrede. Zeldzaam protest tegen de oorlog in Tel Aviv is gewelddadig onderdrukt door de politie. Als de Amerikaans-Israëlische aanvallen worden hervat en ook het aantal Israëlische doden door de Iraanse vergeldingsaanvallen opnieuw toeneemt, zou het enthousiasme voor de oorlog wel eens verder kunnen afkalven.

Stelselmatig worden ze geschopt, geslagen, bedreigd en vernederd

» Vervolg van voorpagina

schenkt bovendien de Geneefse Conventies, oordeelt het Internationaal Gerechtshof.

Leger blaast voordeur op

Save the Children bepleit een onmiddellijke stop op het oppakken en vasthouden van Palestijnse kinderen in Israëlische detentie. Verhoeven: „De impact van arrestaties is minimaal net zo groot, en traumatisch voor alle betrokkenen, zoals gezinsleden. Het Israëlische leger blaast je voordeur op, dan stormen zwaarbewapende soldaten je huis binnen en die nemen je zoon mee. Het oppakken verloopt ontzettend gewelddadig, waarbij kinderen geschopt, geslagen en geblinddoekt worden. En hun handen worden met *tie wraps* achter hun rug gebonden.”

Sinds 2024 is er een nieuwe wet van kracht die het mogelijk maakt om ook kinderen onder de veertien op te pakken. Ook zij worden mishandeld, zegt Verhoeven. „Albanese spreekt in haar rapport over kinderen die 'ontkind' worden. Met die conclusie zijn wij het eens. Israël maakt geen onderscheid tussen kinderen en volwassenen. Hun wordt voedsel, water en medicijnen onthouden. En ze moeten hun cel met volwassenen delen.”

De kinderen, vrijwel allemaal jongens, krijgen doorgaans „net genoeg” te eten om niet te overlijden

Rechte politici in Israël en kolonisten rechtvaardigen dit door te stellen dat alle Palestijnse kinderen terroristen zijn, inclusief baby's, aldus Verhoeven. „Zonder enige vorm van aanklacht worden ze bij voorbaat gecriminaliseerd.”

Behalve de arrestatie en de gevangenschap verloopt ook de rechtszaak niet op een ordelijke manier. Waar Israëlische kolonisten op de Westelijke Jordaanoever zich bij de civiele rechter mogen melden, verschijnen Palestijnen voor een zogeheten 'militaire rechtbank'. Die bestaat uit zeecontainers met prikkeldraad eromheen.

Verhoeven, die zelf zaken bijgewoond heeft, legt uit dat de procesvoering plaatsvindt in het Hebreuws; voor de advocaten van de verdachten gaat een groot deel van de tijd op aan vertalen. Er is geen hoor en wederhoor. Het veroordelingspercentage doet Noord-Koreaans aan: enkele jaren geleden werd vastgesteld dat 99,74 procent van alle Palestijnse verdachten veroordeeld wordt. Aanklagers en rechters wonen zelf vaak in een illegale nederzetting. Mensenrechtenorganisaties spreken ook wel van een *kangaroo court*: rechtspraak die niet serieus te nemen valt.

Eén keer ging het om twee broers uit een Palestijns dorp aan de rand van Ramallah. Verhoeven: „Zij werden al jaren lastiggevallen

De 14-jarige Palestijn **Ahmad Nawaf Al-Salayma** wordt vrijgelaten uit een gevangenis in Jeruzalem, in november 2023. FOTO ANADOLU VIA GETTY IMAGES

door kolonisten uit een naburige nederzetting. Toen zij een steen te ruggooiden, werden zij opgepakt. Kolonisten komen overal mee weg: *The Guardian* berichtte laatst dat er in de afgelopen tien jaar geen enkele Israëlische veroordeeld is voor geweld tegen Palestijnen op de Westelijke Jordaanoever.”

Weken in een isoleercel

Dan de gevangenschap zelf. Kinderen worden stelselmatig geschopt, geslagen, uitgescholden en met honden bedreigd. Ze krijgen te horen dat hun ouders opgepakt zullen worden, of hun zusje, als ze niet meewerken. Ze worden in een isoleercel gezet, soms weken achtereen. En ze krijgen geen onderwijs, wat op zichzelf al een schending is van het VN-Kinderrechtenverdrag.

De 14-jarige Palestijn **Ahmed Manasra** bij het verlaten van een rechtbank in Jeruzalem. FOTO GETTY IMAGES

„Het Israëlische gevangensysteem beschouwt Palestijnen als bedreiging voor de nationale veiligheid, en het maakt dan niet uit dat het om kinderen gaat”, zegt kinderrechtadvocaat Lubna Tuma van de juridische hulporganisatie Adalah. Tuma zag dat Palestijnse kinderen allerlei huidziekten kregen vanwege de zeer slechte hygiëne in de gevangenissen. Ook kregen ze geen toegang tot medische hulp en schone kleren.

De gevangenen, vrijwel uitsluitend jongens, worden bovendien gedwongen om zich in het bijzijn van anderen uit te kleden en om seksuele handelingen bij elkaar te verrichten, of ze worden op hun genitalliën geschopt en geslagen.

De zeventienjarige Walid Ahmad is door uithongering om het

leven gekomen. Vorig jaar oordeelde het Israëlische Hooggerechtshof dat Palestijnse gevangenen „meer eten” moeten krijgen, maar het lijkt er niet op dat de overheid daar gehoor aan geeft. Volgens Tuma krijgen de kinderen doorgaans „net genoeg” te eten om niet te overlijden.

Kritiek van ngo's is verboden

Het rapport van Save the Children was vorig jaar zomer al af, maar de organisatie besloot destijds nog te wachten met publiceren. Dat had te maken met de plicht die Israël aan ngo's oplegde om zich opnieuw te registreren. Omdat het ook onder meer levensreddende hulp in Gaza levert, wilde Save the Children zijn registratie in Israël en bezet Palestijns gebied niet kwijtraken.

Een van de nieuwe vereisten is dat organisaties zich niet meer kritisch over de staat Israël mogen uitspreken, zegt Verhoeven. „Er zijn organisaties als NGO Monitor, die aan mensenrechten-*bashing* doen, die precies bijhouden welke organisaties zogenaamd leugens over Israël verspreiden. Ook onze rapporten worden stelselmatig als leugenachtig weggezet. Toen wij over de systematische marteling van Palestijnse kinderen gingen publiceren, wisten we dat Israël dat als problematisch zou ervaren.”

Inmiddels is de registratie daadwerkelijk ingetrokken. Lokale medewerkers in Gaza en op de Westelijke Jordaanoever kunnen hun werk nog wel voortzetten, maar Save the Children mag bijvoorbeeld geen hulpgoederen meer in-

voeren in Gaza.

Verhoeven: „Israël werkt ons op alle fronten tegen. Juridisch, administratief, logistiek, financieel. Maar ook op het gebied van veiligheid: ons kantoor in Gaza is al direct in oktober 2023 met de grond gelijk gemaakt. We hebben in Gaza twee collega's verloren. En al onze tweehonderd lokale medewerkers zijn zelf ontheemd.”

Narratieve oorlog

Er is, zegt de beleidsmedewerker, een „narratieve oorlog” gaande. „Israël investeert miljoenen euro's in lastercampagnes, met rapporten die dan zogenaamd aantonen dat Artsen zonder Grenzen eigenlijk Hamas is. De constatering dat er totale leugens over ons worden verspreid doet eigenlijk nog niet eens recht aan de situatie: ze proberen ons en ons werk, het opkomen voor Palestijnse kinderen, compleet te delegitimeren.”

Behalve een stop op arrestaties eist Save the Children dat het Rode Kruis onmiddellijk weer toegang krijgt tot de gevangenissen. Om de druk op Israël op te voeren, vraagt de organisatie van het Nederlandse kabinet om het EU-associatieverdrag met Israël te herzien of op te zeggen - een akkoord dat Israël onder meer handelsvoordelen biedt.

Verhoeven: „Wat wij vragen, is het nakomen van het internationaal recht en alle mensenrechtenverdragen die hierover gaan, zoals het VN-Antifolterverdrag en het VN-Kinderrechtenverdrag. Dat zou wat ons betreft de ondergrens moeten zijn.”

**** 2026 **** *Laatste jaar voor De Perzenkoning*

INDERDAAD, NOG MAAR **8 DAGEN** TE GAAN, DAN SLUIT IK VOOR GOED DE DEUREN, WANT IK BEN NU **85** EN IK HEB **53** JAAR TAPIJEN VERKOCHT. BEN DE HALVE WERELD OVER GEREISD, HEB 14 WINKELS GEHAD EN VIND HET NU GENOEG GEWEEST. EIND MEI DE HUUR OPGEZEIGD EN DAN WIL IK HET LAATSTE TAPIJT VERKOCHT HEBBEN.

VANDAAR NU ALLE TAPIJEN VOOR SLECHTS: **1/10 VAN DE WINKEL ADVIESPRIJS!**

NU OF NOOIT: EEN ECHE PERS, MET DE HAND GEKNOOPT VOOR DE PRIJS VAN EEN MACHINAAL KLEED UIT EEN FABRIEK.

SLECHTS ENKELE VOORBEELDEN:

HAMADAN	200 x 145	€ 2.400,-	NU € 240,-
KAZAK	240 x 170	€ 4.300,-	NU € 430,-
NA'IN	300 x 200	€ 9.800,-	NU € 980,-
MIRR	301 x 206	€ 7.600,-	NU € 760,-
ZIEGLER	306 x 251	€ 8.200,-	NU € 820,-
MASHAD	351 x 256	€ 9.800,-	NU € 980,-
KASHAN	362 x 272	€ 11.500,-	NU € 1.150,-
AFGHAN	345 x 251	€ 4.900,-	NU € 490,-
KIRMAN	4.30 x 306	€ 8.900,-	NU € 890,-
TABRIZ FINE	3.60 x 250	€ 41.000,-	NU € 4100,-
BIDJAR SUPER	4.08 x 3.06	€ 43.500,-	NU € 4350,-

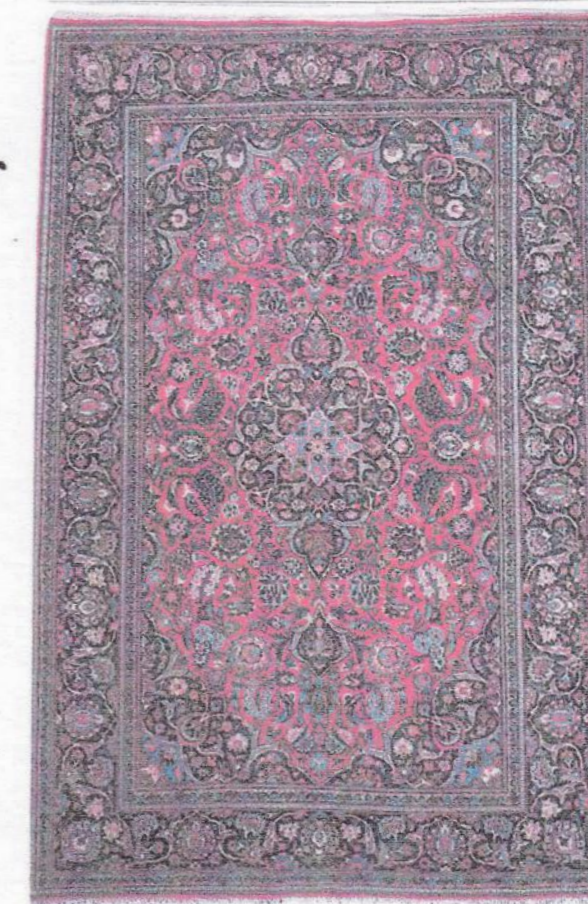
WACHT NIET TE LANG TOT HET OP IS, ER IS NU NOG KEUS GENOEG, MAAR HET GAAT ERG HARD!

ALLEEN DEZE ZATERDAG: VOOR EEN SNELLE BESLISSER, DEZE PRACHTIGE KASHAN OLD ECHE PERS ± 300 x 400, VOOR SLECHTS **€ 750,- NETTO.**

OP DE 1^E ETAGE VAN MIJN ZAK, VINDT U DE MEEST EXCLUSIEVE ZIJDEN EN ANTIKE TAPIJEN VAN OVER DE HELE WERELD DOOR MIJ VERZAMELD IN DE 53 JAAR DAT IK IN PERZISCHE EN OOSTERSE TAPIJEN HANDEL!

SLA UW SLAG!

- * U KUNT PARKEREN VOOR DE DEUR.
- * ALLE TAPIJEN ZIJN MET DE HAND GEKNOOPT.
- * ALLE TAPIJEN MET CERTIFICAAT VAN ECHTHEID.
- * NOG ENKELE LOPERS EN TAFEL KLEEDJES.

UW REIS DE MOEITE WAARD!

De Perzenkoning bv. de Zelling 2 Hendrik Ido Ambacht. Tel: 078 6823811

Martine Kamsma
AMSTERDAM

Er zijn twee werkelijkheden. Bij Jumbo is leverworst deze week in de aanbieding voor 1 euro. Eet meer vlees, roepen de folders van de supermarkten. En dan is er vanaf deze week een nieuwe Schijf van Vijf, die veel minder vlees aanbeveelt dan de vorige Schijf. Veel minder ook dan Nederlanders nu consumeren. Zelfs minder dan de Gezondheidsraad eind vorig jaar nog adviseerde.

Peulvruchten krijgen juist een hoofdrol in de nieuwe Schijf van Vijf. Het bescheiden advies was tot vandaag om minimaal één keer per week peulvruchten te eten. Dat wordt stevig opgeschroefd, afhankelijk van leeftijd, geslacht en wat je verder eet.

Iedere dag vlees, stond nog in de Schijf van Vijf van 1953 - toen Nederlanders minder dan een halfonze vlees per dag aten en kinderen nog levertraan kregen. De 'Maaltijdschijf' van 1981 adviseerde „vooral veel plantaardig” te eten. Het vleesvakje werd wat kleiner, maar zonder keihard het mes in vlees te zetten. Pas in deze eeuw werd vlees beetje bij beetje van het bord geschoven.

De nieuwste Schijf doet nog een flinke schep boven op het advies van tien jaar geleden. Vanwaar deze forse verschuiving? En hoe realistisch is het om van Nederlanders te verwachten dat ze de nieuwe adviezen zullen volgen?

Van 500 naar 300 gram per week

Het Voedingscentrum vertaalt wetenschappelijke inzichten van de Gezondheidsraad in een eetpatroon en praktische adviezen voor verschillende type eters. Die inzichten zijn sinds 2016, toen de vorige Schijf van Vijf uitkwam, niet wezenlijk veranderd. Minder vlees is beter voor de gezondheid en het milieu, dat is geen nieuws.

Maar in de nieuwe Schijf tellen duurzaamheid en voedselveiligheid wel zwaarder mee. En er zijn meer data over milieubelasting en stoffen zoals PFAS om mee te rekenen.

Meest opvallende gevolg: een flinke sprong van maximaal 500 gram vlees in 2016 naar maximaal 300 gram per week nu, waarvan 100 gram rood vlees. Als je uitgaat van bereid vlees, na bakken en braden, kom je nog lager uit, op 70 gram. Na één hamburger en twee stukjes kipfilet is de limiet dus al bereikt. Voor de duidelijkheid: rood vlees is alles wat geen gevogelte of konijn is.

Peulvruchten zijn gezond, dat is evenmin een verrassing. Bruine bonen, linzen, kikkererwten en andere peulvruchten zijn cholesterolverlagend. Ze zijn geschikt als vleesvervanger omdat ze eiwit, ijzer en vitamine B1 bevatten. En anders dan vlees zijn ze vezelrijk. En vezels eten de meeste Nederlanders te weinig, terwijl bijna iedereen meer dan genoeg eiwit binnenkrijgt.

De Schijf van Vijf heeft voor iedereen dezelfde vijf vakken, met de vertrouwde categorieën als 'groente en fruit' en 'oliën en vetten', maar met voor iedereen verschillende eetpatronen die zijn afgestemd op leeftijd, geslacht en eetvoorkeuren.

Sommige mensen zullen schrikken als ze hun advies voor peulvruchten zien. Neem bijvoorbeeld vrouwen die weinig brood eten: die doen er goed aan wekelijks 525 gram peulvruchten te eten. Volwassen veganisten hoeven niet meer naar een diëtist, maar zien nu in het toegespitste advies: tot wel 795 gram peulvruchten voor mannen tot 50 jaar. Voor wie elke dag bonen te gortig vindt: tofu, tempé, hummus en falafel staan in hetzelfde vak. Mits niet te zout.

VOEDING

Veel minder vlees en kaas in de nieuwe Schijf van Vijf. En veel meer peulvruchten

Beetje bij beetje schuift het Voedingscentrum vlees van het bord. Peulvruchten, daar moeten Nederlanders veel meer van eten, volgens de nieuwe Schijf van Vijf, die vandaag verschijnt. „Wij zeggen niet dat je moet eten volgens de Schijf van Vijf, maar we geven tips.”

In de nieuwe Schijf van Vijf tellen duurzaamheid en voedselveiligheid zwaarder mee

Veel groente, fruit en peulvruchten voor iedereen, kleine verschillen tussen mannen en vrouwen

Aanbevolen dagelijkse hoeveelheden* voedingsmiddelen voor mannen en vrouwen in leeftijd 19-50 jaar, in grammen, 2026

*Voor peulvruchten, vis, eieren en vlees worden adviezen per week gegeven: voor de vergelijkbaarheid zijn deze waarden omgerekend naar gemiddelden per dag. **De cijfers over zuivel/zuivelalternatieven zijn in milliliters ***Voor de cijfers over eieren is uitgegaan van een gewicht van 50 gram

NRC / YD, PB / Bron: Voedingscentrum

Zo zijn er nog een paar opvallende verschuivingen. De meeste Nederlanders zijn dol op kaas, maar kaas heeft na rundvlees de grootste klimaatimpact van alles dat we eten. In de nieuwe versie wordt het advies voor kaas gehalveerd: van 40 naar 20 gram per dag: twee plakjes van de kaasschaaf.

Het advies voor vis blijft ongeveer hetzelfde: 'een portie per week' in de vorige schijf is nu 100 gram. Vaker vis eten heeft gezondheidsvoordelen, maar daartegenover staan kwesties als overbevissing en een hoog energiever-

bruik. En veel vissoorten bevatten schadelijke stoffen - ook dat maakt dat je minder vlees niet zomaar met meer vis kan compenseren.

Kloof tussen schijf en bord

De nieuwe Schijf van Vijf staat ver af van hoe de gemiddelde Nederlander nu eet: meer dan 600 gram vlees per week - mannen wat meer dan vrouwen. Tegelijk zijn maar weinig mensen dol op bonen. 'Twee keer per maand eten Nederlanders gemiddeld peulvruchten, omgerekend nog geen 50 gram per week.

Het was al niet makkelijk om volgens de Schijf van Vijf te eten, en het wordt nu nog moeilijker. Het Voedingscentrum erkent de kloof tussen de schijf en het bord, maar kan niet om de wetenschap heen. Het 'planetary health diet' van de internationale Eat Lancet-commissie gaat nog verder, met nog maar 105 gram rood vlees per week.

„Wij zeggen niet dat je moet eten volgens de Schijf van Vijf, maar we geven tips hoe je kunt eten met de Schijf van Vijf”, zegt Marije Verwijs, expert gezondheid van het Voedingscentrum. „Het is een hulpmiddel, waarmee je

Vergeleken met tien jaar terug ook minder aardappelen en meer tofu

Advies: meer peulvruchten en zuivel, minder vlees en kaas
Verschil in aanbevolen dagelijkse hoeveelheden voedingsmiddelen, Schijf van Vijf 2026 vergeleken met 2016*, in grammen

	Verskil mannen	Verskil vrouwen
Zuivel en zuivelalternatieven**	25	25
Peulvruchten, tofu en tempé	16	16
Eieren	7	0
Ongezouten noten	5	5
Groente	0	0
Fruit	0	0
Volkorenbrood en -ontbijtgranen	0	17
Vis	0	0
Smeerbare en vloeibare vetten en oliën	-10	5
Volkoren graanproducten en aardappelen	-20	-70
Kaas	-20	-20
Vlees	-29	-29

NRC 100426/ YD / Bron: Voedingscentrum, analyse NRC / *Voor brood, volkorenproducten en zuivel werd in 2016 een spreiding gegeven. Voor de berekeningen in deze grafiek is uitgegaan van de middelste (mediaan) waarde. **Cijfers in milliliters i.p.v. grammen

stappen kan zetten. Het hoeft niet in één keer.”

Het Voedingscentrum laat buiten de Schijf dag- en weekkeuzes zien, voor minder gezonde extraatjes. Maar ook die worden tegen de lat van gezond, duurzaam en veilig gehouden. En daarvoor gaat bijvoorbeeld bewerkt vlees van dag- naar weekkeuze: nog maar eens per week leverworst dus.

Dat de aanbevelingen voor vlees en kaas zoveel lager uitvallen dan in de vorige editie, kan Verwijs uitleggen. In het rekenmodel zijn gezond, duurzaam en

veilig de randvoorwaarden. Daarna is geprobeerd zo dicht mogelijk bij in de buurt te komen bij hoe mensen nu eten. „Zuivel heeft helaas een grote impact. Als kaaslieffhebber land valt daar dus ook winst te halen.”

Het uitgangspunt is dat de uitstoot van broeikasgassen met 20 procent omhoog moet, volgens de klimaatdoelen van de Nederlandse overheid. En zo blijft de afstand van de Schijf tot het huidige eetpatroon groot.

Het Voedingscentrum komt op verschillende hoeveelheden en verhou-

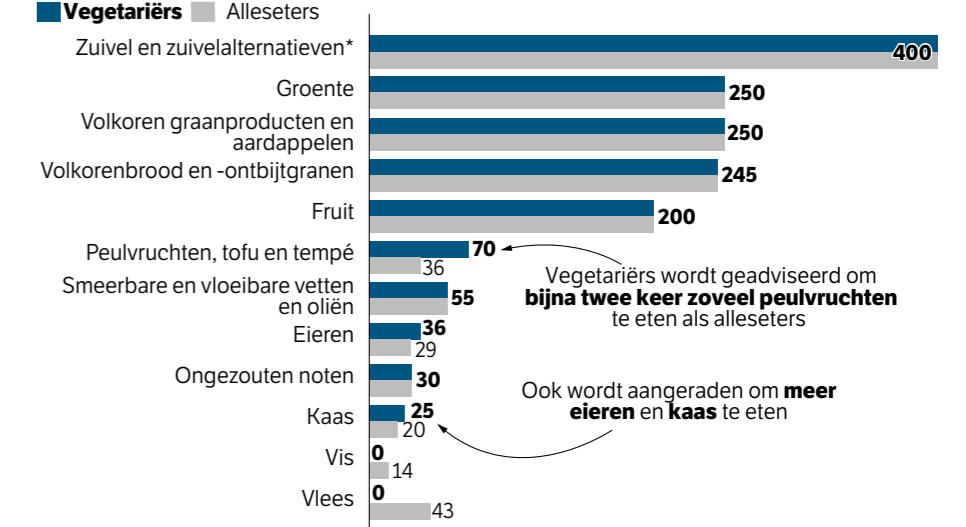
dingen voor verschillende groepen. Zo hoeven jonge kinderen minder groente te eten dan vrouwen die weinig brood eten. En het maakt uit of je wel of geen vlees, vis, zuivel en eieren eet.

Het is niet zo dat carnivoren meer vlees kunnen eten omdat vegetariërs het laten staan. „De randvoorwaarden zijn gelijk bij alle eetvoorkeuren”, zegt Verwijs. „Wel is er meer ruimte voor kaas en ei in een eetpatroon zonder vlees.”

De Gezondheidsraad heeft eerder laten zien dat Nederlanders niets tekortkomen als ze minder dierlijke produc-

Gezond, duurzaam en dicht in de buurt van hoe mensen nu eten

Vegamannen zouden bijna twee keer zoveel peulvruchten moeten eten als alleseters
Aanbevolen dagelijkse hoeveelheden voedingsmiddelen*, mannen tussen 19-50 jaar, 2026

Vegetariërs wordt geadviseerd om bijna twee keer zoveel peulvruchten te eten als alleseters

Ook wordt aangeraden om meer eieren en kaas te eten

NRC 100426/ YD / Bron: Voedingscentrum, analyse NRC / *Cijfers in milliliters i.p.v. grammen

Carnivoren kunnen niet meer vlees eten omdat vegetariërs het laten

ten eten, maar liet de kwantificering over aan het Voedingscentrum.

Het lijkt alsof het Voedingscentrum roomser is dan de paus, omdat het de helft minder rood vlees adviseert dan de Gezondheidsraad. „Dat komt doordat ons advies rekening houdt met het hele eetpatroon”, zegt Verwijs. „Wat je naast vlees eet heeft ook impact op het milieu. En als je kijkt naar voedingsstoffen heb je niet meer nodig dan wat we nu adviseren. Niet meer eten dan nodig is altijd het duurzaamst en gezondst, of het nu om vlees of iets anders gaat.”

Advertentie

Kleine momenten. Grootse betekenis.

Zij blijven zichzelf. En u weer familie.

Zij ontbijt liever wat later dan de rest. In haar kamerjas, met een vers croissantje. In alle rust, zonder haast. Precies zoals thuis.

Hij begint elke ochtend met de krant en een kop koffie. Ook hier is hij de scherpste criticus van het kabinet. Onveranderd.

Zulke momenten lijken klein. Maar ze zeggen alles over wie iemand is.

Bij Bloezem kennen we de rituelen, de gewoontes, de kleine dingen die een dag betekenis geven. Wij nemen de zorg liefdevol over en bewegen mee op dat ritme, zodat het leven vertrouwd blijft en u weer samen kunt genieten.

Kom thuis bij Bloezem, plan uw rondleiding.
woonzorg.bloezem.nl

- Aandacht voor het hele verhaal
- Vertrouwde gezichten, dag én nacht
- Kleinschalig, huiselijk, karaktervol
- Door heel Nederland, altijd dichtbij

BLOEZEM | Woonzorg

DICHTER DER NEDERLANDEN

countermap

in het volle lentelicht op mijn werktafel een witte orchidee met vijf bloeiende takken
orchideeën vinden hun oorsprong op Borneo en Papua
heilige epifyten die hemel en aarde verbinden
deze is kas gekweekt staat in plastic verhuuld in terracotta met een laagje gedroogd maar groen mos
licht kunnen vangen is een doel in dit leven
mijn vingertoppen zoeken tevergeefs de nerven op het tafelblad waar ook het stembiljet op een dun laagje lak ligt
de eerste keukentafel die ik kocht was van mahoniehout zespersoons ik dacht dat die voor het leven was
mijn ouders scheidden vijfentwintig jaar geleden aan dat mahonie zij vinden hun oorsprong in Noord-Afrika
aan de woonkamer muur hangen portretten van mijn grands-parents maternels
hij in een uniform de la légion & zij met zwart haar in een scheiding tot over haar schouders
hun ogen jong
kijken recht in de lens
glimlachen niet

er leeft geen wens voor een schoorsteenmantel met jou
laat staan lijsten met gezichten van
ons sien en herdefinieer onself in de beelden die jij neemt
een weerspiegeling van mijn vingers rondom een glas
in het raam van een café
de schaduw van een Jacaranda op een muur naast een blauwe deur
& ik herinner me wie ik ben
jouw ogen archiveren geduldig de motoriek van vandaag
in zwart wit

als
de eerste magnoliabloem uit haar donkere omhulsel knapt en het afwerpt
de sinaasappelbloesem jouw stad bedwelmt
il est printemps pour tout le monde
voor mij is het de eerste maand dat ik je vleugels zag
in dit land drinken we op dat moment massaal
ons aangezicht naar de zon
ons geweten hebben we systemisch

gewassen
gevouwen
gestapeld
tussen
chemische
geurzakjes

we verguisden ons mededogen publiekelijk & losten
haar neutraal op in zoutzuur
droesem struweel & aalmoezen hebben we uit onze monden geroeid
bier staat op het altaar & terrassen zijn onze tempels

uit de donkere aarde strompelen hommels naar de dichtstbijzijnde kelk
tuimelen nog beneveld van de bruidsvlucht wentelen ze zich in stuifmeel
wij beheersen totaal wildgroei van exoten

voordat het water helder klettert op het porselein
weet ik hoe je je krullen kamt in de warme nevel
hoe het water vanaf twee kanten vloeit over je sleutelbeen
naar het handvat van je sternum & in een straal
naar beneden stroomt
langs het linker moedervlekkenstelsel op je hals schouder buik lies
maar daarvoor op je wang

onder dit gewelf zijn er mensen die onze vaders & hun namen kennen
gorzen en kinderen luid buiten zingen
terwijl de bruid van Regen zichtbaar wordt
daar waar de vingers van grootmoeders langzaam linzen lezen
glinstert Gods gezicht in het lichtweefsel van de golven
die eindeloos sterven en meteen weer geboren worden

traag draait de dag zijn gezicht naar het blauwe uur achter de kerk
de magnolia uitbundig granaatappelroze alsof dit de allerlaatste lente is
onze talen poppen zaden als een papaver uit onze bruine huiden

لا أمشي على الماء

some bright day zullen er brede lanen vernoemd
worden naar vrouwen zoals ik

nu wil ik een pelgrim zijn
mijn voeten volgen
wij delen geen nageslacht maar een herinnering aan de melkweg
jouw vingers tasten tussen pels & vel op mijn hemelvenster
ik ben de handpalm op je borstbeen
وزرق الليل

je stuurt een foto van de luxaflex schaduw op de stralend
witte muur in de keuken van dit tijdelijke huis
ik zie de weerkaatsing van het maanlicht op dezelfde muur
nooit meer zal ik gekweekte epifytengesteenten in een pot aannemen

NISRINE MBARKI BEN AYAD

Keizerspinguïns op Antarctica. FOTO PETER BUCKTROUT / BRITISH ANTARCTIC SURVEY / AFP

ANTARCTICA

Keizerspinguïns officieel uitgeroepen tot ernstig bedreigde diersoort

De opwarming van het klimaat dreigt de grootste pinguïnssoort fataal te worden.

Bart Hinke en Marcel Haenen
AMSTERDAM

Poolreiziger Apsley Cherry-Garrard noemde na het observeren van de broedcyclus het bestaan van de keizerspinguïns weinig benijdenswaardig. „Welbeschouwd geloof ik niet dat er iemand op aarde is met een slechter leven dan een keizerspinguïns”, zei de Brit. Hij werd bekend werd met zijn boek *The Worst Journey in the World*, over een poolexpeditie waarbij drie eieren werden bemachtigd voor onderzoek en die voor een aantal van Cherry-Garrards medereizigers fataal afliep.

De broedcyclus van de keizerspinguïns is spectaculair in zijn ontberingen, zoals Cherry-Garrard vaststelde. De mannetjeskeizerspinguïns neemt het broeden voor zijn rekening, terwijl het vrouwtje een lange mars naar zee begint om zich te voeden. Het ei bewaart het mannetje al die tijd tussen zijn voeten, terwijl hij zich in een groepsverband beschermt tegen de poolwind van soms wel 200 kilometer per uur bij -50 graden.

Massale sterfte van kuikens

Nu dreigt klimaatopwarming de grootste pinguïnssoort fataal te worden. Onderzoekers stellen al jaren massale sterfte van kuikens

vast, die nadat ze zijn uitgebroed te snel het ijskoude water in duikelen door het steeds sneller smeltende zeeijs rondom Antarctica. De International Union for Conservation of Nature (IUCN), de natuurorganisatie die officieel door de VN is aangemerkt als observator, heeft donderdag bekendgemaakt de grootste van de achttien verschillende pinguïnssoorten te classificeren als 'met uitsterven bedreigd'. Ook de Antarctische pelsrob is in deze categorie geplaatst.

De keizerspinguïns populatie zal volgens prognoses van de IUCN in 2080 zijn gehalveerd. Directeur

Kuikens duikelen te snel het ijskoude water in door het snel smeltende zeeijs rondom Antarctica

Grethel Aguilar stelt in een persbericht dat het tijd is dat „alle sectoren wereldwijd in actie komen” om verdere klimaatopwarming tegen te gaan. „De uitsterving versnelt voor onze ogen”, aldus directeur Martin Harper van vogelbeschermingsorganisatie BirdLife International. Tot nu toe was de IUCN-status van de keizerspinguïns 'kwetsbaar', met een hoog risico op uitsterven. Dat is nu officieel een zeer hoog risico geworden. Op basis van satellietbeelden stelt de organisatie vast dat tussen 2009 en 2018 het aantal keizerspinguïns ongeveer 10 procent is geslonken, met zo'n 20.000. Mede door het

massale verdrinken van keizerspinguïns kuikens.

Jonge pinguïns komen uit het ei en brengen ongeveer vier maanden door op de ijsplaat die zich in de winter vormt rondom Antarctica, totdat hun verenkleed waterdicht is. Volwassen keizerspinguïns zijn ieder jaar ruim een maand in de rui, een periode waarin ze niet kunnen zwemmen.

Mars van de pinguïns

Door de opwarming van de aarde zijn de Antarctische zeeijsniveaus gedaald. Wanneer het zeeijs te vroeg breekt, kunnen hele kolonies in zee storten, waardoor de kuikens verdrinken. En zelfs als sommige dieren het water weten te ontkomen, zijn ze doorweekt en gedoemd om dood te vriezen.

De keizerspinguïns staat centraal in de Franse natuurfilm *La Marche de l'empereur (March of the Penguins)* uit 2005. De soort is vermoedelijk ontdekt tijdens de tweede ontdekkingsreis van James Cook naar het huidige Australië, door bioloog Johann Reinhold Forster, die hem echter schaarde onder de koningspinguïns (*Aptenodytes patagonicus*). Pas in de 19e eeuw werd de keizerspinguïns, die zo'n twintig centimeter groter is dan zijn verwanten, als aparte soort geïdentificeerd (*Aptenodytes forsteri*).

De keizerspinguïns „wekt de indruk dat hij tot een superieure beschaving behoort en niet kan bevatten dat hem iets aangedaan kan worden door een tweeënig wezen”, schreef de Schotse bioloog James Murray in *Antarctic Days* (1913). „Hij heeft het mis.”

nrcwebwinkel

Unieke korting op laadpaal voor NRC-lezers

Adviesprijs fabrikant 749,-
599,-
Exclusief installatiekosten

VATTENFALL

Slimme laadpaal met exclusieve korting voor NRC-lezers

Van plan een laadpaal voor je elektrische auto te kopen? Groot gelijk, een eigen laadpaal heeft veel voordelen. Zo laad je met een eigen laadpaal voordelig en gemakkelijk thuis op en heb je altijd een beschikbare laadplek.

- Stijlvol laadpunt met 5-inch touchscreen
- Veilig en snel thuis opladen (tot 22kW)
- Zorgeloze installatie thuis of zakelijk
- Slim laden en thuislaadcashback mogelijk

Thuisladen is vaak de voordeligste manier om je elektrische auto op te laden. Ontdek nu de zorgvuldig geselecteerde Autel MaxiCharger, inclusief professionele installatie bij jou thuis. Via de Vattenfall-Laadomgeving ontvang je altijd de nieuwste veiligheidsupdates, kun je eenvoudig zakelijke laadkosten verrekenen en heb je 24/7 inzicht in al je laadsessies. Bovendien bespaar je extra op je laadkosten dankzij Slim laden. Extra voordeel: deze laadpaal is geschikt voor Slim laden én thuislaad-cashback via ERE's.

Ga naar nrcwebwinkel.nl/laadpaal

Merve Özdemir

AMSTERDAM

Het 'ras van de patiënt' wordt door sommige Nederlandse laboratoria nog steeds vermeld als een relevante factor bij het testen van de nierfunctie - ook al is hiervoor geen wetenschappelijke basis. Het valt Alana Helberg-Proctor (42), antropoloog aan de Universiteit van Amsterdam en expert in diversiteit en ongelijkheid in de gezondheidszorg en medische wetenschap, al jaren op. Het 'ras' van de patiënt staat in sommige protocollen nog vermeld, omdat een hogere spiermassa de resultaten van de test kan beïnvloeden. Een verouderde Amerikaanse studie uit 2018 verbond dat automatisch aan mensen met een donkere huidskleur waardoor niet hun spiermassa, maar hun etniciteit wordt vermeld door enkele zorginstellingen. In sommige openbaar beschikbare Nederlandse protocollen worden zij zelfs nog steeds als 'niet-blank' of zelfs 'negroïde' aangeduid.

Richtlijnen voor medici raden af om dit onderscheid en dit soort stigmatiserende termen te gebruiken. Zo verwijderden de Nederlands Huisartsen Genootschap en de Federatie Medisch Specialisten de afgelopen jaren niet-inclusieve en aanstootgevende termen over minderheidsgroepen uit de richtlijnen. Maar in de praktijk komen racistische en discriminerende termen nog vaak voor, schrijft de Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme (NCDR) donderdag in een nieuw rapport.

"Ras" is nog steeds een gebruikelijk onderscheid in medische protocollen, signaleert de NCDR, "zonder grondslag". Volgens de onafhankelijke regeringscommissaris zijn racisme en discriminatie diep verankerd in het Nederlandse zorgstelsel en daardoor werkt de gezondheidszorg niet goed genoeg voor iedereen, zo luidt de conclusie. Goede bedoelingen onder zorgmedewerkers en beleidsmakers zijn er genoeg, ziet de NCDR, maar om "structurele ongelijkheid in de zorg te voorkomen en tegen te gaan" moet nog een hoop veranderen.

Volgens de NCDR zijn de problemen zo groot, dat "geen enkele organisatie of actor dit probleem zelfstandig kan oplossen". De NCDR ziet discriminerende patronen "in alle zorgdomeinen". Aanpassingen moeten plaatsvinden lesmateriaal, onderzoek en opleidingen voor artsen, op de werkvloer onder zorgmedewerkers, in protocollen, controlemechanismen en beleid en in zorgverlening richting patiënten. Daarvoor zijn "structurele hervormingen" nodig met samenwerkingen tussen mensen uit de hele zorgsector, geneeskundeopleidingen en beleidsmakers, luidt het advies.

Onderschatting van de aantallen

Het rapport signaleert „goed wat er speelt”, vindt antropoloog Helberg-Proctor. De wetenschappelijke basis van de adviezen is volgens haar „sterk en breed”. Toen de onderzoeker in 2010 begon aan haar promotieonderzoek hoorde Helberg-Proctor nog vaak dat „racisme niet bestaat in Nederland, en al helemaal niet in ons zorgstelsel”. Dat bewustzijn is gegroeid, ziet ze. „Jonge artsen en verpleegkundigen stellen kritische vragen op hun opleidingen, wetenschappers produceren meer kennis, en naar minderheidsgemeenschappen wordt steeds meer geluisterd in de zorgsector.”

Alana Helberg-Proctor, antropoloog en expert in diversiteit en ongelijkheid in de gezondheidszorg en medische wetenschap. FOTO BART MAAT

GEZONDHEIDSVerschillen

Advies: goede bedoelingen zijn niet genoeg, pak racisme in zorgsector steviger aan'

Door discriminatie en racisme functioneert de zorg niet voor iedereen, stelt een nieuw adviesrapport aan de overheid. De verschillen tussen mensen moeten minder nadruk krijgen, zegt de NCDR. Die verschillen zijn overigens niet volledig irrelevant, vinden onderzoekers: „Artsen moeten niet vragen naar etniciteit, maar naar voorouders uit bepaalde gebieden.”

»
Etniciteit zelf is niet de relevante factor, het is zelden doorslaggevend in de zorg

Alana Helberg-Proctor
antropoloog en expert in diversiteit

Ongeveer 670.000 zorggebruikers en 75.000 zorgverleners hebben in 2025 discriminatie ervaren in de zorg, bleek uit onderzoek van adviesbureau Verian in opdracht van VWS. De aantallen zijn volgens de onderzoekers nog een onderschatting. Deze mensen ervaren discriminatie, volgens het NCDR, „omdat zij niet passen binnen het impliciete normbeeld waarop het systeem is ingericht: dat van de cisgender, hetero, witte, valide man met een hogere sociaal-economische status.”

De NCDR stelt dat minderheidsgroepen tot vier keer vaker discriminatie in de zorg ervaren. Dat zijn volgens het rapport vooral mensen van kleur, moslims, LHBTI-persoon, mensen met een beperking of overgewicht en mensen met een migratieachtergrond - met name Marokkaanse en Turkse Nederlanders. Zij worden consistent benadeeld door „vooroordelen, afstanelijke of denigerende bejegening, medische aannames en beperkte ruimte voor eigen regie”.

Woestijnpijn voor pijnklachten

Verder zijn diagnoses voor deze groepen vaker onjuist of komen traag tot stand, signaleert de NCDR. Ook worden tolken of andere middelen om taalbarrières te slechten niet genoeg gebruikt, en blijkt vaak dat zorgverleners zich niet voldoende kunnen verplaatsen in de leefwereld van deze patiënten. Wetenschappelijk onderzoek heeft aangetoond dat vrouwen met een migratieachtergrond bij borstkanker bijvoorbeeld minder vaak worden doorverwezen voor genetische screening, dat patiënten met een Marokkaanse achtergrond met darmkanker minder vaak de juiste chemotherapie ontvangen, en dat pijnklachten bij minderheidsgroepen niet altijd serieus worden genomen.

De NCDR roept het zorgstelsel om samen te werken aan een structurele oplossing. Dat onderschrijft ook onderzoeker Helberg-Proctor. „Discriminatie uit zich op verschillende manieren in verschillende disciplines. In de dermatologie ziet het er anders uit dan in de geboortezorg.” Het huidspecialisme is bijvoorbeeld nog sterk ingericht op een lichte huidskleur, waardoor aandoeningen zoals psoriasis of eczeem op een donkere huid vaker worden gemist of niet goed worden behandeld.

Dat niet-witte mensen minder pijn ervaren bij de bevalling is een veelvoorkomend stereotype in de geboortezorg. Dat komt mede door literatuur uit de slavennijperiode, waar werd beweerd dat tot slaaf gemaakte vrouwen nog steeds goed konden bevallen na het ontvangen van tientallen zweepslagen, zo beschrijven historici Karwan Fatah-Black en Camilla de Koning in hun boek *Ooggetuigen van de Nederlandse slavernij*.

Hoewel dit soort stereotyping niet in geneeskundeboeken of richtlijnen voorkomen, circuleren ze nog wel op de werkvloer, weet Helberg-Proctor. De term 'woestijnpijn' is zo'n uiting, die door sommige zorgverleners wordt gebruikt om de pijnklachten van patiënten met een Midden-Oosterse achtergrond te minimaliseren gebaseerd op hun afkomst of cultuur, zegt de onderzoeker. De patiënten zouden zich aanstellen, een probleem zal er vast niet zijn.

De gevolgen voor de gezondheid van deze mensen zijn zorgelijk, stelt de NCDR. Mensen die discriminatie hebben ervaren kunnen de Nederlandse zorg sneller mijden en hun toevlucht nemen tot zorg in het buitenland of hun heil zoeken in niet-bewezen en/of onverzekerde zorg. Ze heb-

ben een „verhoogde kans op psychische klachten en chronische stress”, hebben „slechtere uitkomsten bij aandoeningen waarbij tijdige diagnostiek cruciaal is” en ervaren een minder effectieve behandeling van aandoeningen. Doorgaans hebben deze mensen al een lagere sociaaleconomische status en/of een lagere gezondheid, schrijft de NCDR. Het ervaren van discriminatie in de zorg vergroot ook die problemen, stelt het rapport.

Aantoonbaar of relevant

Eén van de NCDR-adviezen luidt: erken de verschillen tussen mensen zonder te discrimineren. Medici wordt geadviseerd om verschillen alleen te laten meewegen in de praktijk „wanneer zij aantoonbaar functioneel, medisch of zorginhoudelijk relevant zijn”. Zorgverleners en -organisaties worden door de NCDR aangespoord om actief te „voorkomen dat impliciete aannames, vooroordelen of achterhaalde categorieën doorwerken in communicatie, diagnostiek en behandeling”.

Het is belangrijk dat artsen onderscheid kunnen maken tussen verschillende groepen mensen, maar niet alleen op basis van hun etnische afkomst, zegt Helberg-Proctor. Er zijn groepen die vanwege genetische aandoeningen hogere risico's hebben op bepaalde ziekten. „Artsen moeten niet vragen naar etniciteit, maar naar voorouders uit bepaalde gebieden”, vindt zij.

Bij het vaststellen van een huid-aandoening is het bijvoorbeeld niet relevant dat een patiënt wordt gezien als 'Kaukasisch' of 'Zwart', maar hoe tint de huidskleur is, legt Helberg-Proctor uit. „En bij mensen met diabetes of een hoge bloeddruk zie je dat er etnische groepen zijn met een verhoogd risico [mensen met een Turkse, Surinaamse/Antilliaanse of Marokkaanse migratieachtergrond].” Artsen kunnen beter letten op andere factoren, vindt Helberg-Proctor: „bijvoorbeeld op sociaaleconomische status, migratiegeschiedenis, hun werk, woonomgeving en hoeveel stress ze ervaren - met etniciteit kun je niet al die factoren vangen. Maar etniciteit zelf is niet de relevante factor, het is zelden doorslaggevend in de zorg.”

„Een relevante vraag is of jij voorouders hebt uit een gebied waar malaria voorkomt of voorouders uit Volendam,” zegt Helberg-Proctor. Koppels waarvan beide voorouders uit Volendam komen, kunnen bijvoorbeeld dragers zijn van verschillende ziektes (zoals een ziekte in de kleine hersenen) doordat de Volendamse gemeenschap historisch weinig buiten de eigen gemeenschap trouwde.

Helberg-Proctor: „Neem het voorbeeld van de laboratoria en nieronderzoek. Het gaat daar niet om afkomst, maar om lichaamsbouw en spiermassa. Het kan zijn dat mensen in de Afro-Amerikaanse categorie in het onderzoek over deze nierfuncties inderdaad meer spiermassa hadden door een combinatie van factoren.” Maar dat geldt niet voor alle mensen met een donkere huidskleur. Dergelijke foute aannames over etniciteit kunnen daarom leiden tot een late diagnose bij nierschade.

De hele maatschappij voelt daarvan de gevolgen, stelt de NCDR. „Wanneer zorg te laat wordt ingezet, niet passend is of voortijdig wordt afgebroken, verschuift zorggebruik naar zwaardere en duurdere vormen van zorg”. Discriminatie en racisme in de zorg leidt tot hogere zorgkosten voor de hele sector, waarschuwt het adviesorgaan, maar al dat geld maakt de samenleving niet gezonder.

BijzondereZaken.nl

Zoek & vind alle zaken die bijzonder zijn!

Contact

Vrouw zoekt Man

Aantrekkelijke, energieke vrouw (59, WO, regio Amsterdam) met interesse in cultuur, natuur en het goede gesprek. Zoekt warme, zelfbewuste man die houdt van samen genieten, verdieping en een gelijkwaardige relatie.
Info: info@hetrelatiebureau.nl / 085 0765 365

Vakanties & Reizen

Europa

Duitsland

13 daagse autoreis Romantische Strasse v.a. € 750
Duitsland: Mergentheim-Rothenburg-Landsberg-Fussen-Boppard
www.autoreiswinkel.nl of bel: 020-894 3135

Consumenten

Kunst & Antiek

Wij kopen Antiek Chinees en Japans Porselein
Zoekt u een betrouwbaar adres?
Bel of mail ons.

Bij geen gezeur. Directe betaling

Capel&Capel Antiek Porselein
De Zande 43, 8278 AH Kampen

038-3636365 - info@capel.nl
WWW.CAPEL.NL

Duurzaam vergroenen

Ginkel

Zwembijvers, zwembaden en waterpartijen

Natuurgezuiverd water

ginkelgroep.nl

Familiebedrijf sinds 1903

Zaken & Transacties

CURSUS DAYTRADEN Risicoloos leren

GROEPS-CURSUS 675-
2e persoon half geld extra

Wat krijgt u voor uw geld?

- ✓ Gratis Handelsrobot
- ✓ Cursus in Hotel vd Valk
- ✓ Vers belegde broodjes
- ✓ Warm lopend buffet
- ✓ 8 weken live meekijken
- ✓ Opfrisdag naar keuze
- ✓ Boek met stappenplan

Maak alle fouten op een demo-account voordat u met echt geld begint

Cursusdata Hotel vd Valk Breukelen: vrijdag 10 of vrijdag 24 april
Aanmelden: 010 519 21 15 of robwessels.nl

Originele reacties cursisten

- Onbetaalbaar**
Het mooiste vind ik dat ik kan handelen wanneer ik er zin in heb. Waar ook ter wereld en tot mijn 80e, als ik dat haal. En die kick die je ervan krijgt... onbetaalbaar.
- Manlief**
Tot nu toe heeft manlief op zijn account € 1.900,- geplust door precies jullie methode aan te houden. Dat geeft vertrouwen!

Handelsgesest
Je ziet dat Rob een echte ondernemer is. Zijn handelsgesest zit duidelijk in het systeem verwerkt.

WWW.ROBWESSELS.NL 010 519 21 15
Let op! U kunt snel winst boeken maar net zo snel verlies lijden

nrcwebwinkel

BATAVIA Telescoopladder Professional

- › Ingebouwde hoekindicator: groen = veilig (65°-75°), rood = bijstellen
- › Uniek intrekmechanisme met luchtbuffer voor gecontroleerd inschuiven
- › Antislip treden voor veilige werkhouding

Deze telescoopladder met een ingeklapte lengte van slechts 97 cm is zeer compact op te ruimen en eenvoudig te vervoeren in bijvoorbeeld de kofferbak van de auto. De ladder is uit te schuiven en te gebruiken op elke gewenste lengte tussen 0,97 en 3,80 meter.

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/ladder

UNRWA

Motie van treurnis tegen minister Sjoerdsma, die zijn fouten erkent

Twee Kamerleden hebben een motie van treurnis ingediend tegen Sjoerd Sjoerdsma.

Anikó de Geest

DEN HAAG

Minister Sjoerd Sjoerdsma (Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, D66) heeft „een deuk” veroorzaakt „in de samenwerking met het kabinet”. Dat zei JA21-fractievoorzitter Joost Eerdmans donderdagmiddag in de Tweede Kamer. Samen met Kamerlid Chris Stoffer (SGP) diende Eerdmans dan ook een motie van treurnis in tegen Sjoerdsma – een lichte variant naast moties van afkeuring en wantrouwen. Maar wel uitzonderlijk, aangezien Sjoerdsma nog maar zo’n zes weken minister is. Er moet, volgende week, nog gestemd worden over de motie, die het naar verwachting niet zal halen.

Eerder op de dag, tijdens een commissiedebat, stelde minister Sjoerdsma zich nederig op. Hij bedankte Kamerleden voor hun vragen en herhaalde meermaals dat zijn aanpak van de kabinetssteun aan UNRWA, de VN-hulporganisatie voor Palestijnse vluchtelingen, „onhandig” was. De week die is verstreken sinds het eerste deel van het debat heeft hem „tijd gegeven voor reflectie”, zei hij tegen de aanwezige Kamerleden. „Er zijn dingen niet goed gegaan. Dat ligt niet aan anderen, maar aan mij. Dit is niet goed”, aldus Sjoerdsma.

Eind maart werd de begroting voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking aangenomen met steun van 50Plus, PVV en JA21. Dat gebeurde nadat een amendement van D66, PRO (voorheen GroenLinks-PvdA) en de Partij voor de Dieren om de be-

zuiniging op financiële steun aan UNRWA terug te draaien, het niet haalde – omdat D66 op het laatste moment haar steun introk.

In de begroting, die voortbouwt op de bezuinigingen van het vorige kabinet, stond dat de steun voor UNRWA zou worden afgebouwd van 19 naar 11 miljoen euro. De kabinetssteun aan UNRWA ligt voor veel rechtse partijen gevoelig, wegens beschuldigingen door Israël dat de organisatie banden zou hebben gehad met Hamas. Banden die niet zijn bewezen en die ook UNRWA ontkent.

„Dat het niet handig is gegaan, is een understatement

Joost Eerdmans JA21

Enkele dagen later maakte minister Sjoerdsma echter via een Kamerbrief bekend dat de steun van 19 miljoen euro aan UNRWA er toch zou komen.

Zowel linkse als rechtse partijen waren inmiddels ontevreden over de manier waarop de minister had gehandeld.

Oppositiepartijen JA21, SGP en VVD zeiden tijdens het commissiedebat donderdagochtend blij te zijn met de reflectie van de minister. „Ik kan het waarderen dat hij in de spiegel heeft gekeken en heeft gezegd: dit is niet handig”, aldus SGP-fractievoorzitter Chris Stoffer. Maar, zei Joost Eerdmans (JA21): „Dat het niet handig is gegaan, is een understatement.”

Sjoerdsma’s handelen staat volgens verschillende partijen voor meer dan het optreden van de minister. „Het raakt aan de omgangsvormen tussen de oppositie en de minderheidscoalitie”, zegt Kamerlid Don Ceder (ChristenUnie). Volgens Eerdmans roept de

gang van zaken de vraag op: „Maak je nou wel of geen afspraken met elkaar? Als dat vaker gebeurt, ja sorry, daar doet JA21 niet aan mee.”

Dat geldt overigens niet alleen voor de verhoudingen tussen het kabinet en de Tweede Kamer. De begroting moet namelijk ook nog langs de Eerste Kamer en ook daar zal de minister op zoek moeten naar steun. „Dat moet een politiek huzarenstukje worden”, verwacht Eerdmans. Een meerderheid over rechts wordt ingewikkeld als het kabinet de steun aan UNRWA voortzet, denkt PRO-Kamerlid Suzanne Kröger. Maar over links wordt het niet veel makkelijker, voor PRO zijn de „monsterbezuinigingen van het vorige kabinet absoluut niet draaglijk”, aldus Kröger. Onder het vorige kabinet werd besloten tot een bezuiniging van 2,4 miljard euro op ontwikkelingsamenwerking, die PRO het liefst terruggedraaid zou zien.

‘Een goede les’

Volgens de minister zelf is de situatie in ieder geval een „goede les voor hoe je als minderheidskabinet niet moet opereren”. En hij trekt ook een andere les: meer „expliciete afspraken” maken met andere partijen over de plannen van het kabinet. Maar wil het kabinet alle samenwerkingen op papier vastleggen „met een handtekening eronder”, vraagt Stoffer zich af. „Ik weet niet of dat de manier is waarop je wil samenwerken”, aldus de SGP-leider.

Er zijn ook Kamerleden die opkomen voor Sjoerdsma. Stephan van Baarle (DENK) vindt het „echt bizar” dat de minister „het boetkleed moet gaan aantrekken omdat we geld geven aan een organisatie die noodlijdende mensen helpt”. Volgens Van Baarle mag de hulp die Palestijnen nodig hebben niet ondersneeuwen onder dit „politieke spel”.

Minister Sjoerd Sjoerdsma (links) en Chris Stoffer (SGP) na afloop van het debat over UNRWA. FOTO BART MAAT

Een scanauto van de gemeente Hilversum controleert geparkeerde auto's. FOTO SANDER KONING / ANP

DRIE VRAGEN OVER PARKEERBOETES

De scanauto beboet jaarlijks een half miljoen keer ten onrechte

Minder parkeerwachters en sneller werken, dat was het idee achter scanauto's. Maar de AI ziet van alles over het hoofd.

Boris Bouwman

AMSTERDAM

Parkeerwachters die straten afstruinen zijn er steeds minder. Tegenwoordig snellen handhavers in scanauto's voorbij, terwijl ze een door AI gegenereerde route volgen. Ter plekke een parkeerbeheerder overtuigen dat je het héus niet vertikte om geld in de (virtuele) meter te gooien, is daarmee zo goed als onmogelijk geworden.

Maar nu blijkt die scanauto evenals de stiefelende parkeerwachter feilbaar. Deze voertuigen beboeten naar schatting per jaar een half miljoen geparkeerde auto's onterecht, zo meldde de Autoriteit Persoonsgegevens (AP) donderdag. Jaarlijks voeren gemeenten vermoedelijk 250 tot 375 miljoen scans uit. Daar rollen drie tot vijf miljoen parkeerboetes per jaar uit, denkt de AP.

Werken als parkeerwachter „was niet altijd even prettig”, zegt een AP-woordvoerder, vooral vanwege de dreiging van boze automobilisten als ze een bekeuring kregen. Dat probleem werd met scanauto's grotendeels opgelost. Bovendien werkt dat voertuig sneller, zegt de woordvoerder.

Niettemin verbaast het de waakhond dat gemeenten zo vertrouwen op de techniek. „Er wordt al snel ge-

dacht: we hebben artificiële intelligentie en algoritmes, het is helemaal geautomatiseerd, de software is prima.” Dan gaat het dus fout, volgens de woordvoerder. „En ook al besteedt een gemeente het hele proces uit aan een commerciële partij, ze is nog wel verantwoordelijk voor de controle.”

1 | Wat is het euvel met de scanauto's?

Vaak wordt louter op basis van de scan beboet, aldus AP. Daarop is vaak alleen te zien dat een auto ergens geparkeerd staat. Het systeem is niet slim genoeg om vast te stellen of iemand – bijvoorbeeld – bezig is met laden en lossen. Evenmin kan de scanner gehandicaptenkaarten achter voorruit lezen. En heeft een automobilist niet betaald voor een parkeerplek, dan is het systeem onvermurdbaar: de persoon moet dokken.

Ander probleem: waar mensen vroeger een parkeerbon onder de ruitenvisser aantrouwen, moeten door scanwagens gesnapte autobezitters dagen wachten op hun strafbeschikking. Daardoor kunnen foutparkeerders niets vermoedend dezelfde fout begaan, aldus de AP.

Foutparkeerders die bezwaar aantekenen, merkt de AP bovendien, komen in een bureaucratische molen terecht. Betaald parkeren

wordt steeds meer een digitaal proces. Voor mensen die minder thuis zijn in de online wereld, is het lastig om de boete met een chatbot te bespreken. Die gang van zaken vergroot „de digitale kloof” voor deze kwetsbare groep in de samenleving”, stelt de AP.

Voor zij die minder thuis zijn op internet is het lastig om de boete met een chatbot te bespreken

De Autoriteit Persoonsgegevens hoopt dat raadsleden hun wethouders zullen bevragen over de uitbesteding van het parkeerproces aan commerciële partijen en laten uitzoeken in hoeverre er nog menselijke controle plaatsvindt.

Ook moeten gemeenten volgens AP het aantal foutieve bekeuringen beter bijhouden. Verder is het raadzaam mensen beter te informeren over de systemen van scanauto's, aldus de waakhond. Leg in de boetebrief bijvoorbeeld uit hoe het bewijs tot stand kwam. Voorts moeten gemeenten zorgen dat de AI-geletterdheid van de mensen die de scans beoordelen op niveau is, aldus de autoriteit.

2 | Hoe reageren gemeenten op de kritiek?

In de gemeente Amsterdam (en stadsgebied Weesp) rijden 22 scanauto's tegelijkertijd rond. Voordat een bon wordt verstuurd, bekijkt een mens altijd de scans, vertelt een woordvoerder. Als de controleur twijfelt over de rechtvaardigheid van de bekeuring, neemt iemand op locatie een kijkje. Volgens de gemeente wordt 98 procent van de bonnen terecht opgelegd.

De gemeente is niet altijd verantwoordelijk voor een foute bon. Soms toetst iemand bij de parkeerpaal een verkeerd kenteken in of staat een auto geparkeerd buiten het vergunningengebied. „Vergissen mag, dus in dat geval wordt de bon kwijtgescholden”, stelt de gemeente.

In andere gevallen zit de gemeente naar eigen zeggen fout. Sinds vorig jaar staan ambtenaren mensen bij die „vastlopen in het systeem”. Ook wordt contact gezocht met autobezitters die in korte tijd meermaals zijn bekeurd. En wie bezwaar aantekent, hoeft niet te betalen zolang het bezwaar loopt.

3 | Wie profiteert van de scanauto's?

Voor parkeerhandhaving schakelen de meeste gemeenten externe

partijen in, aldus de AP. Gemeenten leveren zelf vaak de scanauto, de externe partij de software en bestuurder. Amsterdam laat parkeerdienstverlener P1, onderdeel van Q-Park, foutparkeerders opsporen, wielklemmen aanbrengen en bezwaren afhandelen. „Een kostenbesparing”, vermoedt de gemeentewoordvoerder. Utrecht, Eindhoven en Tilburg hebben zich gewend tot hetzelfde bedrijf, dat „Parkeren is een vak” als slagzin heeft.

Ook beboete autobezitters kunnen met een commerciële partij in zee. „Toen ik hoorde hoeveel onterechte boetes worden uitgegeeld, werd ik leip”, zei rapper Boef in 2023 bij radiostation FunX. Daarom lanceerde hij de app Bonnetje. Beboete autobezitters kunnen volgens de in Dubai woonachtige rapper doorgaans kosteloos boetes, waaronder parkeerboetes, indienen. Via de rechter proberen juristen dan de kosten op verzekeraars, werkgevers of de overheid te verhalen.

Succes is niet verzekerd. Bonnetje pakt naar eigen zeggen jaarlijks 125 verkeersboetes op. Van de bezwaren wordt 30 procent gewonnen, staat vermeld op de website. Concurrent Verkeersboete.nl beweert een derde van de parkeerboetezaken te winnen.

INTERVIEW HONGAREN IN NEDERLAND

‘Ik stem meer tégen Orbán dan vóór Magyar’

Anikó de Geest

AMSTERDAM

Hongarije gaat zondag naar de stembus voor wat mogelijk historische verkiezingen worden. Hongaren in het buitenland kunnen stemmen op de ambassade, het consulaat of per post in het geval van etnische Hongaren zonder adres in Hongarije. Briefstemmers blijven overwegend loyaal aan Fidesz, de partij van de huidige premier Viktor Orbán; expats en studenten stemmen doorgaans juist niet op de regeringspartij.

De verkiezingen zijn spannend: na zestien jaar verliest Orbán mogelijk de macht. Politico, dat peilingen combineert, zet Fidesz op 39 procent

Zondag zijn de Hongaarse verkiezingen, waarbij ook Hongaren die in Nederland wonen mogen stemmen. Wat staat voor hen op het spel?

„Na de vorige verkiezingen kreeg ik het gevoel dat ik pas na vijf jaar weer terug kon verhuizen.”

van de stemmen. Tisza, de oppositiepartij van Péter Magyar, wordt gepeild op 49 procent. Dat zegt niet alles: het Hongaarse kiesstelsel is zo ingericht dat Orbán ook met minder stemmen kan winnen.

Ook buiten de Hongaarse grenzen leven de verkiezingen. De Amerikaanse vicepresident JD Vance bezocht Boedapest deze week om steun te betuigen aan Orbán. In de Europese Unie ligt de huidige premier dan weer minder goed. Omdat hij weigert rechtsstatelijke hervormingen door te voeren, is een aanzienlijk deel van de EU-geldstroom naar Hongarije stopgezet - geld dat Magyar belooft terug te krijgen als hij aan de macht komt.

Hoe kijken Hongaren die in Nederland wonen naar de verkiezingen?

Dóri Iványi

Onderzoeksassistent

FOTO ZARA NOR

Dóri Iványi (25) werkt als onderzoeksassistent aan de Universiteit van Amsterdam en de Vrije Universiteit in Amsterdam. Ze gaat vrijwel zeker op Tisza stemmen. „Niet omdat ik het met ze eens ben, maar omdat ze kans bieden op een regeringswissel.” Het systeem onder Orbán noemt ze „onhoudbaar”. Het is volgens haar „eng voor de democratie” dat de politie, aangestuurd door inlichtingendiensten, recent invalen deed bij IT'ers van Tisza om de digitale infrastructuur van de oppositiepartij te destabiliseren.

Voor de verkiezingen vliegt Iványi terug naar Hongarije. „Stemmen is voor mij iets gemeenschap-

pelijks. Ik stem altijd met mijn familie en daarna wacht ik met vrienden op de uitslagen. Het is een soort wederzijdse zorg: je deelt elkaars geluk of verdriet.”

Op de lange termijn wil ze terug naar Hongarije - juist dat maakt deze verkiezingen zo belangrijk voor haar. „Bij de vorige verkiezingen kreeg ik het gevoel dat ik pas na vijf jaar weer terug kon verhuizen. Natuurlijk kan het altijd, maar mensen in de academische wereld worden getreiterd en van posities weggeduwd als ze het niet eens zijn met de regering. Als 25-jarige voel ik nog niet de kracht om tegen dit systeem te vechten.”

István Letai

Sociaal werker

FOTO PRIVÉARCHIEF

Sociaal werker István Letai (45) woont al veertien jaar in Nederland. Op dit moment woont hij met zijn vrouw en kinderen in Almere. Hij kan zich niet voorstellen dat Fidesz de verkiezingen gaat verliezen. Hijzelf stemt in ieder geval - per post - op de partij van Orbán. „Geen enkele partij is perfect, maar Fidesz heeft het land vooruitgebracht”, aldus Letai. Verder prijst hij de bestuurservaring en het pragmatisme van de partij.

„Hongarije komt vanuit een enorme achterstand, door de Sovjet-dictatuur. Nu worden bijvoorbeeld ziekenhuizen opgeknapt, nog niet allemaal, maar dat kan ook niet van de ene op de andere dag. Als honderd werden opgeknapt en vijftig nog niet: waar kijk je dan naar? Ik zie het glas halfvol.”

Fidesz zal niet eeuwig aan de macht blijven, zegt Letai, maar op dit moment ziet hij geen alternatief. Magyar en diens partij vindt hij te „agressief”. „En de manier waarop Magyar leider van Tisza is geworden, vind ik immoreel.” Magyar kwam in de schijnwerpers te staan nadat hij in 2024 een stiekem opgenomen gesprek met zijn toenmalige vrouw, voormalig minister van Justitie Judit Varga (Fidesz), had geopenbaard, waarin ze mogelijke overheidsbemoedigen in een corruptiezaak beschrijft. Dankzij het daaruit voortvloeiende schandaal kon Magyar uitgroeien tot een politicus van belang.

Dat mensen opteren voor Tisza als stem tégen de regeringspartij, vindt Letai „schrikbarend”. „De partij maakt misbruik van jongeren die hopen op iets beters.”

Bence Kis

Masterstudent

FOTO ZARA NOR

Ruim vier jaar geleden kwam Bence Kis (23) uit Boedapest naar Utrecht om te studeren. Hoewel Péter Magyar zich niet uitspreekt over onderwerpen die Kis belangrijk vindt, zoals het klimaat, is hij voornemens op Tisza te stemmen. „We hebben één persoon nodig die Orbán kan verslaan en hij is die persoon. Ik stem meer tegen Orbán dan voor Magyar.”

Orbán's regime heeft een „systeem gebouwd gestoeld op angst”, zegt Kis. „Toen ik op de middelbare school zat, wilden leerlingen en docenten zich uitspreken voor de vrijheid van onderwijs. In het lesmateriaal werd bijvoorbeeld informatie over gender en seksualiteit weggelaten.

Maar volgens de schooldirecteur moesten we op onze woorden passen. Hij was bang voor de repercuussies.”

Ik zou het fijn vinden als politiek weer gewoon iets functioneels wordt

Na de verkiezingen hoopt Kis dat „het gevoel groeit dat wij, Hongaren, samen een volk zijn”. „Dat zijn we verloren. De politiek is onderdeel geworden van het dagelijks leven en mensen - aan beide kanten - zijn zo boos. Ik zou het fijn vinden als politiek weer gewoon iets functioneels wordt.”

ANALYSE RUTTE IN WASHINGTON

Rutte prees liever ‘vriend’ Trump nog eens dan over de NAVO te beginnen

NAVO-baas Rutte moest in Washington aanhoren dat president Trump vindt dat de NAVO faalde omdat hij geen steun kreeg voor de aanval op Iran. Lukte Rutte het Trump te paaien?

Emilie van Outeren

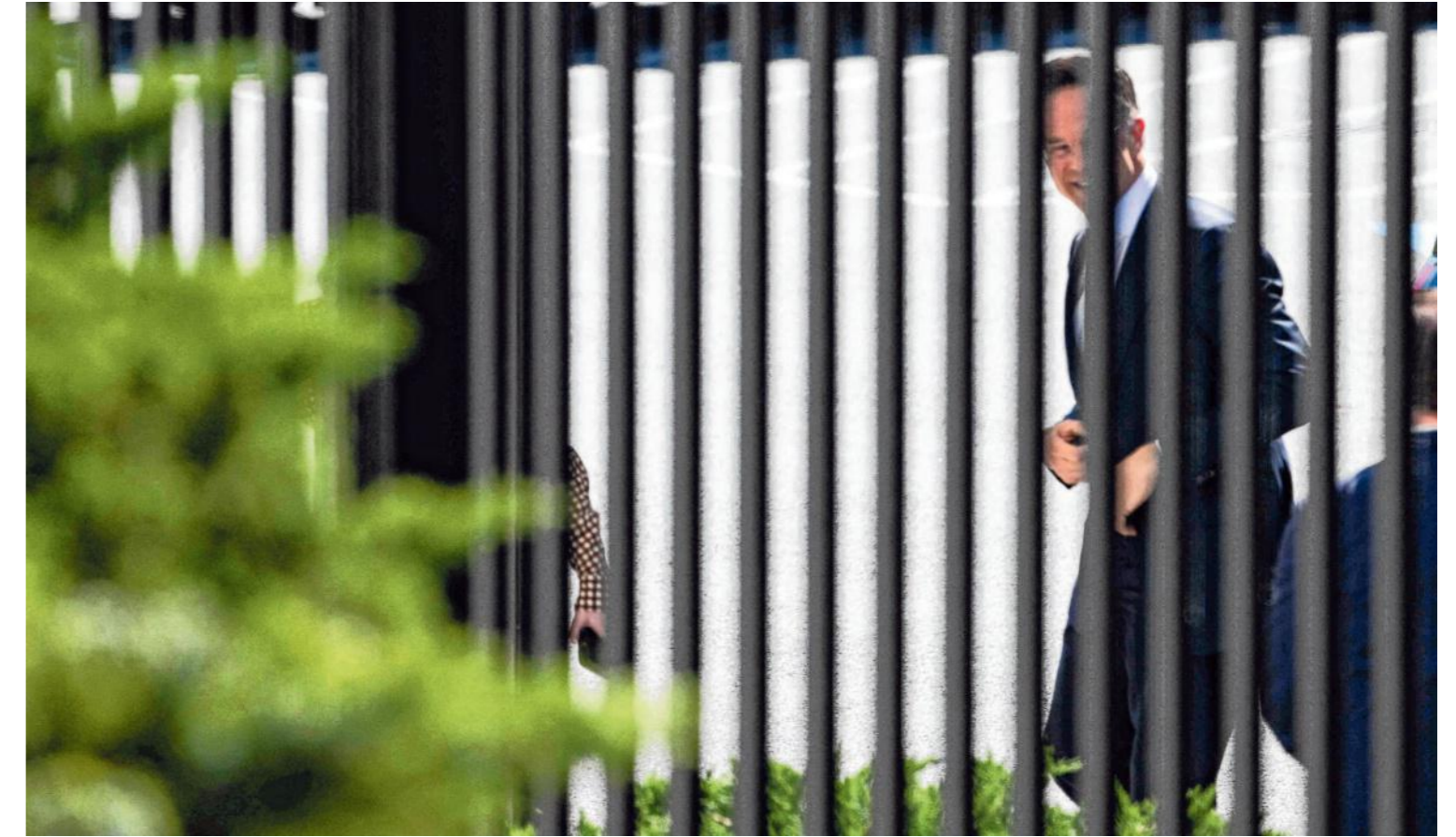
WASHINGTON

De wereldorde is geen dagje rust gegund. Terwijl het door Donald Trump afgekondigde staakt-het-vuren in de eerste 24 uur door alle betrokkenen behalve de VS werd geschonden, dreigde de Amerikaanse president alweer met het einde van de NAVO. Alblies hij de militaire alliantie woensdag niet op, waar na een verklaring van zijn woordvoerder 's middags wel voor werd gevreesd.

Karoline Leavitt hield in het Witte Huis een persconferentie waarin zij de wankele en niet-nageleefde wapenstilstand verdedigde als een grote overwinning voor de VS. Ze kreeg een vraag over de NAVO: of de president tevreden was met de verklaring van Europese en andere bondgenoten dat zij willen „bijdragen aan het waarborgen van de vrijheid van scheepvaart in de Straat van Hormuz”? Zou dat de plooi gladstrijken voor het gesprek dat hij later op de dag zou hebben met secretaris-generaal Mark Rutte?

Leavitt ging iets meer rechtop staan en had harde woorden voor de bondgenoten. „Ze zijn op de proef gesteld en ze hebben gefaald”, citeerde zij Trump. En voegde toe: „Het is bijzonder triest dat we de NAVO de Amerikaanse bevolking de afgelopen zes weken de rug hebben zien toekeren, terwijl het juist de Amerikaanse bevolking is die hun defensie financiert.”

Was de president van plan de VS uit de alliantie terug te trekken? Trump zou dat in een „zeer helder en openhartig gesprek” met Rutte

Mark Rutte arriveert bij het Witte Huis, afgelopen woensdag, voor een afspraak met Donald Trump. FOTO KENT NISHIMURA/AFP

bespreken, aldus Leavitt. „Mogelijk hoort u daar achteraf rechtstreeks over van de president.”

Bezoek op precair moment

Rutte bezocht Washington op een precair moment. Trump had een dag eerder bedreigd de Iraanse beschaving onherstelbaar kapot te bombarderen, om nog dezelfde avond een fragiel staakt-het-vuren toe te zeggen. In Europa werd met afgrijzen gereageerd op Trumps apocalyptische aankondiging van oorlogsmisdaden.

Tegelijkertijd ziet Rutte het als zijn voornaamste taak de grootste en sterkste staat te paaien om het bondgenootschap overeind te houden. Daarvoor sprak hij woensdag eerst met ministers Marco Rubio

(Buitenlandse Zaken) en Pete Hegseth (Defensie), met wie hij geen persconferenties gaf, maar wel op de foto ging.

De bestaande Amerikaanse onvrede over de militaire alliantie is door de Europese reactie op Trumps oorlog in Iran alleen maar toegenomen. Enkele bondgenoten veroordeelden de bombardementen en lieten de VS geen gebruik maken van hun bases en luchtruim om Iran aan te vallen.

De president heeft vaker bedreigd uit de NAVO te stappen en noemde het bondgenootschap de laatste dagen opnieuw „een papieren tijger”. Volgens *The Wall Street Journal* wil hij specifieke landen „straffen” voor hun gebrek aan steun voor het geweld in Iran, bij-

voorbeeld door Amerikaanse bases te sluiten en duizenden daar gestationeerde militairen weg te halen.

Voor werkelijke terugtrekking uit het bondgenootschap heeft Trump toestemming van het Congres nodig, dat daar niet voor zal tekenen. Maar hij kan de NAVO eigenhandig wel zo beschadigen dat deze niet meer functioneert.

Conflict rond Groenland

Rutte was woensdag bijna tweeën-half uur in het Witte Huis om Trumps leiderschap te prijzen en te vertellen dat in Europa ook veel steun voor hem was. Ze spraken niet met de pers en gaven elkaar zelfs niet voor de camera's een hand.

Achteraf deed alleen de NAVO-baas verslag, bij CNN. Trump was,

zei Rutte meer dan begripvol, „duidelijk teleurgesteld”. Vragen over of Trump had geroepen uit de alliantie te stappen, wilde hij niet beantwoorden, noch die over de illegaleit van de Amerikaanse oorlog. Liever prees hij zijn „vriend” Trump nog een paar keer en sprak hij van „een genuanceerd beeld”.

Trump liet zich woensdag niet zien en trad alleen via zijn sociale medium Truth Social naar buiten. „De NAVO was er niet toen we hen nodig hadden, en ze zullen er niet zijn als we hen opnieuw nodig hebben. Denk aan Groenland - dat grote, slecht bestuurde stuk ijs!”, schreef hij in kapitalen. De oorlog in Iran lijkt niet voorbij, maar het conflict binnen de NAVO en over Groenland is ook verre van opgelost.

TREINRAMP SPANJE

‘Defect aan spoor oorzaak treinongeluk Adamuz’

Nalatigheid of sabotage was niet de oorzaak van het dodelijke treinongeluk in Zuid-Spanje half januari, aldus de Guardia Civil.

Veerle Schyns

AMSTERDAM

Het dodelijke treinongeluk bij de Zuid-Spaanse plaats Adamuz op 18 januari, was het gevolg van een defect aan het spoor. Dat concludeert de Guardia Civil in een onderzoeks-

rapport, aldus de Spaanse krant *El País*. Het politiekorps sluit sabotage, een terroristische aanslag of nalatigheid van de machinisten uit.

Volgens het onderzoek is op 17 januari, een dag voor de ramp, om 21.46 uur een breuk ontstaan in de las of in de rail zelf. Het veiligheidssysteem zou automatisch moeten waarschuwen voor zo'n breuk, maar omdat de spanningsdaling van 0,5 Volt lager was dan de drempelwaarde van 0,780 Volt sloeg het systeem geen alarm. Het politiekorps onderzoekt nog of het technisch mogelijk was om hiervoor een waarschuwing af te geven.

De negentien machinisten die na het ontstaan van de breuk over het desbetreffende stuk spoor reden zijn ondervraagd door de Guardia Civil. Slechts één van hen zei een hobbel te hebben opgemerkt, maar die al te klein te hebben beschouwd om te melden. De onderzoeksmissie voor spoorwagongevallen CIAF trof op de wagons van deze treinen wel sporen aan die tonen dat de treinen over een gebroken spoor zijn gereden. Of de breuk in de las of de rail zat en hoe die ontstond, wordt nog onderzocht. Het spoor daar is in 2023 aangelegd.

In het rapport staat ook dat er

geen explosieve of gevaarlijke stoffen zijn aangetroffen op de plek van de ramp. De politie vond evenmin bewijs van sabotage of terroristische acties. En omdat beide machinisten onder de maximum snelheid van 250 kilometer per uur reden, sluit de Guardia Civil ook nalatigheid of roekeloos rijden uit.

Bij het treinongeluk ontspoorde Iryo 6189, een hogesnelheidstrein van de Italiaanse vervoerder Iryo, in de buurt van Adamuz. De achterste drie wagons kwamen op het naastgelegen spoor terecht. Om 19.43 uur, vlak na de ontsparing, botste Alvia 2384, van de nationale treinmaat-

schappij Renfe, op de ontspoorde Iryo-wagons. De voorste twee Alvia-wagons raakten door de botsing uit de rails. In totaal kwamen 46 mensen om het leven bij de ramp.

Na het ongeluk overheerste de verbijstering. „Het gebeurde op een recht stuk spoor. Alle experts die we raadpleegden, zijn verbijsterd”, zei de Spaanse minister van Transport Óscar Puente. Renfe-directeur Álvaro Fernández Heredia zei destijds al te vermoeden dat het om een defect in infrastructuur of „rollend materieel” ging, mede omdat een menselijke fout „onwaarschijnlijk” was gezien het veiligheidssysteem.

Britse basisartsen dinsdag buiten het St Thomas-ziekenhuis in het centrum van Londen, op de eerste van zes stakingsdagen voor meer loon en betere werkomstandigheden. FOTO HENRY NICHOLLS/AFP

REPORTAGE BRITSE GEZONDHEIDSZORG

'Graag toeteren voor de NHS': Britse artsen staken - voor zoveelste keer

De basisartsen in het Verenigd Koninkrijk zijn opnieuw aan het staken. Ze eisen meer loon en betere werkomstandigheden.

Annemarie Kas

BRIGHTON

Soms moet ze over brancards met andere patiënten heen klimmen om de gene te bereiken bij wie ze moet zijn. Zo druk kan het zijn op de eerste hulpafdeling van het ziekenhuis waar basisarts Emma Taylor-Gallardo werkt. „Mijn collega en ik moeten soms huilen, zo frustrerend is het dat we geen fatsoenlijke zorg kunnen leveren.“ Ze schiet vol als ze erover vertelt. „Ik wil niet meer het slechte nieuws moeten vertellen dat iemand's familielid zal overlijden in de gang van het ziekenhuis.“

Samen met ongeveer vijftien collega's staat Taylor-Gallardo voor de ingang van het Royal Sussex County Hospital in Brighton, nog geen tien minuten lopen van het strand aan de Britse zuidkust. Ze staken voor hogere salarissen en betere werkomstandigheden in de National Health Service (NHS), de beroemde gratis gezondheidszorg voor alle inwoners van het Verenigd Koninkrijk. „Graag toeteren voor de NHS“, staat op hun zelfgemaakte bordes. De stakingen zijn deze week in ziekenhuizen verspreid over Engeland - elk van de vier landen in het Verenigd

Koninkrijk heeft zijn eigen NHS.

Taylor-Gallardo (26) is *resident doctor*, een term die in het VK wordt gebruikt voor artsen die klaar zijn met hun universiteitopleiding, maar nog niet aan een specialistentraject zijn begonnen. Ze vindt de salarissen onredelijk laag voor de lange werkweken die zij en haar collega's maken, maar zekerheid over haar toekomst zit haar het meest dwars. „Het is ongelofelijk moeilijk om in opleiding te komen om specialist te worden.“ Ze wil graag oncoloog worden, maar er is veel concurrentie. Afgelopen jaar waren er in de hele NHS meer dan 50.000 kandidaten voor ongeveer 13.000 opleidingsplekken.

Vijftiende staking in drie jaar

Dit is de vijftiende keer in drie jaar tijd dat de basisartsen hun werk neerleggen. Hun vasthoudendheid is pijnlijk voor regeringspartij Labour en minister van Volksgezondheid Wes Streeting. De stakingen leggen bloot dat het weinig opschiet met hun verkiezingsbelofte om het functioneren van de NHS te verbeteren. De wachtlijsten voor geplande zorg zijn lang en doelen voor maximale wachttijden op de eerste hulp worden niet gehaald. Terwijl de NHS standaard in de top-vijf staat van onderwerpen die Britten belangrijk vinden.

Het ziekenhuis in Brighton scoort slecht op het doorsturen van patiënten van de 'spoed' naar specialistische afdelingen, vertelt arts Harpreet Kaur (29). „Soms liggen patiënten wel twee of drie dagen bij ons voordat ze door kunnen. De reanimatieafdeling ligt geregeld helemaal vol, omdat er geen plek is op de intensive care.“ In de ranglijst van Engelse ziekenhuizen staat dat van hun ergens onderaan, op plek 117 van de 134 NHS-clusters.

De wachtlijsten in de zorg nemen af onder Labour, maar patiënten en artsen merken er nog weinig van

Kaur is vorig jaar begonnen met haar opleiding tot eerste hulparts en ze doet mee aan de staking omdat de salarissen van basisartsen niet mee zijn gegroeid met de prijsstijgingen. De inflatie is in het VK hardnekkig hoog. „Een beginnend arts krijgt ongeveer 35.000 pond (ongeveer 40.000 euro) per jaar. Maar wacht eens, dat was twintig jaar geleden óók al zo. Dat klopt niet.“ De artsen kregen na eerdere stakingen een loonsverhoging van 22 procent, maar dat vinden ze niet genoeg. Probleem is dat veel artsen geld

leenden om hun opleiding te betalen. Harpreet Kaur begon vijf jaar geleden met een studietoelating van ongeveer 76.000 pond (bijna 88.000 euro). Die schuld steeg door de rente naar meer dan 100.000 pond, ook al heeft ze de afgelopen jaren elke maand een paar honderd pond afbetaald. „Het frustrerende vind ik ook dat hierdoor sociaaleconomische verschillen worden vergroot. Iemand met rijke ouders kan die schuld snel afbetalen, terwijl ik door de rente misschien wel drie keer zoveel betaal.“

Het deels kwijtschelden van deze schulden zou onderdeel uitmaken van de onderhandelingen, net als extra plaatsen voor specialisten in opleiding. Minister Streeting bood de artsen een loonsverhoging van 4,9 procent, maar de medische vakbond BMA eist veel meer: 26 procent. De BMA gebruikt een andere maatstaf om de salarissen met de inflatie te vergelijken dan Streeting. Volgens de vakbond blijven de lonen - na de eerdere verhogingen - nog 20 procent achter ten opzichte van 2008, volgens de minister is dat 5 procent.

Gratis gezondheidszorg is al sinds de introductie van de NHS in 1948 een pronkstuk van Labour. De onafhankelijke denktank Institute for Fiscal Studies vergeleek

wachtlijsten en wachttijden voor patiënten onder de twee grootste partijen en concludeerde dat beide gemiddeld lager waren onder Labour dan wanneer de Conservatieven aan de macht waren. Onder Labour stijgen de jaarlijkse kosten voor de NHS harder, de twee jaar van de coronacrisis daar gelaten.

Extra investeringen

Nu is Labour bijna twee jaar aan de macht en de wachtlijsten voor planbare zorg nemen langzaam maar zeker af, door extra investeringen. Die daling is voor patiënten alleen nog niet merkbaar; nog steeds wachten 7,25 miljoen Briten op een afspraak met een arts. In dit tempo kost het meer dan twintig jaar om de wachtlijsten weg te werken, concludeerde televisiezender Sky News in februari.

In het ziekenhuis van Brighton heeft Harpreet Kaur wel iets van verbetering gemerkt ten opzichte van een paar jaar geleden. Vroeger lagen patiënten soms wel vijf dagen op de eerste hulp - dat gebeurt minder vaak. Ze worden nu naar een verpleegafdeling boven gebracht, waar ze extra bedden op zaal zetten. „Daar hebben patiënten iets meer waardigheid dan bij ons beneden. Maar je kunt je afvragen of zo'n verschuiving structureel een goede of slechte ontwikkeling is.“

REPORTAGE DRUGSBELEID

Mexicaans wietexperiment geeft roker drie kwartier om te blowen

De Mexicaanse politiek talm met legalisering van marihuana. Wietactivisten eisen ondertussen hun rechten op.

Boris van der Spek

MEXICO-STAD

Hoewel het Plaza de la Concepción in Mexico-Stad enigszins verscholen ligt tussen een paar hoge gebouwen, verraadt de wietgeur de precieze locatie. Naast een 18de-eeuws kapelletje en enkele koloniale huizen ligt het pleintje. Op bankjes en op de grond zitten enkele tientallen activisten, zoals ze zichzelf noemen, te blowen. Sinds een paar maanden zijn ze door de gemeente van Mexico-Stad naar deze plek gestuurd. Een *Punto Cannábico*, oftewel een Cannabispunt, waar rokers zo'n drie kwartier de tijd krijgen om hun joint te roken zonder dat autoriteiten hen lastigvallen.

Gabriela is een van de rokers. Ze heeft blauw haar en een indrukwekkende verzameling piercings. Hoewel ze meerdere malen herhaalt dat ze „schijt heeft aan de autoriteiten, wil ze haar achternaam niet geven. „Je weet nooit hoe ze die misbruiken.“

Gabriela gaat naar deze vrijplaatsen sinds het systeem van *Puntos Cannábicos* in 2021 werd ingevoerd. Maar ze heeft er dubbele gevoelens bij. „Het is fijn dat we hier kunnen roken zonder aangesproken te worden. Maar het blijft een soort uitsluiting, haast een dierentuin waar we in kooien gestopt worden, omdat we van een joint houden.“

Gabriela is niet de enige die niet geheel positief naar de aangewezen pleinen kijkt. Net buiten geurafstand kijkt Héctor Cabellos met een afkeurend gezicht naar de groep blowende mensen. Cabellos wacht tot zijn hondje Pinas zijn plas heeft gedaan en loopt verder. „Iedere dag is het hier behoorlijk druk. Soms met muziek hard aan“, zegt hij. Cabellos woont een paar straten verderop. „Dit is een historische buurt. Als we hier drugsgebruik gaan toestaan, wordt de wijk daar niet beter op. Waar gebruikt wordt, wordt toch ook gedeeld?“

Meer overlast

Halverwege 2025 werden de *Puntos Cannábicos* voor het eerst naar nieuwe locaties verplaatst, vanaf de pleinen waar ze vier jaar eerder ontstonden. Tot grote onvrede van omwonenden, die vinden dat met de komst van blowende mensen meer overlast ontstaat. Juist op dit soort pleintjes, zegt Cabellos, kwamen gepensioneerde ouderen samen om met elkaar te kletsen. Die sociale functie is hier verdwenen, omdat de ouderen niet meer durven te komen. Ouders met kinderen mijden de plekken ook.

De oprichting van de *Puntos Cannábicos* in Mexico-Stad volgde op lange onderhandelingen tussen de Mexicaanse autoriteiten en activistengroepen over de legalisatie

Betogers hebben in Mexico-Stad een informeel, maar gedoogd *Punto Cannábico* (Cannabispunt) opgeworpen. FOTO'S MAHE_ELIPE

van marihuana. Om de onderhandelingen kracht bij te zetten ontstonden kampementen, onder meer om de hoek bij de Mexicaanse Senaat. Een permanente manifestatie, met spandoeken en leuzen, waar ook permanent gebloed werd. De plekken werden door de jaren heen vrijplaatsen voor drugsgebruik en drugshandel, waar ook overvallen plaatsvonden.

In reactie hierop verplaatste de Mexicaanse regering de kampementen in augustus afgelopen jaar. Nieuwe regels werden ingesteld. Zo zijn de consumptiezones open van acht uur 's ochtends tot acht uur 's avonds en je mag er maximaal veertig minuten verblijven. Er is een maximale hoeveelheid marihuana die een roker bij zich mag hebben en politieagenten handhaven op criminele activiteiten.

In Mexico - waar kartels grof geld verdienen aan de internationale handel in marihuana, met name naar landen waar de softdrug nog illegaal is - is het opeenvolgende regeringen niet gelukt marihuana volledig te legaliseren. Een belangrijk moment was een uitspraak van het Hoogerechtshof in 2018, dat oordeelde dat het verbod op marihuana gebruik ongrondwettelijk is.

Het duurde tot 2021 voor het Congres een wet aannam waarmee de plant gelegaliseerd zou worden. Sindsdien is er echter nooit regelgeving gekomen om het gebruik, het bezit of de verkoop van marihuana volledig legaal te maken.

Door deze politieke impasse blijft het gebruik van marihuana in de praktijk illegaal.

Economische impuls

De *Puntos Cannábicos* groeiden van protestplekken uit tot tijdelijke oplossingen. Maar hoe lang is „tijdelijk“, vraagt Lorena Beltrán, activist voor legalisering van marihuana zich af. „Juist omdat we zo gedwongen worden, onder meer door de VS, meer te doen aan de strijd tegen kartels, voelt het voor de regering niet als het moment om drugs te legaliseren“, zegt zij. „En dat terwijl [president Claudia] Sheinbaum een wetenschapper is, die eerder positief over legalisatie

ring sprak. Terwijl ze kartels juist een lucratieve inkomstenbron uit handen zou nemen door het legaal te maken.“

Volgens Beltrán zou legalisering ook voor een economische impuls kunnen zorgen op plekken in Mexico, zoals de westerse bergketen Sierra Madre, waar van oudsher wiet wordt geteeld. „Veel van die wiet gaat momenteel naar het buitenland, naar de VS of Europa. Dat kunnen we legaal voor de eigen markt gebruiken. Wie wiet wil kopen in Mexico, steunt de georganiseerde misdaad hier momenteel, direct of indirect.“

De aangewezen consumptiezones in Mexico-Stad zijn volgens

haar een manier geworden voor autoriteiten om weg te kijken van een urgent probleem dat aangepakt moet worden: kartels profiteren van een illegale markt waar veel vraag naar is. „Er is een grote vraag in Mexico naar legale oplossingen, die wij kunnen bieden, maar niet mogen“, zegt Moises Acuña.

Hij probeert al jarenlang op industriële niveau marihuana te telen, maar stuit continu op tegenwerking van autoriteiten. „Iedereen wil legalisering. Maar zolang niemand *los huevos* [de ballen] toont om de boel in Mexico echt te hervormen, blijven mensen hun jointjes roken op pleintjes en kopen ze hun wiet bij criminelen.“

Jointjes in de maak op een *Punto Cannábico* in Mexico-Stad, gedoogzones waar - onder voorwaarden - openlijk gebloed kan worden.

Weekdeals

GELDIG T/M 12 APRIL 2026

TRAVELIN' Sportieve kleding en schoenen

- › Bootschoenen voor dames en heren
- › Heren- en damesjassen van softshell materiaal
- › Volledig wind- en waterdichte jassen
- › Bekijk meer kleding en schoenen online

ADVIESPRIJS FABRIKANT 189,95 **89,95**
 ADVIESPRIJS FABRIKANT 219,95 **89,95**
 ADVIESPRIJS FABRIKANT 189,95 **79,95**

BEKIJK ALLES VAN TRAVELIN' ONLINE

TEN CATE Dekbedovertrekset

ADVIESPRIJS FABRIKANT V.A. 49,95 **24,95**

GEMAAKT VAN KATOENSATIJN

- › Hotelkwaliteit en in verschillende effen kleuren
- › Zeer zacht, ademend en vochtregulerend
- › Bekijk meer producten van Ten Cate online

FLINQ Tuinslanghaspel

ADVIESPRIJS FABRIKANT V.A. 129,95 **49,95**

MET AUTOMATISCH TERUGTREK SYSTEEM

- › Draaibare beugel voor 180° flexibiliteit
- › 9 sproeistanden voor diverse toepassingen
- › Bekijk meer FlinQ producten online

NEDIS Luchtcompressor

ADVIESPRIJS FABRIKANT 59,99 **44,95**

TOT 10,3 BAR (150 PSI)

- › Draadloos en oplaadbaar met USB-C kabel
- › Duidelijk digitaal scherm met ledlicht
- › Bekijk meer gadgets online

MARIO RUSSO Herenpolo

ADVIESPRIJS FABRIKANT 49,95 **19,95**

GEMAAKT VAN 100% KATOEN

- › Hoog draagcomfort en zachte, luxe stof
- › Met een subtiele wafelstructuur in de kraag
- › Bekijk meer Mario Russo kleding online

ROSMARINO Pannen HexaPRO

ADVIESPRIJS FABRIKANT V.A. 49,95 **24,95**

DIVERSE SOORTEN PANNEN

- › Gemaakt van een hybride combinatie van materialen
- › Geschikt voor alle warmtebronnen
- › Bekijk meer Rosmarino pannen online

LEE Herenjeans

ADVIESPRIJS FABRIKANT 99,95 **49,95**

STRAIGHT FIT MODEL

- › Met een tijdloze klassieke blauwe wassing
- › Gemaakt van katoen met een lichte stretch
- › Bekijk meer Lee kleding online

GEVOLGEN IRANOORLOG

'Groei wereldeconomie zakt zeker in'

Ook als het bestand tussen de VS en Iran tot duurzame vrede leidt, daalt de groei van de wereldeconomie, waarschuwt het IMF.

Mark Beunderman

AMSTERDAM

De groei van de wereldeconomie zal door de oorlog terugvallen, ook indien het huidige bestand tussen de VS en Iran uitmondt in blijvende vrede. Dit heeft de voorzitter van het Internationaal Monetair Fonds, Kristalina Georgieva, donderdag gezegd in Washington in een speech in de aanloop naar de voorjaarsvergadering van het IMF, komende week.

„Wat we weten, is dat de groei zal vertragen – ook als de nieuwe vrede houdbaar is”, zei Georgieva. Dinsdag presenteert het IMF nieuwe ramingen voor de wereldeconomie. „Zelfs ons hoopvolste scenario houdt een neerwaartse bijstelling van de groei in”, zei ze. Bij de vorige raming, in januari, voorspelde het IMF 3,3 procent groei van de wereldeconomie voor het lopende jaar en 3,2 procent in 2027. Dit was naar

historische maatstaven al laag. „Zelfs in het beste geval is er geen simpele terugkeer naar de *status quo ante*”, aldus Georgieva. De energie-infrastructuur is zwaar beschadigd door de oorlog, waaronder die voor lng in Qatar, zei ze.

Over de Straat van Hormuz, de door Iran ingeperkte doorvoer-route voor onder meer gas en olie, zei de IMF-chef: „We weten niet wat de toekomst zal brengen.” De recente geschiedenis laat zien dat de economische activiteit van vóór een oorlog niet noodzakelijkerwijs volledig terugkeert als er eenmaal vrede is. Ze noemde het voorbeeld van een andere zeestraat, Bab-el-Mandeb in de Rode Zee, waar het scheepsverkeer in 2023 ernstig werd verstoord door aanvallen van Houthi-rebellen in Jemen. „Passages van schepen hebben zich nooit echt hersteld van de verwoestende verstoringen – ze blijven steken op ongeveer de helft van het niveau in 2023”.

De economische impact van de oorlog is volgens de IMF-voorzitter „asymmetrisch”. Landen die ongehinderd doorgaan met de export van olie en gas – te denken valt aan Noorwegen of Canada – zien weinig effect op hun economie. Het zwaarst getroffen zijn de olie- en

Kristalina Georgieva, voorzitter van het IMF. FOTO GIAN EHRENZELLER/EPA

sterk afhankelijk zijn van geïmporteerde olie en gas, waarvan de prijzen omhoog zijn geschoten. Georgieva: „Laten we even denken aan eilandstaten in de Grote Oceaan aan het einde van een lange toeleveringsketen, die zich afvragen of brandstof hen nog bereikt, na zo'n zware verstoring”. Het IMF, aldus Georgieva, staat klaar om arme landen te hulp te schieten die nu in de betalingsproblemen komen. Het rekt op 20 à 50 miljard dollar aan aanvragen voor noodsteun.

De IMF-chef riep regeringen op te werken aan „energie-efficiëntie” en „energie diversificatie”. „Verschillende landen hebben uiteenlopende paden naar energiezekerheid, maar we moeten daar allemaal naar streven.” Ze riep echter niet op om de transitie naar duurzame energie te versnellen, om minder vatbaar te zijn voor olie- en gascrises. Georgieva wil de VS, belangrijkste aandeelhouder van het IMF en tegenstander van „vergroening” niet voor het hoofd stoten.

Het IMF roept regeringen verder op terughoudend te zijn met steun aan burgers en bedrijven die door de opgelopen energieprijzen zijn getroffen. Staatsschulden zijn „over het algemeen veel hoger” dan twintig jaar geleden, waarschuwde ze.

gasexporterende landen in het oorlogsgebied rond de Perzische Golf.

Bbp daalt bij oorlog direct scherp

Deze week gaf het IMF al hoofdstukken vrij uit de *World Economic Outlook*, de analyse van de wereld-economie. Die brengen in algemene zin de economische kosten van oorlogen in kaart. Daaruit

bleek: gemiddeld genomen daalt het bbp direct na het uitbreken van een gewapend conflict met zo'n 3 procent, en daarna verder, tot een verlies van 7 procent binnen vijf jaar. Oorlogen zijn economisch schadelijker dan natuurrampen of financiële crises.

Ook economische kwetsbaar door de Iran-oorlog zijn landen die

Vier het voorjaar met de mooiste tuinbeelden

ARS MUNDI Tuinsteker kat

89,-
40 x 11 cm
Hoogte incl. stang 120 cm

ARS MUNDI Tuinbeeld koolmees set van 3

89,-
7 x 10 x 4 cm

ARS MUNDI Tuinbeeld zwaluwkoppel

79,-
18 x 14 x 6 cm

ARS MUNDI Tuinbeeld vogels op tak brons

299,-
27 x 18 x 17 cm

ARS MUNDI Tuinstekers vogels set van 3

129,-
+7 x 4,5 x 12 cm
Hoogte stang 40-42 cm

Eva Oude Elferink

DAKAR

De minaretten staan. Vijf grijze kolossen die metershoog uitsteken boven de palmbomen langs de Corniche, de brede weg langs de oceaankust in Dakar. Eromheen staan nog altijd de stellages, klaar om het werk af te maken aan de nieuwe Grande Mosquée Omarienne, met plek straks voor drieduizend gelovigen. Maar werklu zie je er niet. Al bijna twee jaar niet meer.

Een *problème de fonds*, geldproblemen, zegt Macki Tall, voorzitter van de Vereniging van Vrienden van Cheick Oumar Foutiyou Tall, naar de islamitische geleerde en spiritueel leider van de Tidianes, een soefi-broederschap die verspreid is over Noord- en West-Afrika. De moskee is aan hem opgedragen. Bidde doen zijn volgelingen noodgedwongen deels buiten, in het zand en op de stoep langs aluminium bouwschermen.

Het is niet anders, zegt Tall, gekleed in een zachtblauwe *boubou* met gouden stiksels. Decennialang stond op dezelfde plek al een grootse moskee in hun leiders naam, gebouwd met de hulp van Senegals eerste president, Léopold Sédar Senghor. Maar het gebouw werd een paar jaar terug vanwege scheuren onveilig verklaard. Opnieuw wendden de volgelingen zich tot het presidentieel paleis, waar Macky Sall aan zijn tweede termijn was begonnen.

„Wij wilden de moskee repareren”, zegt Tall. „De president besloot een nieuwe te helpen bouwen.” En niet zo maar één. Het bord met de artist impression waar automobilisten op de Corniche langsrijden, toont een majestueus complex met witte en blauwe tegels, een mausoleum en museum. De klus ging naar Teyco, onderdeel van de Teyliom Group, een Senegalees conglomeraat dat onder meer grote vastgoedprojecten bouwt voor de staat.

Of beter, bouwde. Want niet alleen de bouw van de moskee, ook de publieke bouwsector ligt al twee jaar grotendeels stil. Noodkreten van vakbonden in de publieke werken, een sector goed voor zo'n 4 procent van Senegals bbp, haalden tot nu toe weinig uit. De overheid houdt de hand op de knip. Ook als het om haar schulden aan bouwbedrijven gaat.

Het moet wel, want een bankroet dreigt.

Verborgen miljarden

Ook dat is de nalatenschap van Macky Sall: na afloop van zijn termijn in 2024 bleek zijn bouwdrift miljarden dollars meer te hebben gekost dan in de boeken stond. Senegals begrotingstekort en staatsschuld waren veel rooskleuriger voorgesteld dan zij werkelijk waren. Het Internationaal Monetair Fonds concludeerde vorig jaar dat Senegals échte schuld was opgelopen tot 132 procent van het bbp.

De onthullingen over de „verborgen miljarden” kwamen van Salls rivaal Ousmane Sonko, een oud-belastinginspecteur die nu premier is. Zij werden bevestigd door 's lands Rekenkamer, die de uitgaven van de regering controleert, en het IMF, waarmee Sall nog een steunprogramma van 1,8 miljard dollar was overeengekomen. Dat programma is sindsdien bevroren.

Nu zit Sonko's regering klem. Ze boodde bij haar aantreden het land vooruit te helpen, maar heeft nu miljarden dollars extra schuld af te lossen, het merendeel in vreemde valuta. Op de internationale kapitaalmarkt wil vrijwel niemand Senegal dat geld le-

De Grande Mosquée Omarienne in aanbouw in de Senegalese hoofdstad Dakar. De bouw ervan ligt al twee jaar stil. FOTO PATRICK MEINHARDT/AFAP

REPORTAGE SCHULDENCRISIS

Ondanks schuld houdt Senegal vol: 'Wij hebben het IMF niet nodig'

Senegal zit in een diepe financiële crisis door een 'verborgen' miljardenschuld. De regering heeft zich voor hulp gewend tot de regionale monetaire unie. Riskant, zeggen economen: kijk wat er in Griekenland is gebeurd.

nen. De waarde van Senegals staatobligaties is gekelderd; kredietbeoordelaars Moody's en S&P kennen die de 'junk'-status toe. Het risico dat Senegal beleggers niet zal terugbetalen, is volgens hen substantieel.

Ook gesprekken met het IMF over hervatting van het steunprogramma vloten niet. Het fonds stuurt aan op herstructurering van de schulden; buitenlandse schuldeisers moeten een deel van hun vordering kwijtschelden of Senegal meer tijd en gunstiger voorwaarden gunnen voor terugbetaling. In ruil voor de dollars die het IMF dan vrijmaakt, dicteert het waarop Senegal moet bezuinigen.

Doorgaans, zo leert de praktijk in andere landen, zijn dat overheidssubsidies (op brandstof, voedsel) - wat de armen hard raakt. De afgelopen jaren opteerden onder meer Zambia en Ghana voor zo'n controversiële *bail-out*. Voor Ghana was dat de zeventiende keer.

Sonko en zijn minister van Financiën weigeren dat vooralsnog. De premier kwam aan de macht met een campagne die juist draaide om soevereiniteit. Zo hield hij de nog altijd scheve verhoudingen tussen Afrika en het Westen. Een herstructurering van de schulden die wordt opgedrongen door het IMF - niet zelden bekritiseerd als een door het Westen gedomineerde

club - staat haaks op zijn beloften en zou Senegals reputatie bij investeerders schaden.

Snijden

„Senegal heeft het IMF niet nodig”, zei Sonko afgelopen zomer stellig bij de presentatie van zijn eigen herstelplan. Onder het motto „laten we op onszelf rekenen” presenteerde hij een reeks maatregelen die Senegal in drie jaar zo'n 9 miljard euro moeten opleveren. Het begrotingstekort moeten daardoor dalen van 12 procent in 2024 naar 3 procent in 2027.

Naast nieuwe belastingen - op mobiele betalingen, online gokken, onroerend goed - moeten extra opbrengsten komen uit heronderhandelen over grondstofcontracten, onder meer met de olie- en gasbedrijven langs Senegals kust. En het mes gaat in de uitgaven.

Vooral dat laatste voelen Senegalezen. Leraren staken al maanden omdat beloningsafspraken onder president Sall niet meer worden nageleefd. Studenten demonstren tegen vertraagde uitbetaling van beurzen. Ook de *bourse familiale*, een bijdrage van 50 euro per trimester voor de armste gezinnen, is al bijna twee jaar niet uitgekeerd. Volgens de regering om fraude in het systeem te onderzoeken.

Dat argument klonk ook bij het stil-

leggen van bouwprojecten. Dat heeft de sector, nog in herstel van de coronapandemie, hard geraakt: volgens het nationale statistiekbureau lag de omzet in de bouw begin 2025 bijna 20 procent lager dan een jaar eerder. En dan zijn er nog de miljoenen euro's aan achterstallige betalingen aan de bedrijfstak, die zich al onder president Sall vormden.

Hun Grande Mosquée is geen staatsproject, benadrukt Macki Tall, wiens vereniging betrokken is bij de realisatie. Maar de staat hielp wel. In Senegal, waar ruim 95 procent van de bevolking moslim is, spelen de soefi-broedersschappen een belangrijke rol. Presidenten tonen graag hun nabijheid tot de geestelijk leiders, de kaliefs, met bezouwen en schenkingen.

Zo maakte Sall destijds ruim vier miljard CFA-franc vrij, zo'n 6,7 miljoen euro, voor sloop en wederopbouw van de moskee. Naast een miljoen euro van de *famille Omarienne*, nakomelingen van de negentiende-eeuwse religieuze leider, zegde de topman van de Teyliom Group ruim 4 miljoen euro toe. Maar op een deel wachten ze nog, vertelt Tall, gebedskralen en koranteksten in de hand. Het is momenteel niet gemakkelijk voor bouwbedrijven, voegt hij vergoelkend toe. „De staat is hun veel geld verschuldigd.” Teyliom reageerde desgevraagd niet.

Rest een gat van zo'n 4 miljard CFA-franc. Senegals huidige president Bassirou Diomaye Faye bezocht vorig jaar het bijgebouw dat nu dienstdoet als moskee, en beloofde de kalief dat zijn regering in lijn met „onze voorganger” zou bijdragen aan de voltooiing van de werkzaamheden. „Door de moeilijkheden waar zij voor staan, is dat nog niet gebeurd”, zegt Tall diplomatiek.

Uitstel

Senegal staat niet alleen. Op het Afrikaanse continent kampen 21 landen met problematische schulden. De oorlog in het Midden-Oosten dreigt ze nog verder in de problemen te brengen, waarschuwde de Afrikaanse Ontwikkelingsbank onlangs. Het voert de kritiek op het IMF, dat met zijn leningen ontwikkelingslanden afhankelijk zou houden, en op de kredietbeoordelaars, wier ratings Afrikaanse landen opzaden met hoge leenkosten. Senegals autoriteiten verweten Moody's „bevooroordeeld” te zijn.

Zelf houden zij vol dat hun schuld houdbaar is. Om toch aan zijn betalingsverplichtingen te voldoen, leunt Senegal nu op de reserves van de CFA-franc-regio, acht landen die de munt (een koloniaal overblijfsel van Frankrijk) delen. De regio wierp zich de afgelopen maanden op als reddingsboei: onder meer banken in Togo en Ivoorkust kochten voor miljoenen aan Senegalees schuldpapier.

Zo lukte het Senegal recent een deadline voor de aflossing van 470 miljoen dollar te halen, waarvan 330 miljoen euro op eurobonds. Economen waarschuwden dat het land de monetaire zone nu dreigt mee te sleuren in een nog veel grotere crisis als het straks toch in gebreke blijft, zoals destijds met Griekenland gebeurde.

Dat scenario willen buurlanden voorkomen, zegt econoom Abdoulaye Ndiaye, verbonden aan de NYU Stern School of Business in New York. Binnen de West-Afrikaanse Economische en Monetaire Unie is Senegal na Ivoorkust de grootste economie. Maar Ndiaye is sceptisch. „Wat de regering doet, is de schuld voor zich uit schuiven.” Nieuwe deadlines dienen zich intussen aan.

In een rapport dat Ndiaye met de Franse econoom Martin Kessler opstelde, noemt hij de kans klein dat zijn land er zonder het IMF uitkomt. Niet alleen

Toen in 2024 de termijn van president Sall afliep, bleek diens bouwdrift miljarden dollars meer te hebben gekost dan in de boeken stond

zou Senegal jarenlang een uiterst rigide begrotingsbeleid moeten voeren, ten koste van economische groei. De regering zou ook landen en instanties moeten vinden die tegen zeer lage rentes willen helpen de schuld in euro's en dollars te herfinancieren.

Dat laatste wil nog niet lukken, ondanks een tour van premier Sonko langs onder meer China, Turkije en de Verenigde Arabische Emiraten. Ndiaye: „Of we het nu leuk vinden of niet, als je het IMF achter je hebt, geeft dat investeerders vertrouwen.” Hoe langer de regering IMF-interventie uitstelt, wil hij maar zeggen, hoe groter de dreigende chaos.

Onbetaalbaar

Een oplossing lijkt niet in zicht. In februari sprak Senegals minister van Financiën over „fundamentele meningsverschillen” met het IMF. Senegal wil een nieuw leningprogramma, maar zonder dat het wordt gedwongen subsidies te schrappen op elektriciteit en brandstof, waar het IMF op aanstuurt. Afgelopen najaar, tijdens gesprekken met het fonds, had premier Sonko die steun nog verhoogd. Door de recent gestegen olieprijs is 's lands begroting verder onder druk gekomen.

Wat de verhouding met het IMF ook niet helpt: de recente onthulling van de *Financial Times* dat Senegal vorig jaar stillejtjes 650 miljoen euro leende bij de Africa Finance Corporation, een ontwikkelingsbank in Nigeria, en First Abu Dhabi Bank via *total return swaps*, een financieel instrument waaraan voor het land meer risico's kleven dan aan uitgifte van staatsobligaties. Het IMF reageerde gebeten; de leenvoorwaarden zijn niet het het fonds gedeeld.

Zelfs als het IMF over de brug komt, is dat geen échte oplossing, stelt econoom Ndongo Samba Sylla. Hij noemt zijn land „IMF-verslaafd”, en acht de problemen structureler dan de „verborgen miljarden” die zijn bovengekomen. „Al sinds 2019 waarschuw ik dat onze schulden in vreemde valuta onhoudbaar zijn.”

Senegal exporteert in de ogen van Sylla simpelweg te weinig om de schuld te kunnen aflossen. Van de olie- en gaswinning heeft het weinig te verwachten, die is pril. Volgens de econoom kan alleen (gedeeltelijke) kwijtschelding uitkomst bieden. De huidige schuld, eind 2024 volgens het IMF opgelopen tot 40 miljard euro, is „*im-payable*”, zegt hij. Onbetaalbaar. „De regering kan blijven zeggen dat ze zal betalen. Maar de vraag is: tegen welke prijs?”

Advertentie
EXPOSITIE T/M 25.04
AD GERRITSEN
HARRIE GERRITZ

Kunst of Art | Laag-Keppel
www.kunstofart.nl

Vier het voorjaar met de mooiste aanbiedingen

DROOG
Shadylace parasol

Adviesprijs fabrikant 299,-
199,-

- › Uniek schaduwefect geïnspireerd op een bladerdak
- › Comfortabele balans tussen zon en schaduw
- › Design van Chris Kabel

SPINWOOD
2-in-1 tuinbank + gratis beschermhoes

Adviesprijs fabrikant 1.499,-
1.099,-

- › Van bank naar picknicktafel in een handomdraai
- › Gemaakt van tropisch hardhout en dubbel gecoat staal
- › Kan het gehele jaar buiten blijven

BEARCHAIR
Grizzly Bear Chair

Adviesprijs fabrikant 795,-
695,-

- › Ultiem comfort in de tuin of het terras
- › Gemaakt van cederhout
- › Comfortabele zithoogte van 42 cm

EXTREME LOUNGING
Zitzak

In de kleuren: ● ● ●

Adviesprijs fabrikant 199,-
154,95

- › Ergonomisch design met rugondersteuning
- › Licht van gewicht en makkelijk te verplaatsen
- › Geschikt voor binnen én buiten

LAFUMA
Transaswing stoel

In de kleuren: ● ●

Adviesprijs fabrikant 139,95
114,95

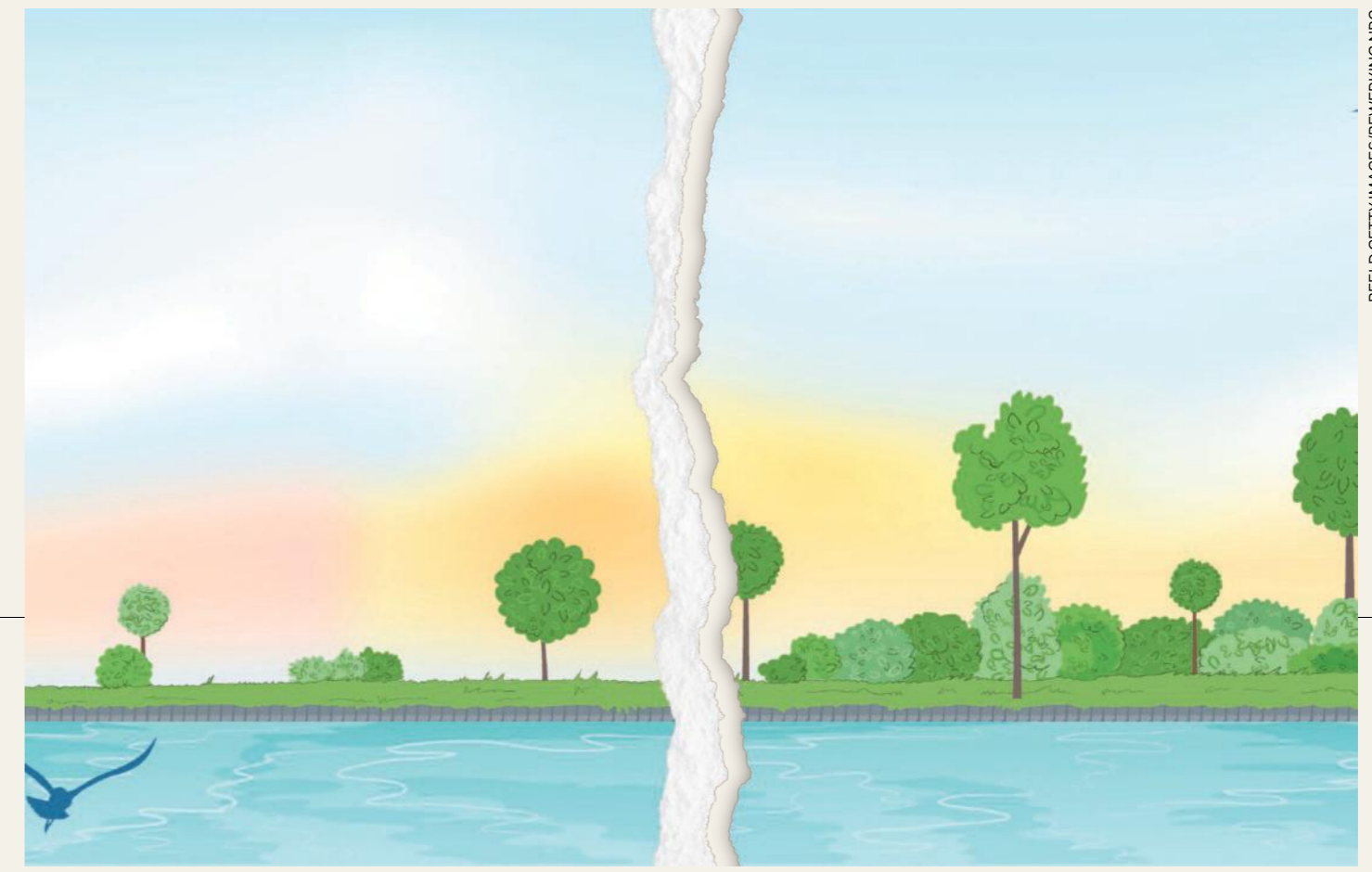
- › Ideaal voor gebruik op de camping of het terras
- › Eenvoudig aan te passen naar de gewenste zitzpositie
- › Flexibele rugleuning voor ultiem comfort

LAFUMA
Evolution Becomfort ligstoel

Adviesprijs fabrikant 399,95
319,95

- › Ontspan het lichaam door optimale gewichtsverdeling
- › Meerdere verstelbare standen
- › Inclusief ademend en waterafstotend kussen

ECONOMIE EN RECHT

Deze rubriek belicht wekelijks rechterlijke uitspraken met economische gevolgen voor mensen of bedrijven

BEELD GETTY IMAGES/BEVERKING NRC

Eigenrichting door het waterschap? De rechter maakt er korte metten mee

Waterschap De Dommel wil eigenhandig een deel van de tuin bij een woning ontruimen, omdat het meent de rechtmatige eigenaar te zijn. Geen sprake van, maakt de rechter duidelijk.

Door **Olivia den Hollander**

DE ZAAK

Bij een woning in Sint-Oedenrode ligt een terras aan de rivier de Dommel. De bewoner heeft de strook grond waarop het terras is aangelegd al lang in gebruik. Ze meent door verjaring eigenaar te zijn geworden van die grond, ook al staat Waterschap De Dommel als eigenaar in het Kadaster ingeschreven.

Het Waterschap sommeert de vrouw de grond binnen twee maanden leeg op te leveren. Als die termijn is verstreken, kondigt het Waterschap een ontruiming aan, op kosten van de bewoner. Haar advocaat noemt dit 'ontoelaatbare eigenrichting', omdat voor een gedwongen ontruiming van onroerend goed een zogenoemde executoriale titel nodig is, zoals een vonnis. Dan pas kan een gerechtsdeurwaarder, die exclusief bevoegd is, de ontruiming uitvoeren.

Het Waterschap wijkt geen millimeter. Ook niet nadat de advocaat van de bewoner de advocaat die in dienst is van het Waterschap nogmaals op het verbod op eigenrichting heeft gewezen. De vrouw moet maar een procedure beginnen als ze meent enig recht op de grond te hebben, is de boodschap van het Waterschap. Die gaat vergezeld van de aankondiging dat ontruiming volgt als de bewoner niet binnen acht dagen een kort geding aanspant.

Volgens de advocaat van de bewoner dient het Waterschap, net als ieder ander, via de rechter een executoriale titel te verkrijgen om te kunnen ontruimen. Daarom eist de advocaat een verbod op ontruiming zonder titel.

UITSPRAAK: VERBOD OP ONTRUIMING ZONDER EXECUTORIALE TITEL

Dat verbod komt er. „Met grote zorg” schrijft de voorzieningenrechter te hebben kennisgenomen van de eigenrichting en het verplichten van een burger een procedure te beginnen binnen een bepaalde termijn. Het is „onbegrijpelijk”, volgens de rechtbank, dat een advocaat in dienst van het Waterschap „op een dergelijke intimiderende wijze een burger in een privaatrechtelijke kwestie het mes op de keel zet”.

Ook het dagelijks bestuur van het Waterschap krijgt een tik op de vingers omdat het in strijd heeft gehandeld met het eigen grondbeleid door niet zelf naar de rechter te stappen. Bovendien blijkt uit dat beleid dat het Waterschap in het verleden slordig is omgegaan met grondgebruik door derden. Dit maakt de aanpak van het Waterschap nog kwalijker.

De voorzieningenrechter ziet alle aanleiding het Waterschap een dwangsom van 50.000 euro op te leggen, te betalen als het Waterschap het verbod niet naleeft. Want, concludeert de rechter: „Zo hoort de overheid niet met burgers om te gaan.”

HET COMMENTAAR

„Bizar”, noemt vastgoedadvocaat Robert van Ewijk van Lexys Advocaten de houding van het Waterschap. „Niet alleen in de aanloop naar de zaak toe, maar ook achteraf.” Van Ewijk heeft net het „standpunt” over het vonnis gelezen op de website van het Waterschap. Van Ewijk: „Het Waterschap geeft aan zich niet te herkennen in het beeld dat wordt geschetst, maar in het vonnis citeert de rechtbank uit de correspondentie van het Waterschap. Dat is niet meer dan het vaststellen van de feiten.”

Het Waterschap schrijft ook dat de vrouw een kort geding begon omdat partijen er niet uit kwamen. Daarmee lijkt het Waterschap volledig voorbij te gaan aan de kern van deze zaak: eigenrichting. Van Ewijk: „De vrouw startte noodgedwongen een kort geding om eigenrichting te voorkomen. Eigenrichting is verboden en kan zelfs strafbaar zijn, bijvoorbeeld bij het beschadigen van eigendommen.”

Het verbod is er niet voor niets. Burgers mogen onderling niet voor eigen rechter gaan spelen en een overheid mag dat evenmin in een privaatrechte-

lijke verhouding als deze. Van Ewijk: „Dat had het Waterschap als overheidsinstelling moeten weten, en zeker zijn advocaat.”

Wel vindt Van Ewijk dat de rechtbank zich over de verjaringskwestie had kunnen buigen, wat het Waterschap ook had verzocht in de procedure. „Daar koos de rechtbank niet voor en ik geef het Waterschap wel gelijk als het zegt dat de rechter daar niet op ingegaan is.”

In deze zaak blijft het conflict over de verjaring dus onopgelost. Over het algemeen geldt dat verjaring zich kan voordoen als iemand een stuk grond onafgebroken in bezit heeft gehad en dat voor de buitenwereld zichtbaar was, bijvoorbeeld door er een hek omheen te plaatsen. De termijn is tien jaar als iemand te goeder trouw handelde en twintig jaar als de goede trouw ontbreekt.

Zelfs als het Waterschap gelijk zou hebben in het conflict over de verjaring, is eigenrichting uit den boze. Een flinke dwangsom moet dat nu voorkomen. Van Ewijk: „Vroeger dacht je er als advocaat niet eens aan de rechter om een dwangsom te vragen als je tegen de overheid procedeerde; die zou een uitspraak wel naleven.”

Recente voorbeelden laten zien dat deze praktijk veranderd is. Zo legde de gemeente Vlaardingen laatst een uitspraak naast zich neer over de opvang van Oekraïners. Van Ewijk: „We leven blijkaar in een tijd waarin zo'n dwangsom soms wel nodig is.”

Uitspraak: Rechtbank Oost-Brabant, 10 maart 2026, ECLI:NL:RBO-BR:2026:1572

De Spanjaard Jon Rahm tijdens een oefenronde voor de Masters eerder deze week op de Augusta National Golf Club. FOTO DAVID J. PHILLIP/AP

GOLF

Op de Masters komen de oude en de nieuwe golfwereld bij elkaar

De Amerikaan Bryson DeChambeau, hier met een shot vanuit de bunker bij een oefenronde in Augusta, won vorige maand een LIV-toernooi in Zuid-Afrika. FOTO MADDIE MEYER/GETTY IMAGES

De Masters, waar Rory McIlroy dit weekeinde zijn titel verdedigt, is het mooiste voorbeeld van 'traditie' in golf. Maar de vernieuwing dringt wel degelijk door in het besloten golfwereldje, ook dankzij de omstreven LIV Tour.

Remmel Otten

AMSTERDAM

Een play-off tussen de Spaanse golfer Jon Rahm en de Amerikaan Bryson DeChambeau. Ze kunnen op een lange par-5 met hun tweede slag naar de green als ze voluit slaan vanaf het natte gras en veel risico nemen. De bal van DeChambeau landt net over de bunker en rolt op de green tot twee meter van de vlag. Een fantastische bal. Rahm komt een meter tekort, eindigt in de bunker en moet uiteindelijk genoeg nemen met een par. Daarna maakt DeChambeau zijn eagle putt (drie slagen op een par-5 hole) en wint hij het toernooi.

Dit is precies wat je als liefhebber wil zien op televisie. De beste spelers ter wereld, tegen elkaar strijdend tot de laatste hole met fantastisch spel, zegt de Nederlander Floris Weisz. Maar dit was een toernooi van de 'breakaway' LIV Tour, drie weken geleden in Zuid-Afrika. Het was geen onderdeel van de traditionele Amerikaanse PGA Tour of de 'Europese' DP World Tour. Het was in Nederland niet live op tv te zien omdat Ziggo de rechten van de LIV Tour in 2026 niet heeft gekocht voor zijn golfkanaal Ziggo6. De play-off is wel tientallen miljoenen, misschien wel honderden miljoenen keren bekeken op YouTube, Instagram en TikTok.

Floris Weisz werkte tien jaar voor IMG, het grootste sportmarketingbureau ter wereld, en was daarna namens zijn eigen bedrijf Iris Sport Media al betrokken bij de LIV Tour toen die nog alleen bestond als Powerpoint. Weisz verkoopt vanaf het eerste seizoen in 2022 voor LIV de tv-rechten, die dit jaar onder meer zitten bij kanalen van FOX, TNT, DAZN en Sky.

Traditie tegenover 'disruptors'

De golfwereld is al ruim vier jaar verdeeld. Aan de ene kant zijn er de traditionele profotoernooien in Amerika, Europa en Azië. Aan de andere kant staat de LIV Tour die de golfwereld nieuw leven in wil blazen en de gevestigde orde aanvalt. Het is een strijd tussen de traditie van de oude wereld en de vernieuwing van 'disruptors' die nieuwe technologie willen gebruiken, nieuwe doelgroepen willen bereiken en nieuwe geldstromen aanboren. Wat deze discussie vertroebelt is dat de LIV Tour onderdeel is van het 'sportswashing'-programma van Saoedi-Arabië, net als onder meer Formule 1, voetbal, en eSports. Daarom gaat het altijd ook over mensenrechten, geopolitiek en geld - en niet alleen over golf.

Deze week komen de twee werelden weer bij elkaar als de beste spelers van de LIV Tour meedoen aan 'The Masters' in Augusta in de Verenigde Staten. De eerste van vier 'majors', de grootste internationale golftoernooien. Dat zijn vanzelfsprekend bastions van de traditie, maar ze proberen ook boven de strijdende partijen te staan door hun eigen beleid te voeren. In Augusta krijgen alle oud-winnaars en de hele top-50 van de wereldranglijst een uitnodiging om mee te doen. Dus de nummers één en twee van de wereld, de Amerikaan Scottie Scheffler en de Noord-Ier Rory McIlroy (de winnaars van 2024 en 2025), krijgen in Augusta concurrentie van de

LIV-spelers DeChambeau (5e in 2025) en Rahm (de winnaar van 2023).

„De LIV Tour is extreem tegengewerkt”, vertelt Weisz. „Maar dat was niet vol te houden. Er is drie jaar geleden een schikking gekomen omdat de (Amerikaanse) PGA Tour de antitrustzaak anders had verloren en miljarden boetes had moeten betalen.” De ontwikkelingen in het medialandschap dwingen sporten om te vernieuwen, zegt Weisz, en dat geldt ook voor golf. „Het golfkanaal op tv waar mijn vader graag naar kijkt, is stervende omdat de kijkcijfers voor lineaire televisie snel dalen”. Bij de Amerikaanse PGA Tour zijn die tv-contracten de belangrijkste inkomstenbron, goed voor 900 miljoen dollar per jaar (ruim 780 miljoen euro).

De toekomst ligt bij innovatie, stelt Weisz. Golf zal ook jongeren moeten bedienen op social media, met flitsende programma's, met meer technologische vernieuwingen. Dus meer 'stats' over kansen, meer 'shot-tracers' die de baan van de bal in beeld brengen, ook op de green. Met spelers die tijdens hun ronde een microfoon dragen, of in elk geval onderweg geïnterviewd worden. Met drones, met muziek, met golf als festival. Dat zijn allemaal dingen waar LIV mee begon en wat de traditionele Tours nu ook doen.

Korte broeken toegestaan

Bij LIV mogen de spelers zelf hun 'merk' uitbaten op YouTube, zoals DeChambeau heel succesvol doet met zijn serie 'Breaking 50'. Bij de PGA is dat verboden. Bij LIV mogen ze in korte broek spelen als ze dat willen, terwijl op de traditionele tours een lange broek nog verplicht is. Bij LIV, de schrijfwijze voor 54 in het Latijn, speelden ze de afgelopen seizoenen ook 54 holes, met alle spelers tegelijk in de baan. Drie dagen in plaats van vier dagen, maximaal vijf uur televisie per dag in plaats van tien uur per dag. Maar op dit punt heeft LIV een concessie moeten doen: om de LIV-spelers weer punten te kunnen laten verdienen voor de wereldranglijst, bestaan de toernooien nu toch uit vier rondes van 18 holes, ofwel 72 holes.

Dat vernieuwing aanslaat, geven ook de cijfers in Nederland aan. Golf groeit nog steeds als sport in Nederland, juist in de leeftijdscategorie van 25-40 jaar. Golf is deels nog een gesloten wereld, waar je niet welkom bent op de meeste oude, chique banen als je niet tenminste handicap 24 hebt (wat voor een beginner een tijdje kan duren). Maar Nederland heeft ook gastvrije banen, en innovaties als 'off-course' golfen - dus niet op gras maar met een simulator vanaf een kunstgras matje - groeien hard. De afgelopen twee jaar steeg volgens de NGF het aantal indoorlocaties in Nederland van 5 naar 35. Inmiddels hebben 65 van de 250 golfbanen simulatoren op hun driving-range. De combinatie van golf met horeca en uitgaan trekt ook niet-golfers uit de binnenstad, zoals bij het populaire ChiChi golf in Utrecht en Birdies in Amsterdam.

Ondanks de tegenwerking doet LIV het niet slecht voor een jong bedrijf in zijn vijfde seizoen, zegt Weisz. Ze hebben grote sponsors binnengehaald als HSBC, en binnenkort Rolex. Ook de toeschouwers komen graag; in Zuid-Afrika waren er 90.000 mensen, op veel an-

dere locaties vergelijkbaar aantallen. „Maar wat de fans echt willen zien is de toppers tegen elkaar. Die spelen de vier majors, en de Ryder Cup (een tweejaarlijkse wedstrijd tussen de beste spelers uit de VS en Europa, red.) En wat LIV voor elkaar wilde krijgen is nog een serie van acht of tien toernooien per jaar met alle toppers.”

De ironie wil dat de toppers elkaar ieder seizoen voor het eerst weer ontmoeten op misschien wel het mooiste voorbeeld van de traditie in de golfwereld, of beter gezegd, van de 'invention of tradition', zoals de Britse historicus Eric Hobsbawm het noemde. Terwijl de drie andere golfmajors (British Open, US Open, US PGA) rouleren over verschillende banen, is de Masters altijd in Augusta, op dezelfde baan. Elk jaar zijn dezelfde gewoontes in beeld.

Langzaam doodbloeden

De eerste Masters was in 1934, nog geen eeuw geleden, terwijl het eerste Britse Open dateert van 1860. Dat was nog de tijd van het *British Empire*, terwijl de VS juist aan het herstellen waren van een economische crisis. Daarom kon de Masters in de Amerikaanse provinciestadje in de staat Georgia wel wat 'traditie' gebruiken.

Op de Masters doen ze er alles aan om je de indruk te geven dat het nog het begin van de negentiende eeuw is: de leden lopen in jasje-dasje, je mag als toeschouwer geen mobiele telefoon mee de baan in nemen, je mag niet rennen, de broedjes en drankjes zijn vooroorlogs geprijsd, het scorebord wordt met de hand bijgehouden, het gras is altijd groen en tot op de millimeter nauwkeurig geknipt, de azalea's staan altijd in bloei. De winnaar krijgt een groen jasje (bedacht in 1949), de winnaar geeft het volgende jaar een 'Champions dinner' voor alleen de oud-winnaars (bedacht in 1952) en de moeilijkste holes van de baan liggen in Amen Corner (bedacht in 1958 door een journalist).

Het is onduidelijk hoe de Amerikaanse PGA Tour en de LIV Tour nader tot elkaar kunnen komen. President Trump, op wiens banen een paar LIV-toernooien worden gespeeld, had bij zijn aantreden beloofd dat hij het conflict in een kwartier zou oplossen. Dat is nog niet gelukt. Het lijkt erop dat de PGA hoopt op het langzaam doodbloeden van de LIV tour. Ook in Saoedi-Arabië staat de geldkraan niet onduidelijk open. De eerste toernooien in het Midden-Oosten staan gepland voor het najaar, maar de oorlog kan die in gevaar brengen.

En sommige toppers keren al vanzelf terug van LIV naar de PGA. Brooks Koepka kreeg naar verluidt meer dan 100 miljoen euro en Patrick Reed naar verluidt ongeveer 50 miljoen tekengeld van LIV. Zij keren dit seizoen terug naar de PGA. Maar Jon Rahm heeft een 'inkeerregeling' voorlopig nog verworpen. Hij wilde na zijn terugkeer vooral niet gedwongen zijn om zes toernooien te moeten spelen op de Europese Tour.

In Augusta kan Rahm zijn onderhandelingspositie versterken door zijn tweede groene jasje te winnen, een 'bedachte' traditie, maar wel op een toernooi waar alle toppers spelen, van welke school of Tour ze ook zijn.

FIFA

Danny Makkelie met zijn team naar WK voetbal

AMSTERDAM

Danny Makkelie is door de FIFA geselecteerd als scheidsrechter voor het WK 2026. De scheidsrechterscommissie van de FIFA heeft de namen van alle officials voor de eindronde in Canada, Mexico en de VS (11 juni-19 juli) bekendgemaakt. Makkelie vormt daar opnieuw een team met assistenten Hessel Steegstra en Jan de Vries. Rob Dieperink en Dennis Higler zijn aangewezen als VAR (Video Assistant Referee). Voor Makkelie is het na Qatar 2022 zijn derde WK en de tweede keer dat hij als scheidsrechter actief is op een wereldkampioenschap. (ANP)

DIVERSITEIT

Dartsbond PDC weert trans vrouwen

AMSTERDAM

Trans vrouwen mogen sinds gisteren niet meer meedoen aan vrouwenstoernooien van dartsbond PDC. Het besluit heeft gevolgen voor de Nederlandse Noa-Lynn van Leuven. De Darts Regulation Authority (DRA) heeft een rapport laten opstellen dooreen academisch ontwikkelingsbioloog, aldus de PDC. „Zij concludeert dat meerdere, kleine sekeverschillen zich opstapelen en leiden tot een voordeel voor mannen ten opzichte van vrouwen in darts. De DRA heeft tevens uitgebreid juridisch advies ingewonnen.” Van Leuven reageert op Instagram teleurgesteld op het besluit. „Ik kreeg net een e-mail. Het is niet mijn eigen keuze, maar ik mag niet langer meedoen. Blijkbaar ga ik met pensioen.” (ANP)

Wat de fans willen zien, is de toppers tegen elkaar

Floris Weisz
directeur Iris Sport
Media

Advertentie

SRC
Laat je al ruim 40 jaar mede zien

Kijk je ogen uit in Zuid-Noorwegen

13-15 dagen v.a. 2.289

Autovakanties Noorwegen inclusief:

- ferryvoertochten incl. auto
- sfeervolle kleinschalige hotels
- logies en ontbijt
- ffordcruise
- diverse excursies

Exclusief • parkeer-, tol- en brandstofkosten

SRC-reizen.nl

ONTCIJFERD

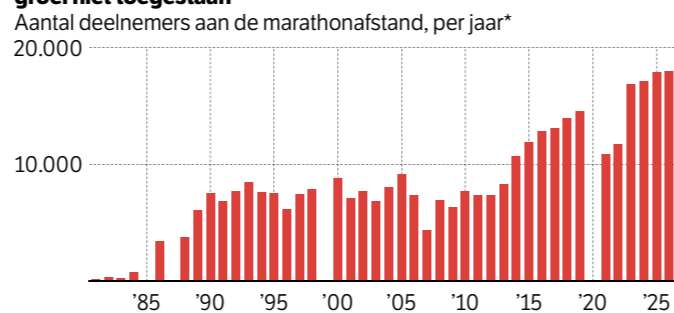
Opvallende getallen en verhelderende visualisaties: in *Ontcijferd* kijkt NRC door een databril naar de wereld om ons heen.

Van wedstrijd voor prestatielopers tot 'bucketlistloop': aantal marathonlopers nam explosief toe

Sinds het deelnemersveld van de Marathon Rotterdam is uitgedijd, rent de langzaamste loper veel trager. „Nu gaan ze desnoods een stukje wandelen. Dat werd in de beginjaren belachelijk gevonden.”

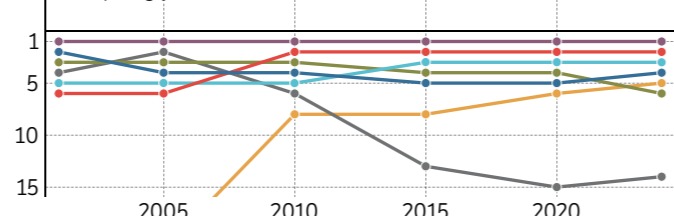
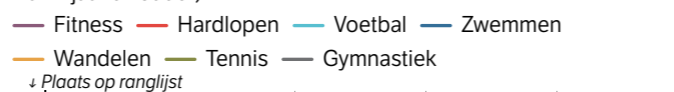
Door **Nina Eshuis** en **Yordi Dam**

Recordaantal deelnemers Marathon Rotterdam, maar verdere groei niet toegestaan

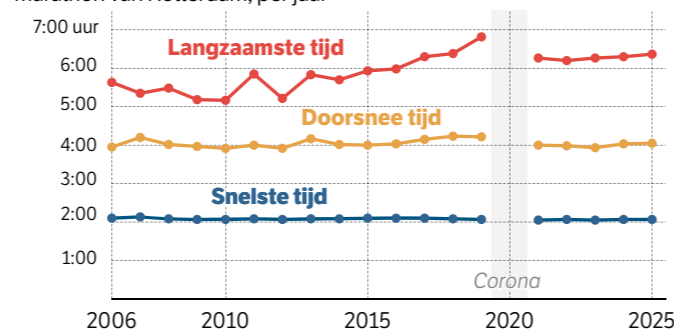
Hardlopen sinds 2010 na fitness meest populaire sport

Ranglijst van meest beoefende sporten in Nederland (onder inwoners van 4 jaar en ouder)

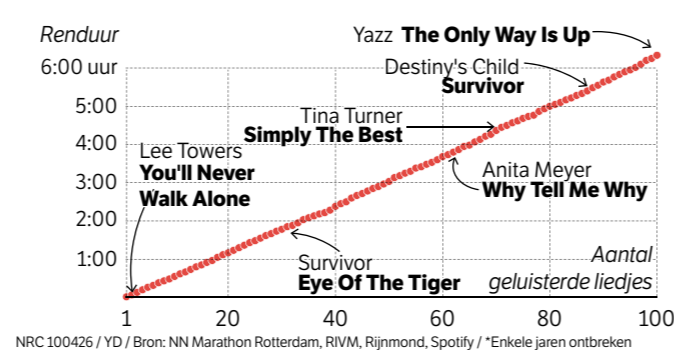
Laatste finisher doet er steeds langer over

Snelste, doorsnee en langzaamste tijd (afgerond op minuten) bij de marathon van Rotterdam, per jaar

Traagste renner kan marathon-playlist helemaal luisteren

Opgetelde duur nummers in playlist Rijmond Marathon Top 100

loopevenementen over de hele wereld. In 1986 deden hardlopers gemiddeld zo'n 3 uur en 52 minuten over de marathon. Zo'n dertig jaar later, in 2018, was dat ruim vierenhalf uur.

Bij de marathon van Rotterdam is vooral de tijd van de langzaamste deelnemer opgelopen. Tot 2016 liep de traagste loper steevast onder de zes uur, na 2016 is dat niet meer voorgekomen. De traagste *finisher* deed mee in 2019: deze loper legde de afstand af in zes uur en 48 minuten. Van Bottenburg: „Nu gaan lo-

pers desnoods een stukje wandelen. Dat werd in de begintijd als belachelijk beschouwd.”

Wie langer dan vijfenhalf uur over de Rotterdamse marathon doet, krijgt geen medaille. Maar de traagste loper kan de Spotify-playlist, die omroep Rijmond maakte voor komende zondag, mogelijk wel helemaal af luisteren. De lijst van honderd nummers - samen ruim zes uur muziek - begint, natuurlijk, met 'You'll Never Walk Alone' in de uitvoering van het Rotterdamse icoon Lee Towers.

In 2023 duurde het een week voordat alle startbewijzen voor de Rotterdamse marathon waren uitverkocht, een jaar later waren alle plekken na tweeënhalve uur vergeven. In de hoop een startbewijs te bemachtigen voor de editie van dit jaar hadden meer dan vijftigduizend hardlopers zich ingeschreven, voor een loting. Achttien-duizend staan aankomende zondag 12 april aan de start.

De marathon is ongekend populair, ook onder amateurs. In de eerste jaren van de Marathon Rotterdam, begin jaren tachtig, deden slechts een paar honderd atleten mee, later groeide dat uit tot een paar duizend. Sinds 2014 heeft de wedstrijd meer dan tienduizend lopers.

Liefst wil de organisatie naar dertigduizend deelnemers, waarmee het op gelijke voet zou komen met de marathon van Amsterdam. Maar de gemeente blokkeerde afgelopen herfst de uitbreidingsplannen vanwege de druk die de wedstrijd legt op de stad en hulpdiensten.

In het begin had de marathon een heel ander karakter. Het loop-evenement groeide uit van een wedstrijd voor prestatielopers tot een „bucketlist-loop”, zegt hoogleraar sportontwikkeling Maarten van Bottenburg (Universiteit Utrecht), die de populariteit van hardlopen onderzocht sinds de jaren tachtig. In die tijd gingen mensen voor het eerst op straat joggen. Van Bottenburg: „De eerste lopers op straat werden nageschreeuwd.” En de marathon was alleen voor vrij goede lopers. „Je moest echt iets in je mars hebben.”

Voetbal, tennis en zwemmen

De eerste marathon in Rotterdam, in 1981, telde slechts 170 *finishers*. De snelste tijd werd gelopen door de Schotse John Graham. Hij legde de 42,195 kilometer af in twee uur, negen minuten en 28 seconden, bijna zes minuten trager is dan het huidige parcoursrecord dat de Belg Bashir Abdi in 2021 liep. Vanaf de jaren negentig kregen de professionals gezelschap van recreatieve lopers.

Afgelopen jaren is hardlopen uitgegroeid tot een van de meest beoefende sporten, na fitness, blijkt uit onderzoek van het CBS en RIVM. Eén op de tien Nederlanders boven de twaalf jaar deed in 2024 wekelijks aan hardlopen. Aan het begin van deze eeuw waren voetbal, tennis, zwemmen en gymnastiek populairdere sporten.

Sinds het deelnemersveld van de marathon is uitgedijd, wordt ook langzamer gelopen, blijkt uit een onderzoek uit 2019 van RunRepeat, op basis van de uitslagen van hard-

Een poster waarop **Péter Magyar, de grote rivaal van premier Viktor Orbán**, staat afgebeeld als man met twee gezichten. FOTO: DENES ERDOS/AP

Marietta van der Tol is onderzoeker aan de Universiteit van Cambridge.

We moeten de Hongaren laten zien dat Europa niet de vijand is

Voor Europa zou het een unieke kans zijn als Péter Magyar zondagde verkiezingen in Hongarije wint, stelt **Marietta van der Tol**. Hongarije speelt een sleutelrol in de Europa-strategie van Amerika en Rusland.

In 2022 zag ik Viktor Orbán bij een toespraak in Roemenië als vanzelfsprekend de terugkeer van Donald Trump in het Witte Huis voorspellen. Hij zei ook dat Hongarije in een veranderende wereld nieuwe afspraken moet maken over samenwerking met Europa, de VS, Rusland en China. Zijn kritiek op „rassenvermenging” in Europa was een briljante bliksemafleider - iedereen schreef daarover, en niet over de strategische risico's van dat aankondigde buitenlandbeleid.

Vier jaar later gaan de Hongaren bijna naar de stembus. Orbán's Fidesz-partij loopt in de peilingen ver achter op de Tisza-partij van zijn uitdager Péter Magyar. Zondag zal blijken of aan Orbán's tijd als premier na zestien jaar een einde komt.

Een paar dagen voor de verkiezingen kwam de Amerikaanse vicepresident JD Vance op bezoek bij Orbán. Ik zag de Amerikaanse vlaggen die voor de gelegenheid waren gehesen op de Erzsébet-brug in Boedapest. Tegelijkertijd kwam het nieuws naar buiten dat Orbán eind vorig jaar persoonlijk zijn hulp aan Vladimir Poetin heeft toegezegd. Bovendien bleek dat de Hongaarse buitenlandminister Péter Szijjártó inlichtingen deelt met zijn Russische evenknie Sergej Lavrov.

Europa verzwakken

Toch leidde die ogenschijnlijke tegenstelling bepaald niet tot ongemak rondom het bezoek van Vance. Sterker nog, Vance benadrukte dat Orbán één van de weinige echte staatsmannen van Europa is, en dat hij graag met hem blijft samenwerken.

Vanuit Fidesz-perspectief is de loyaliteit aan zowel de VS als Rusland helemaal niet paradoxaal. Fidesz belooft Hongaren de goedkoopste energie van Europa, maar is daarvoor afhankelijk van Rusland. Voor vrede in Oekraïne moet

dat land volgens Orbán zelf maar offers brengen, en Fidesz vindt dat Europa moet worden verzwakt - punten die in zowel Moskou als Washington op instemming kunnen rekenen.

Voor Amerika is Hongarije ook de spin in het web van de rechts-radicalen netwerken in Europa. Netwerken die het, zo impliceert de vorig jaar gepresenteerde nationale veiligheidsstrategie, wil versterken.

Een grote rol in het organiseren van zulke netwerken is weggelegd voor instituties zoals het Matthias Corvinus Collegium, een Hongaarse denktank annex privé-universiteit die samen met de Amerikaanse Heritage Foundation werkt aan plannen voor een radicale hervorming van de EU. Het zijn ideeën die de macht van Brussel drastisch zouden inperken. Het is dan ook geen verrassing dat Vance tijdens zijn bezoek speciaal het MCC aandeed.

Vanuit Poetins gezichtspunt is

het nog makkelijker. Hongarije is de belangrijkste dwarsligger in Europa en heeft de laatste jaren veel belangrijke besluiten over Rusland en Oekraïne tegengehouden. Samen met Servië is Hongarije voor Rusland belangrijk als politieke poort naar zowel Europa als de Balkan. Serviërs vertellen over hun president Aleksandar Vucic die grap dat hij vaker belt met Orbán dan met zijn eigen ministers. Ook Vucic is enorm afhankelijk van Russische energievoorziening, wat te zien is aan de enorme Gazprom-billboards in Belgrado.

Een grote rol in het organiseren van zulke netwerken is weggelegd voor instituties zoals het Matthias Corvinus Collegium, een Hongaarse denktank annex privé-universiteit die samen met de Amerikaanse Heritage Foundation werkt aan plannen voor een radicale hervorming van de EU. Het zijn ideeën die de macht van Brussel drastisch zouden inperken. Het is dan ook geen verrassing dat Vance tijdens zijn bezoek speciaal het MCC aandeed.

Tegelijk legt Orbán's precarie positie in de peilingen ook een zwakte bloot bij de VS en Rusland. Wat

Europa betreft, leunen ze allebei wel erg sterk op Hongarije. Het is echt paniek in de tent, en niet alleen bij Fidesz. Dat bewijst het bezoek van Vance, maar ook een akkefietje aan de Hongaars-Servische grens - zondag zouden bij een gaspijpleiding in het Servische dorp Kanjiza explosieven zijn gevonden. Volgens Fidesz-minister Szijjártó zat Oekraïne erachter, maar deskundigen noemen de vondst een valse slagoperatie, bedoeld om Orbán aan stemmen te helpen.

Daar bleef het niet bij. Orbán's partij probeert Magyar en diens partij in diskrediet te brengen. Zo zei Magyar onlangs dat Fidesz van plan was een schakel van hem te verspreiden. Fidesz scoopt daarnaast op grote schaal stemmen op het Hongaarse platteland, blijkt uit een eind maart verschenen documentaire. En wie weet wat er de komende dagen nog bij komt.

Voor Europa zou een verkiezingsoverwinning van Magyar een unieke kans zijn. Niet alleen om de

eigen besluitvorming vlotter te laten verlopen en Oekraïne beter te helpen, maar ook om betere banden te krijgen met de Hongaarse regering, en om aan de Hongaren te laten zien dat Europa er wel voor hen is.

Dat laatste is misschien wel het belangrijkste. Orbán heeft de Hongaren zestien jaar verteld dat Europa de vijand is en haalde de banden aan met Vladimir Poetin en Donald Trump. Europa moet nu bewijzen dat het niet alleen de Oekraïners bijstaat, maar ook de Hongaren helpt om uit de politieke fuik van Poetin te komen.

Eindeloos procederen

Als Orbán de macht verliest, is de Hongaarse democratie overigens nog niet gered. Zelfs als de verkiezingen normaal verlopen, de uitslag niet wordt betwist en extreem-rechtse groepen zich koest houden. Een Fidesz-president kan besluiten van premier Magyar dwarsbomen met een veto. Zonder een twee derde meerderheid in het parlement kan aan veel bestaande wetgeving niet getornd worden. Zittende ambtenaren en Fidesz-loyalisten kunnen bovendien processen vertragen, besluiten niet uitvoeren of eindeloos procederen.

En bij de volgende verkiezingen kan Fidesz weer gewoon terugkomen, misschien wel net zo goed voorbereid als Trump was in 2024. Wie nu de moed had te breken met Fidesz, krijgt dan gelijk het deksel op de neus. Hét strategische belang is voor Europa is dus dat Hongarije, mocht Magyar zondag winnen, bij de volgende verkiezingen niet terugrijft in de armen van Poetin of (een opvolger van) Trump.

„We” moeten er 200 procent zijn voor de Hongaren: met juridische expertise, met investeringen, met media-aandacht. Daarmee dienen we fundamenteel ons eigen strategische belang. Eén voor allen, allen voor één.

Overleden

*Volg je lotsbestemming,
Geef je planten water
Heb je rozen lief.
De rest is slechts de schaduw
Van onbekende bomen.*

Ricardo Reis (Fernando Pessoa)

Kees Rouw

Terneuzen, 30 september 1953

Dordrecht, 5 april 2026

Marijke Bonte

Gré Rouw - van der Mast
Elly Rouw

Kees Rouw 1953-2026

Architect en adviseur voor ruimtelijke kwaliteit en auteur van diverse architectuur publicaties is niet meer. Kees was betrokken bij de oprichting in 1991 van Stichting DE STAD. In het onderzoek naar de historische kleuren van Dordrecht speelde hij een cruciale rol. We herinneren hem ook als kenner en restauratie architect van het werk van Sybold van Ravesteyn, waarover hij een uitstekende publicatie schreef. Kees ging voor kwaliteit.

Stichting DE STAD
Architectuurcentrum van Dordrecht

Met grote verslagenheid hebben wij kennisgenomen van het overlijden van onze onafhankelijke voorzitter

Wim Kooijman

Wim was een warme persoonlijkheid en een verbindende kracht binnen onze branche. Met rust, wijsheid en oprechte aandacht voor mensen wist hij sociale partners ANKO, CNV en FNV MOOI bij elkaar te brengen en het gesprek gaande te houden. Zijn inzet, menselijkheid en betrokkenheid zullen wij blijvend missen.

Onze gedachten gaan uit naar zijn partner Liesbeth en zijn familie. Wij wensen hen veel sterkte toe.

Bestuur Stichting Brancheplatform Kappers

De Amerikaanse president Donald Trump overnachtte in paleis Huis ten Bosch tijdens de NAVO-top vorig jaar. FOTO ANP

Ongepast of logisch? Die vraag domineert in de discussie over de aanstaande logeerpunt van ons koningspaar bij Trump. Jammer, want daardoor dreigt een interessantere vraag ondergesneeuwd te raken: om welke reden heeft het Koninklijk Huis besloten de uitnodiging te accepteren? En had het wel een keuze - slaat het koningspaar deze uitnodiging af, dan ontsteekt het Witte Huis namelijk in woede, volgens hoogleraar staats- en bestuursrecht Wim Voermans, en daar kunnen de EU en Nederland last van krijgen. Toegegeven, diplomatie is soms slikken. Maar de vraag rijst of angst voor reperkusies langzaam bepalend wordt voor hoe Nederland zich opstelt.

Diplomatiek redeneren vanuit belangen en verhoudingen is iets anders dan diplomatiek redeneren vanuit angst voor straf. In het eerste geval vraag je: wat willen wij, en wat is de relatie ons waard? In het tweede geval vraag je: wat mogen we doen zonder gestraft te worden? Inherent aan diplomatie is dat deze vragen nauw verweven zijn, dat was ook al zo pre-Trump. Maar het lijkt erop dat de tweede vraag belangrijker aan het worden is dan de eerste. Is dat problematisch? Ja, wat mij betreft. En dat probleem heeft een naam: *consequence culture* - onwenselijk gedrag moet gevolgen hebben.

Maar wie bepaalt wat onwenselijk is? In Trumps variant van *consequence culture* is het antwoord simpel: hijzelf. Anders dan *cancel culture* - waarbij maatschappelijke druk voornamelijk van onderaf werkt, horizontaal - werkt Trumps *consequence culture* verticaal: de macht - niet de maatschappij - be-

Angst of diplomatie? Waarom gaat de koning eigenlijk naar Trump?

De vraag is of het aanstaande koninklijke bezoek aan de VS een keuze was uit diplomatie of uit angst, zegt *Aernout Pagano Mirani*. Dat heeft grote gevolgen: als de angst voor onaangename gevolgen ons denken steeds meer domineert, onderwerpen we onszelf.

paalt wie welke gevolgen moet dragen.

Daarmee wordt machtsuitoefening een politiek instrument, vormd als rechtvaardige interventie. Een rechtsstaat verzet zich er niet tegen dat verticaal wordt bepaald wie gevolgen moet dragen, zolang een rechter die straf oplegt. Niet de machthebber.

Handelen uit angst

Je ziet dit bij de druk die Trump uitoefende om criticaster James Comey te vervolgen. Daartoe riep hij inmiddels voormalig minister van Justitie Pam Bondi op, die zich loyaal toonde. Tegelijkertijd werd een aanklager die weigerde daaraan mee te werken door het Witte

Huis vervangen. Zodra Trump aangefit wie concreet vervolgd moet worden, gaat dit verder dan beleid en tast hij de onafhankelijkheid van het *Department of Justice* aan. Dat verdraagt zich slecht met de scheiding tussen politiek en recht.

Maar wat heeft dit nou met Nederland te maken? Veel. En dat heeft tot op grote hoogte te maken met de indirecte werking van Trumps *consequence culture*: zelfcensuur. Al vóórdat we worden bestraft beïnvloedt Trump ons gedrag. Toen Harvard geen gehoor gaf aan bepaalde eisen van Trump, bevroor hij 2,2 miljard dollar aan onderzoeksgelden. De rechter greep in, maar het indirecte kwaad was al geschied. Hoe vrij zal een

onderwerpen we onszelf dan niet aan Trumps *consequence culture*, nog voordat iemand ons daartoe heeft gedwongen?

Biedt loyaal zijn aan Trump bovendien geen schijnveiligheid? Als één iemand bepaalt wie welke gevolgen moet dragen is loyaliteit een illusie. De norm kan iedere dag anders zijn. Vorige week werd loyalist Pam Bondi zelf slachtoffer van het mechanisme toen Trump haar ontsloeg als minister van Justitie, mede omdat Trump niet blij was dat de vervolging van Comey op niets was uitgelopen. Ook als je braaf gaat logeren, garandeert dat dus niets. De optelsom van rationele keuzes kan een irrationele trend veroorzaken, met de rechtsstaat als inzet. En het probleem is dat het causaal verband tussen angst en actie bijna nooit zichtbaar is. Juist daar schuilt het risico dat deze trend ongemerkt ons denken binnensluipt.

De onderwerping aan Trumps *consequence culture* ontstaat niet door één logeerpunt. Maar wel door honderd beslissingen waarbij de angst voor consequenties prevalereert boven wat we eigenlijk willen. Die beslissingen worden genomen in Den Haag, door bedrijven, maar ook door onszelf. De ambitieuze rechtenstudent die met een vinger boven haar toetsenbord blijft hangen en toch niet op 'delen' drukt. Dat is het echte gevaar: niet dat Trump ons de mond snoert, maar dat wij dat zelf doen. Door honderd momenten waarop we denken: beter niet.

Nederlandse rechtenstudent met Harvard-ambities zich nog voelen om een Trump-kritische noot te delen op haar sociale media? In hoeverre speelt dit ook bij de beslissing van de koning om bij Trump te gaan logeren? Formeel legde Trump niets op. Het was een uitnodiging. Nederland accepteert omdat het verstandig is, omdat het de relatie met Amerika belangrijk vindt. Maar ook omdat het Witte Huis anders in woede ontsteekt, in de woorden van Voermans. Tot op zekere hoogte kun je in diplomatieke betrekkingen met onaangename gevolgen bij weigering rekening houden. Maar als de angst voor onaangename gevolgen ons denken steeds meer domineert,

Aernout Pagano Mirani is advocaat.

Commentaar

DIPLOMATIE

Louter relaties met modeldemocratieën kan Nederland niet hebben

Logeren in het Witte Huis is bijzonder. Sterker, het komt zelden voor. De Britse koningin Elizabeth, de Zuid-Afrikaanse president Nelson Mandela, het Japanse keizerspaar, presidenten en premiers - geen van hen verbleef in de ambtswoning van de Amerikaanse president tijdens bezoeken aan de Verenigde Staten.

Op een ander moment was de uitnodiging voor koning Willem-Alexander en koningin Máxima om te komen dineren en logeren op het Witte Huis daarom waarschijnlijk zonder kritiek verwelkomd, het is de besteding van een 250 jaar durende relatie met een nauwe bondgenoot. De beladenheid waarmee dit éne nachtje nu is omgeven, toont de snel veranderende wereld.

Zelfs vorig jaar, toen het koningspaar de - toen al niet onomstreden - Amerikaanse president Trump te logeren had op paleis Huis ten Bosch, kon niet worden bevroed dat het kabinet de koning nu laat optrekken met iemand die vorige week „een hele beschaving“ dreigde te vernietigen. Sterker, vorig jaar zomer werd de logeerpunt door Nederland en de Nederlandse secretaris-generaal van de NAVO gevierd als een diplomatieke coup. Goedgeluimd door een nacht tussen de „prachtige bomen“ in het Haagse Bos en na het ontbijt met zijn „spectaculaire“ gastheer en -vrouw begon Trump aan de NAVO-top.

Dit is de rekening. Eén bericht op Truth Social en één president die alsnog een oorlog ontketent, en de koning bevindt zich in een nog ongemakkelijke situatie die hem, en niet de premier, nog jaren zal worden nagedragen. En hoewel Willem-Alexander en Máxima na dertien jaar staats- en andere (buitenlandse) bezoeken diplomatieke ervaring genoeg hebben, leed menig ervaren regeringsleider tijdens een bezoek aan het Witte Huis ernstig gezichtsverlies. Door de onvoorspelbaarheid van deze Amerikaanse president kan zelfs een entente danig uit de hand lopen.

Een premier die de koning inzet als diplomatieke pion, moet zelf de rokade inbouwen

Premier Rob Jetten (D66) heeft echter gelijk dat het afgelasten van het bezoek net zo'n statement was geweest als het doorgaan ervan. Het staakt-het-vuren heeft het dilemma waarvoor het kabinet stond verkleind, maar het bezoek kan nog steeds worden gezien als steunbetuiging aan Trump. Tegelijkertijd is het ook een kans, zoals Jetten zegt, om „elkaar in de ogen te kijken“ en een „stevig gesprek“ te voeren.

Net zo als bij eerdere beladen koninklijke bezoeken (Oman in 2011 door Beatrix, Kenia vorig jaar) kan Nederland het zich bovendien niet veroorloven om slechts betrekkingen aan te knopen met landen die modeldemocratieën zijn en onomstreden regeringsleiders.

De buitenlandse bezoeken van het koningspaar zijn meer dan het louter uitwisselen van hoffelijkheden. Dit drie-daagse werkbezoek heeft door de logeerpunt aanzienlijk meer politieke lading gekregen, maar draait om zaken doen, om kennisuitwisseling. Om het overtuigen van Trump dat Nederland en Europa geen economische concurrenten zijn, maar eeuwenoude bondgenoten. Het biedt Jetten de kans om, twee maanden nadat hij premier werd en aanzienlijk sneller dan zijn voorgangers, een informeel gesprek met de Amerikaanse president te hebben wanneer hij aanhaakt bij het diner op het Witte Huis.

Het is te hopen dat Jetten zich echter ook realiseert dat hij als ministerieel verantwoordelijke voor de koning de klappen moet opvangen mocht het onverhoopt toch misgaan. En daar al over heeft nagedacht. Een premier die de koning inzet als vooruitgeschoven diplomatieke pion, moet zelf de rokade, een veiligheidszet, inbouwen om de monarchie te beschermen.

COLUMN

ROSANNE HERTZBERGER

Embryowet? Stevig doorvragen graag

Volgende week behandelt de Kamer plenair wederom een wijziging van de Embryowet. Er liggen vier wetsvoorstellen in verschillende stadia van behandeling die allemaal die ene wet veranderen, en allemaal onderling samenhangen. Weinigen in Den Haag hebben het overzicht.

Medisch-ethische verrassingen liggen op de loer. De abortuswet kan blijkbaar doodleuk via een formuliertje door iedereen in binnen- en buitenland worden besteld. En euthanasie op minderjarige psychiatrisch patiënten bleek mogelijk binnen de euthanasiewet.

Bij de Embryowet dreigt hetzelfde te gebeuren: onvoorzien en onwenselijke gevolgen die niet worden besproken tijdens de wetsbehandeling.

In Nederland mocht je alleen een eicel buiten de buik bevruchten voor IVF, om er een kind van te maken. Maar als de Eerste Kamer straks instemt met de initiatiefwet is dat niet meer zo. Dan gaat er een doos van Pandora aan onderzoeksmogelijkheden open. Voor het eerst kunnen embryo's in Nederland genetisch worden aangepast. Je kunt een tiental embryonale patiënten maken en oefenen met het repareren van gendefecten. Of kloneren: van patiënten een kloon in embryonale vorm maken, een mini-me, die kan dienen als grondstof voor genetisch identieke stamcellen.

Met deze wetgeving is het juridisch en technisch mogelijk om het onderzoek te verrichten om het eerste drie-ouder kind geboren te laten worden, net als eerder in Engeland gebeurde. Met zwaarwegende medische redenen, en toch belangrijk om te spreken bij zo'n wetsbehandeling. En er wordt een cruciale horde weggewomen voor het maken van menselijke kunstmatige eicellen. Dat zijn eicellen die uit huidcellen kunnen voortkomen. Geslacht of leeftijd maakt niet meer uit. Je kunt mannelijke eicellen maken en vrouwelijke zaadcellen, of beide van één persoon. Technisch is het nog niet mogelijk bij mensen, maar bij muizen wel. Als het eenmaal bij mensen mogelijk is staat niets in de weg om deze kinderen geboren te laten worden in Nederland.

Menselijke voortplanting wordt stap voor stap losgezonnen van het vrouwelijk lichaam. Eicellen zijn dan overbodig, en als de kunstbaarmoeder ooit een realiteit wordt is er überhaupt geen vrouwelijk lichaam meer nodig.

Ik benadruk maar weer eens dat je geen wetten moet schrijven voor braveriken, maar voor cowboys. Die overal duwen en zoeken en deurtjes vinden in de wet waarvan niemand door had dat ze wagenwijd open stonden. Het probleem is dat er in de politiek bij de behandeling van de wet weinig over al deze mogelijkheden werd gesproken. Dat had verschillende oorzaken.

Het therapeutisch klonen was bijvoorbeeld geen onderwerp bij het rondetafelgesprek waar betrokken wetenschappers, dokters en organisaties traditiegetrouw komen inspreken en de Kamerleden voorlichten. De rafelranden van de wetgeving kwamen slechts summier aan de orde, wetenschappers kwamen vooral uitleggen wat de enorme voordelen zijn. En eerlijk: daar hebben ze ook belang bij.

Ook de indieners van de wet en de staatssecretaris wuifden de zorgen weg. Therapeutisch klonen? Kamerlid Jan Paternotte (D66) leek geen weet te hebben van de mogelijkheid die hij met zijn wet creëerde.

Maar er is iets anders aan de hand met medisch-ethische debatten. Er hangt een soort van gewijde quasi-sacrale sfeer omheen, iedereen gaat er heel moeilijk bij kijken. Gevoelige materie, ingewikkelde materie, herhalen ze steeds. De nadruk ligt op het ethische deel, de menselijke waardigheid versus de wetenschappelijk vooruitgang. Maar stevig doorvragen past meer bij een debat over AOW of Tata Steel dan over embryo's.

Je schrijft geen wetten voor braveriken, maar voor cowboys

Maar eigenlijk is het juist dan extra belangrijk om de feiten heel duidelijk op tafel te hebben liggen.

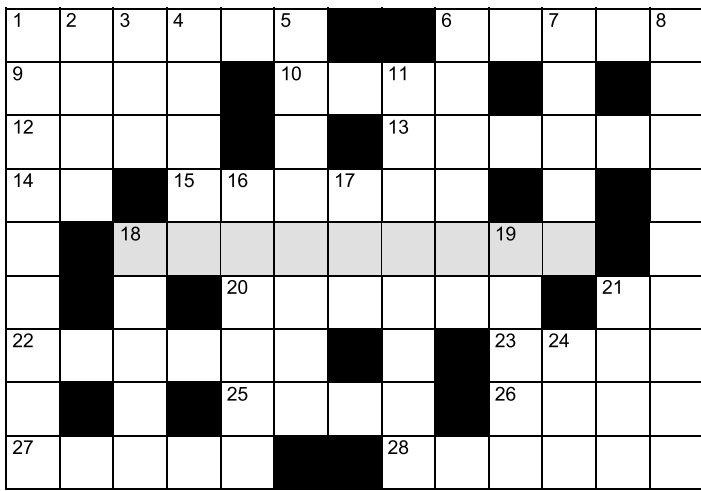
Ik herinner me een verhaal van een SCEN-arts, die een second opinion deed bij een euthanasieverzoek. Zelfde gewijde sfeer in het huis van de patiënt. Omfloers-stermen die door tantes werden gepreveld over een meenswaardig afscheid, een einde aan het lijden, eindelijk vrede. Toen de arts alleen was met de patiënt en gewoon op de man af vroeg of hij wilde dat de dokter hem dood ging maken schrok hij zich een hoedje. Dood? Nee. Dat was niet de bedoeling.

Vaak heb ik me geërgerd over het gebrek aan gesprek over achterliggende waarden in debatten. Met vaccinsceptici gaat het bijvoorbeeld disproportioneel veel over moleculen en immuunresponsen en weinig over waar nou eigenlijk het verschil van inzicht vandaan komt.

Hier vindt het tegenovergestelde plaats. Deze debatten hebben een te hoog ethisch gehalte, en te weinig medisch. De feiten moeten klip en klaar zijn. We kunnen ons geen verrassingen veroorloven.

Rosanne Hertzberger is microbioloog en was Tweede Kamerlid voor NSC.

IN HET MIDDEN

Meer puzzels van Studio Steenhuis op steenhuispuzzels.nl

Vul in en ontdek wie of wat er midden in het nieuws staat

Horizontaal: 1. (Wit)heet 6. Koster of Van der Poel 9. 'Geen inreisverbod voor Kanye' 10. Spiritueel leider 12. Tandeloze tijd-auteur 13. Voor de gek houden 14. Zijn er drie van in Volendam 15. Voor wat geld het ziekenhuis in 20. Johan, het ___ van Betondorp 21. J. ___ 22. Zoiets hou je niet voor mogelijk 23. Bon __, Amerikaanse folkband 25. Tussen neus en lippen 26. Maja en Barry B. Benson 27. Pasta alla __, met aubergine en ricotta salata 28. Roeiboten

Verticaal: 1. Bengel 2. Die ontsnappen je bij het gewichtheffen 3. Scheer je weg 4. Moraal 5. Nederige types 6. Slijmduertje 7. Paardenweggetje 8. Spitse fantasiedieren 11. Dodelijke spitsen 16. Belgisch soort land 17. Paardekruiser 18. Maaltijd tijdens ramadan 19. Absentiebewijs 21. Hit van Hazes jr. 24. Voedingscentrum vernieuwt schijf van __

Oplossing puzzel 9 april. Horizontaal: 1. SMAAK 5. CLOACA 9. OOG 10. LACH 12. EGO 13. ROELOF 14. IPHONE 15. INN 16. PROP 20. SP 22. GLOW 23. LUC 25. NARRIG 27. FINISH 28. IPAD 29. ERTS 30. TIA 31. BAYERN 32. TWEET **Verticaal:** 1. SORI 2. MOON 3. AGENT 4. KLOPT 5. CHIPSOFT 6. OEHOE 7. AGO 8. CONCLUSIE 11. AFRAGGEN 17. AARDE 18. TWIST 19. ELITE 20. SNIB 21. PAPA 24. CHAT 26. RAY **In het midden:** TATA STEEL

© Studio Steenhuis steenhuispuzzels.nl

COLUMN
FRITS ABRAHAMS

Toch logeren bij Trump

Koning en koningin zaten na een doorwaakte nacht somber te neer op de rand van de echtelijke sponde. Ze hadden net de tv uitgezeten na het laatste nieuws over Iran.

„Moeten we dus tóch naar Washington?“, vroeg de koningin.

„We kunnen er nu met geen mogelijkheid meer onderuit“, constateerde de koning, terwijl hij aan de eerste kniebuigingen van zijn ochtendgymnastiek begon. „De uitnodiging weigeren zou een internationaal schandaal zijn. Alleen als Trump Iran had platgegooid, hadden we een goede smoes gehad.“

„Weet je het zeker?“, vroeg de koningin. „Moeten we niet aan Mark vragen of hij een andere smoes kan verzinnen?“

„Mark kijkt wel link uit. Die heeft nog maar één doel in zijn leven: Trump koest houden. Ik heb hem altijd graag gemogen, Mark. Sympathieke, positieve man, maar helaas geboren zonder ruggengraat.“

„Ik vind het zó vreselijk“, zei de koningin met een halve snik.

„Dat we nu wéér een etmaal onder één dak met die afschuwelijke man moeten doorbrengen. Urenlang dat gesnoef en gebral te moeten aanhoren. Over zijn prestaties op de golfbaan, over zijn betekenis voor Amerika en de hele wereld, over zijn goede relatie met Poetin, over het weggagen van immigranten... Het is zo'n walgelijke man, in alle opzichten. Zag je hoe hij zijn ei bij het ontbijt zat op te slobberen, het eigeel droop van zijn lippen. Ik ben bang dat ik er straks niet meer tegen kan en dat ik er vandoor ga.“

„Als je dat maar uit je hoofd laat“, zei de koning verschrikt. Hij brak zijn oefeningen af en ging weer naast zijn vrouw zitten, terwijl hij een arm troostend om

haar heen sloeg. „Maxi, probeer er de humor van in te zien. Hij hangt graag de machtigste man van de wereld uit, maar hij is trots als een kind dat hij een koninklijk paar op bezoek krijgt van een land dat hij niet op de kaart zou kunnen aanwijzen.“

De koning stond op, zette één been op de rand van het vrij kostbare ledikant, bracht zijn handen naar zijn lippen en toeterde: „A whole civilisation will die tonight, never to be brought back again. I don't want that to happen, but it probably will!“

Laat dat nooit meer gebeuren, lieve Maxi, want de volgende keer pakt hij ons terug

„Ik kan er niet om lachen“, zei de koningin terwijl ze haar gezicht afwendde. „Schoof had ons niet in deze situatie mogen brengen. Hij wilde dat we hem hier zouden ontvangen, ik heb er nooit wat in gezien.“

„Dat liet je ook wel merken toen je Trump bij de kennismaking met een zuinig mondje een beetje nadeed. Laat dat nooit meer gebeuren, lieve Maxi, want de volgende keer pakt hij ons terug. Die man is extreem gevoelig voor mensen die op hem neerkijken, het is gewoon een patser met een minderwaardigheidscomplex.“

„Het ontsnapte me voor ik er erg in had“, zei de koningin. „Maar ik heb er geen spijt van. Eén ding moet je me beloven, Alex: laat me straks in het Witte Huis niet één moment met die engerd alleen.“

„Leve Epstein!“, riep de koning, en hij verdween naar de badkamer.

BAARDMANNETJES

Enige tijd geleden vogelde ik met een vriend in de Ooijpolder. Op een zandpad op weg naar bosjes hoorden we achter ons twee dames praten over daar aanwezige baardmannetjes.

In al mijn behulpzaamheid meende ik de dames erop te moeten wijzen, dat het voorkomen van deze vogel hier erg onwaarschijnlijk is. Helaas voor mij, de dames hadden toch gelijk. Bij de bosjes aangekomen liepen daar twee Baardmannetjes: Nico de Haan en Hans Dorrestijn!

Henk Lubberding

Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden. Insturen via ik@nrc.nl

FOKKE & SUKKE VOELEN ZICH NIET AANGESPROKEN

HOEZO STAAN
RED BULL EN
WHEY PROTEIN

...NIET OP DE
SCHIJF VAN VIJF?!

RGVT

nrc > puzzels

Crux: kleine kruiswoordpuzzel voor grote denkers

Speel alle puzzels op nrc.nl/puzzels

SUDOKU

	9							7
		1						4
			7					9 6
	2	4	3					9
								1
		5		1	6		3	8
	4					5		
				3		8		

Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op pzzl.com

Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het diagram dat elk cijfer precies één keer voorkomt in elke rij, kolom, de negen vetomrande 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken. © Peter RitmeesterPZZL.com Rechts: de oplossing van gisteren.

6	3	8	9	7	2	5	4	1
9	5	1	4	3	8	6	2	7
4	2	7	6	1	5	3	9	8
5	8	9	3	6	4	7	1	2
2	4	6	1	5	7	9	8	3
7	1	3	8	2	9	4	6	5
1	6	2	7	9	3	8	5	4
3	9	4	5	8	1	2	7	6
8	7	5	2	4	6	1	3	9

Achterpagina.

‘Ik mis niet alleen Paul, ik mis vooral Siri en Paul’

SIRI HUSTVEDT SCHREEF EEN BOEK
OVER 43 JAAR MET PAUL AUSTER

PAGINA C4-5

Cultuur

BOEKEN

ZAP

Still uit *Saïd en Lady*. BEELD BEELD HUMAN

Pak massatoerisme aan met een spreidingswet

In tijden van crisis groeien partijen naar elkaar toe, merkte Eelco Heinen, de VVD-minister van Financiën, op aan tafel bij *Paauw & De Wit*. Het was niet zo dat hij hoopte op een crisis, maar het landsbelang stond wel op het spel en „de rekeningen zijn voor ons allemaal” en dus riep hij alle partijen op om samen te werken en over partijpolitiek heen te stappen. Er werd gezocht naar hoop: hoop op samenwerking en lichtpunten nu de wereld in crisis verkeerde.

Even daarvoor was hem gevraagd wat hij voor vissers kon betekenen die niet meer konden uitvaren vanwege de hoge dieselprijzen. Hij draaide er flink omheen, want zo simpel was het allemaal niet. Duidelijker was hij over het logeerpartijtje van de koning en de koningin volgende week in het Witte Huis. Hij was er een groot voorstander van dat ze gingen. „De Verenigde Staten waren nog steeds onze belangrijkste bondgenoot” en zoals sommige mensen over Donald Trump spraken vond hij echt niet kunnen.

De combinatie van het ongeduld bij wat minder positieve typering over Trump en het verzoek om samen naar oplossingen te zoeken, geeft weinig hoop voor een goede dialoog in een minderheidskabinet.

Misschien is het een goed idee wanneer Heinen gaat kijken naar het geestige programma *De Fiksers* (NPO3), dat naar oplossingen zoekt voor maatschappelijke problemen. Zo was er deze week een creatieve oplossing voor massatoerisme, namelijk een spreidingswet voor toeristen. Om agressie van voetbal supporters tegen te gaan, wilden ze het wedstrijdement eruit halen en werd er gespeeld op panfluitmuziek van Gheorghe Zamfir. En om alle meningen een beetje de kop in te drukken, stelden ze 'Het Vragenjournaal' voor, omdat één vraag zoveel meer zegt dan duizend meningen.

Wat vragen meer zeggen dan meningen, bleek uit de voortreffelijke NPO-Doc *Saïd & Lady* (NPO2), over de jongerenwerker Saïd Bensellam en de gepensioneerd rabbijn Lody van de Kamp. De twee hadden elkaar 15 jaar geleden ontmoet nadat Van de Kamp voor de Joodse Omroep was gefilmtd terwijl hij langs een groep Marokkaanse jongeren liep die hem de Hitlergroet brachten. Bensellam had Van de Kamp daarna gebeld: de Hitlergroet was niet oké, maar het zo uit te zenden was dat ook niet, want nu werd gedaan alsof alle Marokkanen een hekel hadden aan Joden. Ze gaan met elkaar in gesprek en er ontstaat een vriendschap.

Na 7 oktober 2023 krijgt Van de Kamp reacties van zijn gemeenschap met „Kijk, dat zijn jouw moslims”, en wanneer Van de Kamp zijn vriend opzoekt in Bos & Lommer wordt hij nagesist. De vriendschap blijft en samen geven ze colleges om aan te tonen dat je met gesprekken en het stellen van open vragen nader tot elkaar kan komen, ook al lijkt de wereld daar geen ruimte voor te bieden.

Bij een college vraagt een student wat Van de Kamp denkt van de genocide in Gaza. Van de Kamp zegt dat hij ervoor gekozen heeft zich er niet over uit te spreken. In een één op één gesprek legt hij uit dat als hij zou zeggen dat er genocide plaatsvindt, dat in zijn gemeenschap als verraad zou gelden. „Dan hoor ik aan de andere kant”. Een andere student vraagt of Van de Kamp vindt dat iets soms te snel antisemitisme wordt genoemd. Van de Kamp, die uit principe tegen dergelijke stempeps is, stelt: „Degenen die het hardst klagen over antisemitisme zijn niet degenen die zichtbaar Joods over straat gaan.” De open blik van beiden, de uitnodiging van Bensellam indertijd om het gesprek aan te gaan: hier was de hoop te vinden waar in de talkshows zo naarstig naar was gezocht.

Toef Jaeger

IN HET NIEUWS

Ze draagt parels en zijde, maar blijkt een tot slaaf gemaakte vrouw te zijn

BEELDENDE KUNST Een anoniem 18de-eeuws portret heeft een identiteit gekregen. De vrouw op een schilderij van Jeremias Schultz, blijkt Eleonora Susette te heten: een tot slaaf gemaakte vrouw uit een Nederlandse kolonie.

Marisa Gubbels

AMSTERDAM

Daar staat ze: de dame met de oranjebloesem. Ze draagt een blauwe jurk van glanzende zijde, afgezet met geplooid, doorzichtig kant. Om haar nek glinstert een parelketting. In één hand houdt ze een takje oranjebloesem, met de andere tilt ze de ruches van haar schort op. Ze kijkt de toeschouwer recht aan, met een statigheid die doet denken aan een achttiende-eeuwse koopman. Maar de aristocratische kleding staat in groot contrast met haar leven, ontdekten Canadese onderzoekers en Nederlandse genealogen in maart.

De onderzoekers ontdekten al dat het schilderij in Nederland geschilderd is. Nu, na zes jaar onderzoek, heeft de anonieme vrouw op het schilderij een naam gekregen: Eleonora Susette. Vermoedelijk werd ze rond 1756 geboren in Berbice (tegenwoordig Brits-Guyana), destijds een Nederlandse kolonie. Zij en haar moeder, Lucia Afiba, werden tot slaaf gemaakt en tewerkgesteld voor de gouverneur van de kolonie. Ongeveer een half jaar moest ze in Nederland op de kinderen van de gouverneur passen. Daarna werd ze teruggestuurd naar de plantage.

Een mysterie

Zes jaar geleden deed een Canadese museum iets ongebruikelijks: de *Art Gallery of Ontario* (AGO) in Toronto kocht bij veilinghuis Sottheby's het achttiende-eeuwse portret waarvan destijds zowel de geportretteerde als de schilder onbekend waren. Toch betaalde het museum bijna 70.000 dollar voor het schilderij, dat toen nog *Portrait of a Lady Holding an Orange Blossom* heette.

„Het is ongebruikelijk om een schilderij te kopen waar je zo weinig van weet,” geeft adjunct-conservator Adam Levine toe. „Maar we vonden het belangrijk. Het schilderij liet zien dat globalisering niet nieuw is en dat er, ook in de

achttiende eeuw, al diversiteit in Europa was. Het idee van een volledig witte Europese geschiedenis, dat sommige politieke partijen uitdragen, klopt simpelweg niet,” zegt Levine.

Aanvankelijk werd niet gedacht dat de geportretteerde een tot slaaf gemaakte vrouw was. Haar elegante kleding en prominente positie in het schilderij deden eerder vermoeden dat ze tot de elite behoorde. Daarom maakte het schilderij in Canada veel los, volgens Levine. „Er zijn veel zwarte mensen op schilderijen uit de achttiende eeuw te vinden, maar die staan vaak op de rand van een familieportret, in de hoek,” zegt Levine.

Een naam geven

De aankoop markeerde het begin van een onderzoek dat uiteindelijk zes jaar zou duren. „We wilden weten wie deze vrouw was,” zegt Levine. „Zodat we haar een naam konden geven.”

Musea slagen er de laatste jaren steeds vaker in om geportretteerde mensen van kleur te identificeren. „Daar wordt ook steeds meer onderzoeksgeld voor vrijgemaakt,” aldus Levine.

Musea slagen er steeds vaker in om geportretteerde mensen van kleur te identificeren

In 2020 identificeerde het Rijksmuseum de geportretteerde in een schilderij van Simon Maris. De 'Vrouw met waaier' bleek Isabella te heten en rond de twaalf jaar oud te zijn.

Levine en zijn collega Monique Johnson verzamelden een team van experts dat zich boog over details zoals kleding, schildertechniek en de gedeeltelijk leesbare signatuur. Uiteindelijk werd vastgesteld dat het werk rond 1770 in Amsterdam was gemaakt door de Duitse kunstenaar Jeremias Schultz.

De grote doorbraak kwam echter uit onverwachte hoek. De Nederlandse Dorian Nieuwenhuijsen

Jeremias Schultz, **Portret van Eleonora Susette**, 1775. Olie op canvas, 80 × 56,2 cm. Art Gallery of Ontario. Aankoop met steun van de European Curatorial Committee, 2020. ART GALLERY OF ONTARIO

en haar zoon Tim de Jonge, die bezig waren met hun eigen stamboomonderzoek, stuitten op een podcast over het schilderij en raakten gefascineerd.

Ze namen contact op met Levine. „We dachten dat de vrouw misschien een familielid van ons kon zijn, omdat we familieleden in Nederlands-Indië hadden,” zegt De Jonge. Dat spoor liep dood, maar de twee bleven geïnteresseerd in het verhaal achter dit schilderij.

Tot slaaf gemaakte bedienden

Nieuwenhuijsen dook verder in de geschiedenis van hun eigen familie in Berbice. In archiefstukken vond ze een passagierslijst van het schip waarmee hun voorouder Beate Louise de la Sablonière terug naar Nederland reisde. Op die lijst stonden behalve Beate Louise en haar dochtertje ook nog twee andere meereizigers vermeld: een vrouw genaamd Eleonora Susette, samen met een man, Michiel, beiden aangeduid als tot slaaf gemaakte bedienden.

Dat document bleek een kantelpunt. Er bleek ook een schilderij van Michiel te zijn. De schilder, Jeremias Schultz, was een volle neef van De la Sablonière. Dat verklaarde waarom zij de schilderijen door

hem liet maken. Verder kwamen de reisgegevens overeen met de context van het schilderij: rond de tijd dat het geschilderd is, waren de twee in Amsterdam. „Formeel is het nog een theorie, maar er zijn weinig andere mogelijkheden,” zegt Levine.

Een conclusie die schuurt

Eleonora bleek werkzaam te zijn geweest als oppas voor het jongste dochtertje van deze familie. Ze reisden met De la Sablonière mee naar Nederland. Twee jaar later werd ze teruggestuurd naar de plantage in Berbice, waar de omstandigheden voor tot slaaf gemaakten extreem zwaar waren. Levine: „Ze heeft daar waarschijnlijk weinig over te zeggen gehad.”

Werkweken konden oplopen tot 96 uur, met ziekte, geweld en strenge straffen als dagelijkse realiteit. „Dat schuurt,” zegt Nieuwenhuijsen. „Mijn directe voorouders hebben aan die plantage veel geld verdiend. Daar zijn we niet trots op.”

Over Eleonora's leven in Nederland is verder weinig bekend. Volgens De Jonge hoeft haar elegante kleding niet te betekenen dat ze een bijzondere positie had. „Het kan ook zijn dat de familie met dit

portret vooral hun rijkdom en macht wilde tonen.” Levine voegt daaraan toe dat dat vaker gebeurde. „Je kunt je zelfs afvragen of zij wel geportretteerd wilde worden.”

‘Ze heeft een naam’

Voor Levine doet dat niets af aan de schoonheid van het schilderij. „Juist daardoor laat het de realiteit van slavernij in de achttiende eeuw zien,” zegt hij. „De mensen die kunst financierden, zijn niet los te zien van de kunst zelf. In dit geval zijn die twee onlosmakelijk met elkaar verbonden.”

Nog niet alle vragen zijn beantwoord. Er is niets bekend over de levensloop van Eleonora nadat ze terug naar Berbice gestuurd is. „Maar omdat ze nu een naam heeft, wordt een lange tijd aan anonimiteit doorbroken. Dat maakt veel los in de Caribische gemeenschap in Canada. Het is geschiedschrijving voor hen.” In Canada wonen veel mensen met wortels in Berbice en andere delen van Zuid-Amerika.

Het portret heet inmiddels *Portrait of Eleonora Susette*. De AGO kocht een mooiere lijst voor het schilderij. Levine: „We willen voor haar blijven zorgen.”

KUNSTKWESTIE

Oude man met een gouden ketting. FOTO CORBIS VIA GETTY IMAGES

Wéér een nieuwe Rembrandt? Maar waar gaat het nu echt om?

REMBRANDT Drie Rembrandt-ontdekkingen kregen dit jaar grote aandacht. Maar waar gaat het hierbij nu écht om?

Is het een echte Rembrandt of niet? Eind maart dook deze vraag weer eens op, nu rond een schilderij in het Art Institute of Chicago. Twee schilderijen met dezelfde titel *Oude man met een gouden ketting* uit begin jaren 1630 hangen hier nu naast elkaar. De ene is geaccepteerd als Rembrandt, de ander werd lang gezien als een kopie uit het atelier van de schilder - maar wordt nu, al is het door slechts één onderzoeker, ook als een Rembrandt gezien.

De suggestie was al voldoende om het als nieuws in allerlei media te verspreiden, en dat komt niet per se door de goede naam van de wetenschapper. Je zou het een terugkerend ritueel kunnen noemen, want een paar weken ervoor was er met dezelfde opwindning ook al een ander schilderij als een 'echte Rembrandt' aan de buitenwereld gepresenteerd, *Het visioen van Zacharias in de tempel*, nu in het Rijksmuseum te zien. Kort ervoor werden er in Zutphen onder nationale belangstelling Rembrandt-etsen gepresenteerd die op een grootvaders zolder hadden gelegen.

Meestal komt de belangstelling voor de betreffende werken neer op die ene vraag naar de 'echtheid'. Afankelijk van het antwoord volgt dan een grote omslag: als het echt is gaan de monden open van verwondering; wanneer het niet echt is verdwijnt de interesse op slag. Daarom kan je je ook afvragen of dit wel de juiste vraag is.

De oorzaak voor de belangstelling zit áchter het ogenschijnlijk neutrale onderzoek naar de maker. Want: wat is nu éigenlijk het belang ervan of een kunstwerk een 'echte Rembrandt' is of niet?

Moreel hoogstaand

Stel die vraag in een gemiddeld museum en je krijgt vaak een opvallend moreel hoogstaand antwoord: het gaat om niets anders dan de artistieke en wetenschappelijke betekenis. In het Rijksmuseum, waar *NRC* in het atelier bij het Rembrandt-onderzoek naar *Zacharias in de tempel* bezoek mocht, werd hier zelfs nadrukkelijk op gewezen. Door de toeschrijving wordt het schilderij weliswaar miljoenen meer waard, maar, zeiden de onderzoekers desgevraagd, „voor ons is

dat bijzaak. We doen dit om dichter bij Rembrandt te komen”.

Dat klinkt natuurlijk nobel, maar tegelijk is het ook wat verwonderlijk. De reden voor de publieke belangstelling voor dit soort toeschrijvingen zit hem tenslotte per definitie niet in de artistieke, maar in de maatschappelijke betekenis. De opwindning rond echtheid is een erfenis uit de 19de eeuw, waarin het geloof in het genie van de individuele kunstenaar haast religieuze proporties aannam - waarbij rond Rembrandt ook nog eens een nationale ideologie een rol speelde: in Nederland wordt sinds die tijd met iedere nieuwe Rembrandt niet gewoon een schilderij ontdekt, er wordt een bouwsteen aan het nationale pantheon toegevoegd. Vanwege deze maatschappelijke betekenis zijn er publieke fondsen voor het Rembrandt-onderzoek, bevindt de schilder zich in de hoogste regio's van de kunstmarkt, en slaat de waardering voor hetzelfde werk radicaal om als de naam eraan hangt.

De blik wordt gestuurd

Het laat zien: kunstgeschiedenis is voor een groot deel een spel met suggestie en reputatie, waarbij één formulering alles kan veranderen. Soms zijn het slechts een paar woorden die het verschil maken: het auteurschap staat bovenaan de hiërarchie, dan komt 'toegeschreven aan', daaronder komen 'atelier' en 'leerling', wat in ieder geval nog de nabijheid van de meester impliceert, maar bij 'volger' wordt dat al moeilijk, want die kan ook zonder contact met het genie hebben gewerkt. Dit soort nuances worden direct vertaald in de prijswaardering, de reputatie van het instituut dat het werk in bezit heeft, en in de publieke interesse.

Dit is het belang van de vraag naar de echtheid van de Rembrandt in Chicago. Als het werk 'echt' zou zijn, mag het op het hoofdpodium, dan krijgt het de smartphones van duizenden bezoekers op zich gericht - en laten we eerlijk zijn, daarna komt vaak pas de lofzang op de artistieke kwaliteit. De blik wordt gestuurd door de reputatie en ja, ook door de financiële waarde. Dat is niet erg, het hoort erbij in de kunstwereld - maar vreemd is het wel dat er steeds weer wordt gedaan alsof dit 'een bijzaak' is.

Melrijn Schoonenboom is redacteur beeldende kunst.

MICHEL KRIELAARS

Het leven als een eerbetoon aan de hel

Op 29 maart overleed Wieslaw Mysliwski, een van de grote Poolse schrijvers van de 20ste en 21ste eeuw. Zijn dood was geen groot drama, want hij was al 94 en had in zijn lange leven veel literaire lof toegezwaard gekregen. En toch maakte het besef dat ik geen nieuwboek meer van hem zal lezen me verdrietig.

Sommige romans van Mysliwski hebben zijn lezers bijgestaan bij het sterven. Een van hen heeft zelfs zijn roman *Steen op steen* meegenomen in zijn kist. Ik vraag me af of dat dezelfde man is, die na lezing van die roman zijn vermogen aan Mysliwski's Nederlandse uitgever heeft nagelaten op voorwaarde dat die alles van de Poolse schrijver zou vertalen. Laten we het hopen, want vier van zijn werken wachten nog op een Nederlandstalige uitgave.

In Nederland werd Mysliwski in 2009 bekend door de vertaling van zijn *Over het doppen van bonen*. In deze roman vertelt een bejaarde beheerder van vakantiehuisjes over zijn leven. De hele Poolse geschiedenis van de 20ste eeuw komt voorbij, met als dieptepunt de Tweede Wereldoorlog die in Polen bloedige sporen heeft nagelaten.

De hoofdpersonages in Mysliwski's werk palaveren er altijd op los. Daardoor krijgen de zwaarste onderwerpen een licht karakter.

Hij vond het onzin dat de literatuur het geheim van het leven zou moeten onthullen

Dat gepalaver was volgens eigen zeggen een gevolg van Mysliwski's boerenafkomst, want op het analfabete platteland van zijn jeugd bestond een vertelcultuur die zijn gelijke niet kende. Zo bevat Mysliwski's recent vertaalde, vroege roman *Het paleis* (1970) alle elementen die zijn verdere oeuvre zouden bepalen. De enige schoonheidsvlek is de door de communistische autoriteiten opgelegde kritiek op het kapitalisme. In dit geval worden die verbeld door de decadente adel en een paleis waar het boek zich afspeelt.

Samen met zijn vertaler Karol Lesman zocht ik Mysliwski in de zomer van 2016 in Warschau op. Het was een middag om nooit te vergeten, ook dankzij de enorme worst en de wodka van 65 procent alcohol die op tafel kwamen.

De aanleiding voor ons bezoek was de Nederlandse vertaling van *De laatste hand*, een roman waarin een oude zakenman aan de hand van zijn adresboek vol visitekaartjes terugblikt op zijn leven. Vanaf de eerste bladzijden vraagt die man zich af wie hij is, om uiteindelijk te constateren dat hij zichzelf nooit echt zal leren kennen. „De mens is daar nu eenmaal niet toe in staat, omdat hij onvoldoende tijd heeft om alle mogelijkheden te benutten die het leven hem biedt”, zei Mysliwski tegen me.

Over dat drama gingen al zijn boeken, bekende hij, na nog een paar glaasjes. Hij vond het dan ook onzin dat de literatuur het geheim van het leven zou moeten onthullen. „Mijn boeken verduisteren eerder het beeld van de mens dan dat ze het verhelderen,” zei hij. „Er bestaat dan ook geen enkele hoop dat de mens zichzelf of een ander kan doorgronden.” Nu ik die woorden tien jaar later herlees, terwijl de wereld in brand staat, begrijp ik ineens waarom hij het leven vooral een eerbetoon aan de hel vond.

Jaren geleden zat Siri Hustvedt (71) in de woonkamer van een oud vakantiehuis in Vermont. Ineens verscheen een reiger vlak voor het raam. Getroffen door dit onverwachte bezoek riep ze haar dochter Sophie. Althans, dit is wat Hustvedt zich herinnert. Haar dochter heeft een ander verhaal, volgens haar was zij de eerste die de reiger en zag en haar moeder riep. En Paul Auster, de inmiddels overleden echtgenoot van Hustvedt, vertelde weer wat anders, namelijk dat hij gefascineerd naar die grote vogel had zitten kijken. „Dat is vreemd,” zegt Hustvedt. „Want Paul was er destijds niet bij.” Ze barst in lachen uit. „Ik heb hem dit verhaal ooit met zoveel enthousiasme verteld dat hij het in zijn geheugen heeft opgeslagen alsof hij er zelf bij was.”

Wanneer mensen lang bij elkaar zijn, zegt de Amerikaanse schrijfster tijdens een interview in een Amsterdams hotel, kunnen verhaal en herinnering door elkaar gaan lopen. Iets wat zij geregeld had met Auster, schrijver van postmoderne literaire werken als *The New York Trilogy* (1987), *The Book of Illusions* (2002) en *4321* (2017), met wie zij 43 jaar lang haar leven deelde. „Met name in een intieme verhouding, wanneer je echt openstaat, bijna poreus bent, kan zo iets vaak voorkomen.”

Het is een van de vele manieren, zegt Hustvedt, waarop zij verbonden was met haar man, die op 30 april 2024 op 77-jarige leeftijd overleed aan longkanker. Aanleiding voor ons gesprek is *Ghost Stories*, haar uiterst persoonlijke boek over haar leven met Auster dat ze kort na zijn begrafenis begon te schrijven. Het was pure noodzaak, vertelt ze. „Schrijven werd een manier om met Paul te blijven praten, alsof zijn wederopstanding zo kon plaatsvinden. Dit boek gaat niet alleen over rouw, de overledene is een belangrijk onderdeel in dit verhaal. Ik wilde echt iets van mijn man terugbrengen.”

Toch vangt *Ghost Stories* meteen aan met die rouw: de pure, meedogenloze pijn wanneer je alles wat je met iemand hebt gedeeld, ineens kwijt bent. Het is een geestestoestand die Hustvedt 'cognitieve versplintering' noemt. Een term die, zo zegt ze zelf, „staat voor rouw en de bijbehorende ontreding”. In haar boek beschrijft ze hoe ze in de weken na zijn dood pratend door het huis loopt, moeite heeft met ademen, brieven leest zonder de inhoud te begrijpen en in bad gaat met haar sokken aan. Ze wordt zelfs wakker in bed met haar hoofd aan het voeteneinde waarna ze tegen zichzelf zegt: „Het leven staat op zijn kop en jij dus ook. Kijk maar, je ligt breeduit op zijn territorium, je neemt dode ruimte in.”

Voor wie bekend is met het werk van Hustvedt - in haar romans en essays schrijft ze over thema's als zelfbewustzijn en identiteit en spelen filosofie, psychoanalyse en neurowetenschappen een belangrijke rol - is de fysieke manier waarop ze over het verlies schrijft herkenbaar. „Ik voel Paul als een gapend gat in mijn lijf, van mijn nek tot aan mijn ingewanden, alsof hele lichaamsdelen aan me zijn ontruk, maar het voelt ook alsof hij ergens daarbuiten moet zijn, onafhankelijk van mijn lichaam. (...) Het werktuigelijke lichaam en het denkende lichaam werken tegen elkaar in.” Om dit te verklaren verwijst ze naar de term *intercorporealiteit* van de Franse filosoof Maurice

'Ik wilde iets van mijn man terugbrengen'

SIRI HUSTVEDT Na de dood van haar man, de schrijver Paul Auster, schreef ze een boek over rouw. „In hoeverre wordt een relatie bepaald door wat we beschouwen als het 'zelf'? Ik mis niet alleen Paul, ik mis vooral Siri en Paul.”

Door **Rosan Hollak** Fotografie **Jagoda Lasota**

Merleau-Ponty, doelend op de lichamelijke wijze waarop mensen verstrengd kunnen raken. „Merleau-Ponty schreef over rouw als een amputatie die kan leiden tot fantoompijn”, zegt ze. „In zijn laatste roman *Baumgartner* laat Paul zijn hoofdpersoon Sy, die rouwt om zijn overleden vrouw, ook woorden gebruiken als 'fantoompijn' en 'amputatie'. Toen Paul was overleden realiseerde ik me dat ik net als Sy rondliep.”

Dit gemis, deze 'mentale jeuk', komt volgens haar voort uit de zintuigelijke, ritmische realiteiten, oftewel de dagelijkse gewoonten, die mensen ontwikkelen tijdens hun samenzijn. Maar het zit ook dieper. „Pauls aanrakingen, zijn conversatie, zijn denkbeelden, zijn boeken en zijn humor zijn in mij geïncorporeerd, niet alleen als bewuste herinnering maar als een manier waarop ik me tot de wereld verhoud.” Het griezelige daarvan is, constateert ze in haar boek, dat hij dus ook haar conversatie, aanrakingen en denkbeelden en humor meenam in het graf. „Mensen zijn dynamische wezens, de dagelijkse handelingen definiëren ons, maar daaronder schuilt nog een andere filosofische kwestie: in hoeverre wordt een relatie bepaald door wat we beschouwen als het 'zelf'? Ik mis niet alleen Paul, ik mis vooral Siri en Paul. Ik mis dat *en*: datgene wat zich tussen ons afspeelde.”

Ghost Stories is dan ook een ode aan het 'en': aan datgene wat ze samen, in 43 jaar, hadden opgebouwd en wat nu nog rondwaart in hun huis in de vorm van een spook dat Auster en zijzelf hebben geschapen: een 'wij' dat niet meer bestaat. Om iets daarvan terug te halen, heeft Hustvedt, afgezien van haar eigen bespiegelingen, ook de persoonlijke mails over het verloop van Austers ziekte en de brieven die ze aan elkaar schreven tijdens de beginperio-

de van hun romance in haar boek opgenomen. Ook de brieven die Auster schreef aan zijn pasgeboren kleinzoon Miles zijn erin verwerkt. „Paul begon twee maanden voor zijn dood met het schrijven van die brieven, hij wilde er een boekje van maken. Het zijn verhalen waarin hij Miles vertelt over zijn ouders, Sophie en Spencer, en zijn grootouders. Maar meer dan vijfendertig bladzijden is het niet geworden, dus heb ik het in *Ghost Stories* opgenomen.”

Er staan veel persoonlijke dingen in uw boek. Hoe kan zo iets particuliers toch interessant zijn voor anderen? „Mijn relatie met Paul was uiteraard particulier, we hadden onze eigen grapjes en specifieke omgangsvormen, maar de magie van literatuur is dat het je in staat stelt iets via een ander, of via een andere wereld, te ervaren. Rita Charon, arts en literatuurwetenschapper en oprichter van de afdeling Narrative Geneeskunde aan Columbia University, schrijft daar uitvoerig over. In haar boek *Narrative Medicine* toont ze aan hoe de kleinste bijzonderheden in een verhaal, vaak grotere, meer universele zaken kunnen belichten en hoe dit helend kan werken.”

Kunt u een voorbeeld noemen? „In *What I Loved*, mijn roman uit 2003, verliezen hoofdpersoon Leo en zijn vrouw Erica hun zoon. Tijdens boekpromoties kwamen geregeld mensen op me af die zelf een kind hadden verloren. Ze vertelden: „Zo was het: Ze hadden het gevoel dat ik hun ervaring op papier had gezet. Dat is het cathartische effect waar Aristoteles over schrijft in de *Poetica*. Meeleven tijdens een tragedie met de ellende van de held wekt bij de toeschouwer emoties op en dat kan een louterende werking heb-

ben. Dit laatste boek lijkt ook dat effect te hebben. Voor deze promotietoer heb ik elf Europese steden bezocht en iedere keer waren mensen in tranen.” Ze barst in lachen uit. „Het is gek, mensen noemen dit boek 'inspirend'. Gisteren moest ik daar voor het eerst om lachen, omdat het zo *freakin'* sad is. De afgelopen jaren waren absoluut afschuwelijk, het is eigenlijk geweldig dat dit boek nu zo'n uitwerking heeft.” In *Ghost Stories* schrijft Hustvedt ook over de grote tegenslagen die in de jaren voor het overlijden van Auster plaatsvonden waaronder de tragische dood van Hustvedts stiefzoon Daniel - zoon van Auster uit zijn eerdere huwelijk met Lydia Davis - en het verlies van Austers tien maanden oude kleindochter, Ruby Auster, op 1 november 2021.

Een half jaar na de dood van de kleindochter concludeerde de patholoog-anatoom dat Ruby was gestorven aan een combinatie van heroïne en fentanyl. Pauls zoon Daniel, die hiervoor wegens ernstige nalatigheid en dood door schuld werd aangeklaagd, maakte, nadat hij op borgtocht was vrijgekomen uit de gevangenis, op 26 april 2022 een einde aan zijn leven door een overdosis heroïne en fentanyl in te nemen. In haar boek schrijft Hustvedt op een empathische manier over de ingewikkelde verhouding met Daniel, die op jonge leeftijd al moest pendelen tussen gescheiden ouders en die een getalenteerd maar getroebleerd kind was.

Wat deed u besluiten over hem te schrijven? „Het zou raar zijn geen aandacht te besteden aan deze vreselijke gebeurtenissen. Daniel maakte een belangrijk deel uit van ons leven, ik wilde met compassie over hem schrijven en een deel van zijn verhaal van binnenuit vertellen. Het

was een manier om dat verhaal boven de sensationele roddelbladen uit te tillen. Onze familie heeft er vreselijk onder geleden, Paul nog het meest van iedereen.”

U schrijft dat door het schandaal rondom Daniel pas goed tot uw doordrong hoe beroemd Paul eigenlijk was.

„Wereldwijd verschenen er artikelen over de kwestie, journalisten kwamen aan onze deur, onze dochter Sophie werd thuis lastiggevallen, fotografen van tabloids verstopten zich in auto's voor ons huis om ons te kunnen vastleggen. Het maakte alles alleen maar erger. Een rare wisselwerking vindt op zo'n moment plaats: dit verhaal zou niet zo sensationeel zijn geweest als Paul niet beroemd was geweest, maar andersom vergrootte dit sensationele verhaal zijn roem. Bizar.”

Diezelfde roem heeft u de kans ontrokken de dood van uw echtgenoot zelf naar buiten te brengen.

„Paul stierf aan het begin van de avond. We zaten als familie om hem heen, hielen zijn lichaam nog vast, toen het nieuws over zijn dood al werd verspreid. Het maakte me woedend, een paar dagen later heb ik daarover een bericht geplaatst op Instagram. Sophie, mijn schoonzoon Spencer, mijn zussen hebben nooit de kans gekregen om het verlies van Paul in alle rust tot zich te nemen. Het was aan mij of Sophie om dit nieuws naar buiten te brengen. Onze waardigheid was ons ontnomen.”

De roem van uw man is ook van invloed geweest op uw positie als schrijfster. Kunt dat uitleggen?

„Paul en ik waren elkaars gelijken, we deelden onze ideeën en lazen elkaars werk. Toch heb ik talloze keren de vraag gekregen: 'Hoe is het om getrouwd te zijn met Paul Auster?' Toen ik in 1992 debuteerde met *The Blindfold* zei een journalist tegen mij: ik geloof niet dat u dit boek zelf hebt geschreven. Ik was totaal in shock, dacht hij werkelijk dat mijn echtgenoot dit boek had geschreven? Dit soort reacties zijn er altijd geweest, ook toen ik al naam had gemaakt. Na de verschijning van *What I Loved* zat ik in Italië tegenover een journalist die zei: 'U gaat dit niet leuk vinden maar ik wil niet over uw werk praten maar over uw man, Don DeLillo en de betekenis van de roadnovel'.”

Hoe gaat u daar nu mee om?

„Ik heb ermee leren omgaan, ook toen al. Ik vroeg aan die man waarom hij in godsnaam dacht dat DeLillo en Auster roadnovels zouden schrijven en heb hem vervolgens rustig uitgelegd dat literair postmodernisme toch echt een andere stroming is. Maar dit soort dingen blijven gebeuren. Men vindt het soms moeilijk te geloven dat Paul en ik elkaar eindeloos beïnvloedden of dat bepaalde ideeën in het werk van Paul van mij afkomstig waren. Het gaat in feite over controle, zo iemand wil de wereld indelen in rigide, hiërarchische categorieën. Als je dit begrijpt is het op een bepaalde manier ook bevrijdend. Er zijn gelukkig ook mensen die echt om mijn ideeën geven.”

Dit jaar komt er ook een documentaire uit, getiteld *Dance Around the Self*, dat ook meer inzicht geeft in het schrijverschap van u en uw man.

„Zeker, we gaan het zien, en ik blijf doorgaan met mijn werk. Zoals mijn zus en ik soms tegen elkaar zeggen: ik heb de mooie dingen in het leven meegemaakt. *I'm a lucky duck.*”

Siri Hustvedt: *Ghost Stories*. Een boek van herinneringen. De Bezige Bij, 334 blz. € 27,99

Merleau-Ponty schreef al over rouw als een amputatie die kan leiden tot fantoompijn”

De best verkochte boeken

1

Roxane van Iperen:
Ik zie wat ik geloof.
Pluim,
94 blz. € 8,- (1)

2

Doortje Smithuijsen:
Ik zou uw dochter kunnen zijn
CPNB,
96 blz. € 5,25 (3)

3

Anna Enquist:
Het einde van Erna Ankersmit.
De Arbeiderspers,
240 blz. € 24,99 (4)

4

Chloe Dalton:
Een haas in huis.
Prometheus,
304 blz. € 23,99 (8)

5

Ilya Leonard Pfeijffer:
Absolute democratie.
De Arbeiderspers,
272 blz. € 23,99 (7)

6

Rob van Essen:
De grote schoonmaak.
Das Mag,
279 blz. € 24,99 (5)

7

Beatrice de Graaf
en Niels Drost:
Poetins tsaristische droom.
Prometheus,
256 blz. € 22,99 (-)

8

Dirk De Wachter:
Wachten, een levenshouding.
Lannoo,
168 blz. € 24,99 (2)

9

Haruki Murakami:
Jazzportretten.
Atlas Contact,
240 blz. € 26,99 (-)

10

Lies Visschedijk:
Natuurboekje.
Lebowski,
176 blz. € 20,- (-)

GEBASEERD OP DE VERKOOPCIJFERS VAN AFGELOPEN WEEK VAN BOEKHANDELS ATHENAEUM (AMSTERDAM), JAVA BOOKSHOP (AMSTERDAM), DEN BOER (BAARN), VAN KEMENADE & HOLLAERS (BREDA), PAAGMAN (DEN HAAG), GODERT WALTER (GRONINGEN), KOYKER (LEIDEN), LOVINK (LOCHEM), ROELANTS (NIJMEGEN), VAN GENNEP (ROTTERDAM), VAN DER VELDE IN DEN BROEREN (ZWOLLE)

Eindelijk komen de krilldiertjes in opstand tegen de ongelijkheid in de zee

JEUGDLITERATUUR Bibi Dumon Tak en Annemarie van Haeringen geven in hun nieuwe boek het krill, de kreeftachtige minizeediertjes die alleen bekend zijn onder hun soortnaam, een eigen gezicht.

Door **Mirjam Noorduijn**

Waarom worden wij door iedereen gegeten, terwijl we zelf niemand kwaad doen? [...] We leven. We ademen. We eten. [...] WIJ BESTAAN! We moeten dus met zijn allen opstaan. Opstaan voor onze rechten."

Nee, deze alarmerende hartenkreet is niet van een koe of kip, maar komt uit de mond van een kreeftachtig zeediertje dat de naam Krilljoen draagt en de unieke hoofdrolspeler is in *Wij komen in vrede*, het nieuwe boek van veelgeprezen duo Bibi Dumon Tak en Annemarie van Haeringen. Uniek in de letterlijke betekenis van het woord: niet alleen is er nog nooit een schrijver geweest die dit minikreeftje een menselijk gezicht heeft gegeven, Krilljoen is ook de eerste van zijn ontelbaar vele soortgenoten met een eigen naam. „Ik ben een in-di-vi-du", legt het krilldiertje zijn familieleden uit, „en samen zijn we krill". En hoewel die dit een „heel moderne" gedachte vinden, zijn ze het met Krilljoen eens dat het oneerlijk is dat ze de hele wereld moeten voeden, van haring tot pinguïn en van pelsrob tot kweekzalm, en niet meer dan „een soort brandstof" met een verzamelaarsnaam zijn. Onder de bezieldende leiding van Krilljoen komen de afzonderlijke krilldiertjes vervolgens samen in opstand „tegen de ongelijkheid in zee".

Witte vlag

Het toedichten van rechten aan krill kun je gemakkelijk afdoen als overdreven of irreëel. Maar dat getuigt vooral van onwetendheid, toont Dumon Tak. In een zeldzaam origineel, fantasievol en geestig verhaal dat niettemin is geïnspireerd op de feitelijke werkelijkheid, maakt ze de bestaansstrijd van het krill als basis van de voedselketen (en dus het hele ecosysteem) razendknop invoelbaar en inzichtelijk. Dat doet ze subtiel en stapsgewijs, vanuit het credo *show don't tell*, onder meer door inventief gebruik te maken van de directe dialoog en het fenomeen krilldierke een pagina lang: „Te wapen!", als Krilljoen zijn soortgenoten ervan heeft overtuigd dat ze moeten vechten voor hun rechten. En wanneer de kreeftjes begrijpen dat ze, willen ze niet direct verstonen worden, hun levensstrijd het beste met een witte vlag kunnen voeren, weergalmen hun stemmen in koor: „Wie kom in pies!"

Overigens dragen ook de speelse vormgeving en Van Haeringens fijne illustraties wezenlijk bij aan het aanschouwelijk maken van dit verhaal. Leuk bijvoorbeeld is de terugkerende deinende weergave van de spreekkoorteksten die zo de zwermdende

krill doeltreffend verbeeldt. Van Haeringen brengt met haar karakteristieke, zwierige tekenstijl de wondere onderwereld vervolgens nog verder tot leven: het krill, de haringen, de pijlinktvis: ze dansen, draaien en zweven vrolijk in het rond, zwaaiend met dat witte vlaggetje.

Spraakverwarring

Om de nieuwsgierigheid te prikkelen heeft het duo vernuftig een woordraadsel in het boek verstopt dat de kern van het verhaal raakt. Ieder hoofdstuk begint met een paginagrote stijlvolle afbeelding van steeds een letter van dat mysterieuze woord, alvorens het vervolgt met een treffen tussen de krilldiertjes en een van hun vermeende vijanden. Onder het rake motto „wie niet vraagt, die niet wint", hoopt het krill een antwoord van ze te krijgen op hun levensvraag. Dat levert heerlijke humoristische scènes op. Zo willen de haringen alleen praten als Krilljoen zijn vredesvlaggetje onmiddellijk wegdoet: boven water doorboren mensen ze al vaak genoeg met vlaggetjes. Grappig is ook Dumon Taks spel met eigentijdse taalgevoelens. Opgewekt drijft ze de spot met Engelstalig jargon en „afko's", met als top punt de spraakverwarring die ontstaat wanneer de „pi's" (pijlinktvis) onder luid 'pies'-geroep zich aansluiten bij de almaar uitdijende opstand der dieren, over wier gedrags eigenschappen je ondertussen heel wat leert.

Maar hun boodschap liegt er niet om. Dat de ene soort de andere opeet om te overleven en dit niet komt door discriminatie, begrijpt het krill uiteindelijk wel. „We eten julie met respect", verklaren de zeehonden. „Het is hoe de wereld in elkaar steekt." Totaal onacceptabel echter vinden ze het gedrag van de mens die meer neemt dan hij nodig heeft en het natuurlijk evenwicht verstoort. Even vermoed je een onaangename afloop wanneer het diersprekkoor „Dood aan de mens!" scandeert. Maar Krilljoens witte vlag wappert niet voor niets. En Dumon Tak weet dat je kinderen hoop moet geven: hoop is de motor van de verbeelding en die is hard nodig om de wereld te veranderen. Lezen dus, dit fantastische boek, en trek ten strijde - maar wel „in pies".

Bibi Dumon Tak & Annemarie van Haeringen:
Wij komen in vrede. Querido,
144 blz. € 19,99
●●●●●

ILLUSTRATIES
ANNEMARIE VAN
HAERINGEN

Een gewaagd maar geslaagd spel met de lezer

JEUGDBOEK In zijn nieuwe boek stapelt Daan Remmerts de Vries moeiteloos de meest verzochte verhaalelementen op elkaar. Waar stop je met geloven in wat je leest?

Door **Aukelien Weverling**

In het nieuwe boek van Theo Thijssen-prijswinnaar Daan Remmerts de Vries, *Het hoopvolle verhaal van Otto 2.0*, keert Lio's vader terug in het leven van zijn dochter als kat. Samen proberen ze de fouten recht te zetten die hij voor zijn reïncarnatie beging, in een buitengewoon verhaal over waarheidsbeleving. Een verhaal waarin Lio zich tot de lezer richt en uitlegt: „En dit is m'n verhaal. Mijn beschrijving van wat er écht is gebeurd. De waarheid. De waarheid is wel iets bijzonders, geloof ik - want, nou ja, iedereen liegt voortdurend." Het is iets wonderlijks als Remmerts de Vries zijn talent volledig op je loslaat. En dat doet hij in dit bijzondere verhaal, dat op verschillende manieren gaat over waar je als mens in gelooft. *Het hoopvolle verhaal van Otto 2.0* gaat bijvoorbeeld over wat er na de dood gebeurt, maar ook op verhaaltechnisch niveau wordt het thema waarheidsbeleving doorgevoerd. Waar stop je met geloven in wat je leest?

„Leugens horen erbij, dat bedoel ik maar - het is zelfs van levensbelang, geloof ik, dat je goed kunt liegen", vertelt Lio, die vaak verhalen verzint om haar vaders aandacht te vangen. Later voegt zij daar nog aan toe: „Mensen willen het liefst horen over de moeilijkheden van anderen, en graag grote moeilijkheden." Moeiteloos stapelt Remmerts de Vries vervolgens de meest verzochte verhaalelementen op elkaar. Lio's moeder is dood en haar vader is aan de drank verslingerd, niet veel later wordt hij door de bliksem getroffen. Hij raakt in een coma, maar zijn zus Gwen komt voor Lio zorgen. Gwen blijkt aan narcolepsie te lijden. Remmerts de Vries zet haar neer als bejaarde breiende vrouw terwijl ze maar vier jaar ouder is dan Lio's vader. *In for a penny, in for a pound*, Lio's vader wordt precies gereïncarneerd in de aangereden kat die Lio langs de weg vindt. En de kat kan praten.

Remmerts de Vries speelt een gewaagd spel. Hoe lang zal de lezer geloven wat hij allemaal opge-

dist krijgt? En wordt het verhaal niet te zwaar met bliksem, coma en dood? Welke elementen verstoren de geloofwaardigheid en welke versterken die juist?

Tamelijk briljant

Het lukt hem de lezer te overtuigen met zeer gelaagde personages wier gedachtegang en handelen je kunt begrijpen. Hij neemt zijn tijd om het rouwproces te beschrijven van Lio en werkt de relaties tussen de personages geraffineerd uit. Zijn gevoel voor detail vergroot de geloofwaardigheid. Bij vlagen is het verhaal erg geestig, wat de zware kant oplost. Door dit vakmanschap geeft hij uiteindelijk helemaal in deze rijke mix van *over the top* verhaalelementen in een boek dat nergens braaf is en tamelijk briljant is van opzet. Een boek dat ons laat nadenken in welke waarheid we geloven en of die wel strookt met de werkelijkheid en met de waarheidsbeleving van anderen.

Waar in de terugblikkende hoofdpersoon Lio bijvoorbeeld zegt: „Herinneringen zijn vreemd. Soms weet je zeker dat iets gegaan is zoals je denkt. En als je het aan iemand anders vraagt die erbij is geweest, heeft diegene weer een totaal ander verhaal." Zo zal het misschien ook gaan met het lezen van dit boek. Lang niet iedereen van de doelgroep (10 tot 12 jaar) zal die onderliggende thematiek uit het verhaal halen, maar gelukkig is er dan nog altijd Lio's opvatting over verhalen: „Mensen zijn over het algemeen dol op de moeilijkheden van iemand anders, dat had ik al een keer gezegd. Iedereen wil, kortom, lezen over iemand die door allerlei ellende gaat en een hoop ijsingwekkende dingen moet overwinnen." *Het hoopvolle verhaal van Otto 2.0* voorziet daar ruimschoots in.

Daan Remmerts de Vries:
Het hoopvolle verhaal van Otto 2.0. Querido, 240 blz. € 18,99
●●●●●

TERUGLEZEN

'Ik zou het 600 ballen geven'

RIANNE VAN ROMPAEY

Actrice en model Rianne van Rompaey (30) herlas *De gebroken vrouw*. „De Beauvoir weet het vrouwelijke perspectief heel goed neer te zetten."

Van de eerste keer dat ik *De gebroken vrouw* van Simone de Beauvoir las herinner ik me vooral de hotelkamers waar ik in die tijd verbleef. Ook weet ik nog precies waar ik het kocht, in een boekwinkelje tegenover The Bowery Hotel in New York. Ik had altijd al iets van haar willen lezen. Het boek is een verzameling van drie novellen over drie vrouwen die zich in een crisis bevinden. Heel precies weet De Beauvoir het vrouwelijke perspectief te beschrijven. Het is ongelooflijk hoe ze zich weet in te leven in drie zo verschillende vrouwen en het vervolgens ook nog zo op weet te schrijven dat ik het als lezer volledig doorleef. Tegelijk zou je de drie novellen misschien ook kunnen lezen als de verschillende perspectieven vanuit één vrouw. Elk mens heeft meerdere gezichten.

De eerste keer dat ik het boek las raakte het derde verhaal me. Dat gaat over een vrouw die achter de affaire van haar man komt en daarna afglijdt in een depressie. Ik denk dat ik mezelf toen herkende in de vrouw die, uit angst haar man kwijt te raken, nooit zegt wat ze denkt en de affaire laat gebeuren. Zelf dacht ik ook dat 'liefde' of 'houden van' betekende dat je jezelf moest inleveren. Maar dat was voordat ik tien jaar geleden in een mentale *breakdown* belandde.

Nu ik het boek opnieuw heb gelezen, werd ik geraakt door de manier waarop ze afglijdt. Dat lijkt erg op mijn eigen ervaring tien jaar geleden. In die periode kon ik niet meer slapen. Net als deze vrouw werd ik paranoïde. Wanneer ik bijna in slaap viel, maakte ik mezelf weer wakker, omdat ik bang was dood te gaan. Die ultieme angst lees ik terug in dit verhaal dat doodeenvoudig wordt samengevat in de laatste zin: 'Ik ben bang'. Toen ik dat las had ik het niet meer.

Na het herlezen begreep ik

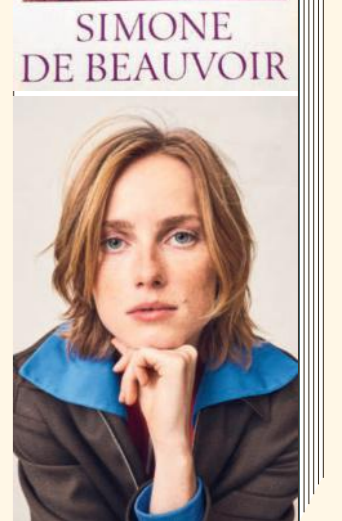
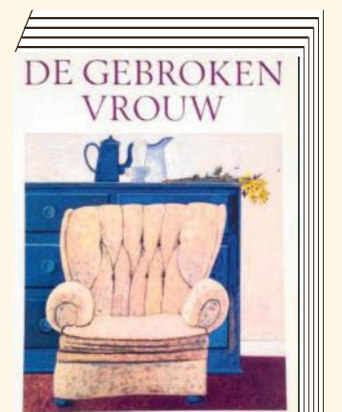

FOTO MARC DE GROOT

mezelf beter. Net als deze vrouw wilde ik zo graag begrepen worden, maar ik accepteerde geen begrip van anderen. Ik wantrouwde iedereen, ook mezelf. Dan wordt het leven heel ingewikkeld.

Dit keer werd ik ook door het eerste verhaal geraakt dat over een vrouw gaat die in conflict raakt met haar zoon over zijn toekomstplannen. De vrouw is genadeloos tegen haar man en zoon. Eerst vond ik de vrouw onaangenaam hard. Maar nu begrijp ik dat er ook liefde in die houding zit en bewonder ik die eerlijkheid.

De vrouw in het tweede verhaal is op oudjaarsavond alleen met haar gedachten, die alle kanten opschieten. Dat vond ik ook nu weer vooral angstaanjagend. Het zou leuk zijn als dat oordeel wordt bijgesteld wanneer ik het boek over tien jaar nog eens lees.

Dit was de eerste keer dat ik een boek herlas, maar de ervaring oversteeg al mijn verwachtingen. Wat een boek... Mag ik het ballen geven? Ik zou het zeshonderd ballen geven."

Anabel van Toledo

COCAÏNE KOORTS

LUISTER NU AFLEVERING 2
IN JE FAVORIETE PODCAST-APP

Terwijl Europa in lockdown zit, plant Flor Bressers in het voorjaar van 2020 vanaf een luxejacht in de Seychellen een enorm cocaïne-transport. De lading van 3.200 kilo cocaïne zit verstopt in containers met als bestemming Kriva Rochem, een schimmig bedrijf in de Antwerpse haven. *Mark Eeckhaut* en *Jan Meeus* willen weten welke rol dit dekmantelbedrijf in de smokkelroute speelt. Is er nog een spoor van te vinden?

Luister nu aflevering 2 in je favoriete podcast-app
Ga naar nrc.nl/cocaineakoorts voor meer over de podcast

nrc > DS

J.J. Voskuil:
Bevrijding.
Dagboeken
1981-1988. Van
Oorschoot, 800
blz. € 39,95
●●●○○

Met nog maar één deel voor de boeg is de voorzichtige conclusie gerechtvaardigd dat de dagboeken van J.J. Voskuil niet tot de hoogtepunten van zijn oeuvre gerekend kunnen worden. Dat lag misschien al een beetje in de lijn der verwachtingen (van welke schrijver zijn nu net de dagboeken het best?), maar in Voskuils geval valt de oogst dus ook tegen. Waar de behandeling van het monotone leven nou net de kracht was in Voskuils *Het Bureau*, daar begint de alledaagsheid van Voskuils dagboek je al snel te vervelen. Weer een wandeling, weer een bezoeke, weer een werkdag.

Optimistisch gesteld ben je geneigd te zeggen dat Voskuil al schrijvend toch (nog) iets heel bijzonders aan *Het Bureau* heeft weten toe te voegen. *Het Bureau* oogde misschien als een heel 'realistische', documentaire vorm van schrijven, wie dat naast dit dagboek legt heeft toch twee heel verschillende werken in handen. Je leest weliswaar vaak over dezelfde voorvallen, maar anders - en niet alleen omdat het één in de ik-vorm en het andere in de derde persoon is geschreven. In wezen is dat hele romanschrijven van Voskuil, hoe droog en ogenschijnlijk onprentieus het allemaal ook moge ogen, één groot toonbeeld van stileren. Van uitmuntend gecamoufleerde stileren, welteverstaan.

Het interessantste aspect aan Voskuils dagboeken is het onterechte idee dat je hiermee dan wél een realistisch of waarheidsgetrouw tekstdocument in handen hebt. De dagboeken zijn verre van een onschuldig notitieblok. Voskuil schreef (eerder) met voorbedachten rade, wat hem meteen tot een rasauteur maakt. Zijn dagboek was geen punt voor hem, maar een komma: ergens heeft hij altijd geweten dat hij het in de toekomst zou ombouwen tot een echt literair werk. Tegelijk hield hij er rekening mee dat zijn dagboeken later anderen onder ogen zouden komen.

In *Uitzicht op geluk*, het vierde dagboekdeel, kon je al zien hoe Voskuil een soort licht masochistisch literair spel speelde met zijn beklagenswaardige aanstelling bij het Meertens Instituut. In 1974, hij had toen nog dertien

J.J. Voskuil in 2000. FOTO VINCENT MENTZEL

Geen notitieblok, maar voorbodes van wraak

DAGBOEKSERIE Zo realistisch als *Het Bureau* leek, zo gestileerd blijkt het als je het naast de werkelijkheid legt. Hoewel: het is een illusie dat je in zijn dagboeken de échte Voskuil zou leren kennen. In dit zesde deel verzwijgt hij een jarenlange affaire.

Door **Sebastian Kort**

jaar Meertens voor de boeg, noteerde hij al in zijn dagboek dat hij van plan was om zijn tijd in het instituut in een roman te vervatten. Je ging opeens heel anders tegen de wraakneming aankijken die *Het Bureau* toch ook is. Wie net als ik dacht dat Voskuil pas, in gepensioneerd, ontgoocheld staat, over het schrijven van de cyclus nabegon te denken, zat eraansta.

In *Bevrijding* tref je opnieuw opmerkelijke staaltjes aan van wat we dagboekbedrog kunnen noemen. Als Voskuil in december 1984 weer eens ruziet met zijn vrouw, staat er een asterisk achter een zin. Wie dan afdaalt naar de bijbehorende voetnoot komt, met dank aan het wederom uitstekende werk dat de bezorgers van de dagboeken leverden, tot de choquerende ontdekking dat Voskuil al „sinds begin 1983 een amoureuze relatie” had met ene „X”. Dat is de eerste keer dat de affaire aan bod komt! Voskuil vond dus zo ongeveer alles de moeite waard voor het dagboek, maar wijdde geen woord aan de escapades met zijn minnares. Misschien heb je voor wat er tussen de lakens gebeurt ook geen geheugensteuntje nodig.

Heel aardig aan *Bevrijding* is ook het verwarrende vervloeien van Voskuils echte leven en zijn - nou ja, vooruit dan maar - fictie. Als er in de vroege jaren tachtig opeens weer veel aandacht en waardering is voor *Bij nader inzien*, Voskuils superieure, baksteendikke roman uit 1963, gaan de schrijver en zijn vrouw er ook zelf maar weer in lezen. Nu is het sowieso al geestig dat de niet bepaald complimenteuze Voskuil zich er telkens weer dolenthousiast over uitlaat, maar het wordt helemaal amusant als Lousje, in het boek *Nicolien*, (Voskuil dus, die naast haar zit) toch een verschrikkelijke vrienden! En dat hij die maar zomaar meeneemt naar die arme *Nicolien!* Lousje: „Als ik dat lees, dan denk ik nee, we hadden nooit met elkaar moeten trouwen!”

Mocht deze ruzie echt zijn voorgevallen, dan was je er graag bij geweest. Een woonkamer met zo'n deprimerend tikkende klok, en dan twee echtlieden op leeftijd ervoor die even niet meer weten wie ze zijn: personage of mens.

PIETER VAN DER WIELEN IN GESPREK MET NANOAH STRUIK

Over het samenkomen van verschillende identiteiten: zwart, queer, non-binair en autistisch

Het Uur, elke vrijdag vanaf 12.00 uur in de NRC Audio-app

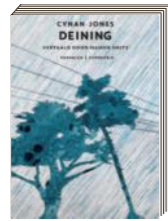

Het Uur - elke vrijdag
nrc.nl/hetuur

Luister elke vrijdag een nieuwe aflevering bij
NRC en in alle podcast-apps

nrc >

Cynan Jones: Deining.
(Pulse) Vert. Manon Smits. Koppennik, 192 blz. € 23,50
●●●●●

Strakke alinea's van een paar weloverwogen zinnen, veel witregels, de mens, vaak een man, doet zijn intrede en de natuur schrikt op. Cynan Jones is zo'n schrijver die je meteen, aan de eerste bladzijde, kunt herkennen. Zo begint het eerste verhaal in zijn nieuwe verhalenbundel *Deining* direct met deze confrontatie: „Toen de gedaante van de twee mannen verscheen, vlogen de vogels op, vreemd genoeg lichtgevend door de maan die nacht, van het ondiepe water waar de rivier bij de zee uitkwam.” In de bundel plaats Jones zijn personages opnieuw in onherbergzame landschappen, tenover dieren en de elementen. Er komt een man langs die in de sneeuw een beer opspoorde die de vallei terroriseert, er komt een vader langs die een wedstrijd met eenden manipuleert om er uiteindelijk te zijn voor zijn zoon, er is een schoonzoon die helpt op een boerderij als de bevalling van een koe vreselijk misgaat. De Jonesiaanse vertelwijze is rauw, geconcentreerd en authentiek, zonder dat het een trucje wordt.

Jones' oeuvre beslaat vijf korte romans, waaronder *Inham* (2016) en *De lange droogte* (2018) en de kleine verhalenbundel *3 sprookjes* (2019). Er tekent zich kenmerkende receptuur af: de structuur met een verhoudingsgewijs lange aanloop, een indringend emotioneel hoogtepunt, een flinterdun stukje afwikkeling - soms blijven we zelfs achter in de climax. De personages zijn getroebleerd en stug van aard, Jones zet ze met een zelfverzekerde zuinigheid neer: veel achtergrond krijgen we niet, vaak zelfs geen naam. Het personage bevindt zich in een landschap, moet daar iets overwinnen (een helling beklimmen, een boom kappen, een beer afschieten) en wordt dan geconfronteerd met de elementen (storm, sneeuw, hitte). Hou het klein, lijkt Jones' schrijfpopvatting te zijn: een glimp, een moment in een leven, te midden van een weids landschap, is in een paar treffende details al groot genoeg. En dat is wat er gebeurt: de werelden die Jones' optrekt voelen groots, overweldigend zelfs.

Valkenkuikens

Deining omvat zes verhalen. In het eerste, getiteld 'Slechtvalk', lezen we hoe twee mannen zich op een nachtelijk strand begeven en zich opmaken - bootje opblazen, touwen aan boord, wetsluit aan - om even verderop valkenkuikens te ro-

FOTO GETTY IMAGES

CYNAN JONES In zes mysterieuze verhalen beschrijft hij de subtiele wendingen die zich voltrekken in de hoofden van mensen die in dialoog zijn met de natuur.

Door **Femke Brockhus**

ven, die een fortuin waard zijn. Het hoofdpersonage is de man die daartoe een klif zal beklimmen. Voor het zover is, ziet de man de klif in de verte en lijkt hij in een schaduwwaai een jongen te herkennen van vroeger. Hun relatie wordt in een paar zinnen duidelijk: „Zijn fluim die daar hing, uitgestrekt, de rooie kop van dat joch. Het primitieve gerommel van riemen op het dak van de schoolbus terwijl hij de rugzak uit het dakraam hield. Hoe die hoog door de lucht was wegge-

zweefd.” Veelzeggend is de bezwering even later: „Het was niet mijn schuld. Het was niet mijn schuld wat er met die jongen gebeurde. Ik was niet de enige. Die jongen heeft dat zichzelf aangedaan.” Een oude schuld steekt de kop op.

De natuur legt bloed dat iets pijnlijks moet worden overwonnen, doorvoeld, verwerkt. Er is zoveel meer dan wat er in de tekst wordt aangereikt: de kernachtige zinnen met het wit ertussen laten ruimte voor eigen invul-

ling. De handelingen worden nooit als spectaculair neergezet, eerder bestaan ze uit een praktische voorbereiding voor een klus die geklaard moet worden. In de verhalen wordt met een subtiele spanning toegewerkt naar de vraag: wint de mens of de natuur? Maar daarnaast ontvouwt zich het meest intrigerende lijntje: de ontwikkeling van de innerlijke wereld van het personage, waar een associatieve, gefragmenteerde waaier aan gedachten

opengaat. Het is een contrast dat heel goed werkt. De natuur wint bijna altijd, maar ondertussen is er in het individu ook iets verschoven.

Oude boerderij

In het titelverhaal 'Deining' speelt een oude boerderij een rol, die geteisterd wordt door noodweer. Vader, moeder en dochter wachten tot de storm overtrekt en houden daarbij nerveus de dennenboom in de gaten die gevaarlijk dicht bij de elektriciteitskabels staat en steeds verder overhelst. „Hij heeft absoluut bevoegen”, merkt de vrouw op. De man besluit in het noodweer naar buiten te gaan om een tak af te zagen: „Het is één tak. Met dit weer komt er niemand om het te regelen”. Terwijl de storm woedt en het water langzaam het huis in sijpelt, zijn er onheilspellende momenten van verstilling: het speelgoed staat verstart, de dochter ligt te slapen, een ineengedoken wesp houdt zich opgekruld aan het touw vast dat de man gebruikt om in de boom te klimmen. Het gevoel van kwetsbaarheid is indringend en lijkt bovendien iets belangrijks voor de man om te beseffen: „Hij moest aan de wesp denken. Die kreeg hij maar niet uit zijn hoofd. Het vreemde gevoel dat ervan uit was gegaan, zo roerloos, in de gelende storm.” Hoewel de boom uiteindelijk wel degelijk met behulp van werklieden wordt omgezaagd, is de dreiging dan nog niet weg. De natuur heeft altijd de overhand.

Jones beschrijft in heldere, afgemeten zinnen de subtiele wendingen in de hoofden van mensen, die tot stand komen in een dialoog met de natuur. De verschuivingen lijken van fundamentele aard: hoewel we kleine momenten, soms enkele uren, soms een paar dagen, beschreven krijgen, gaat het altijd om beslissende momenten. De verhalen lenen zich stuk voor stuk goed voor een uitgebreide analyse; ze zijn gelaagd en mysterieus. Na het lezen ervan heb je het gevoel dat je daadwerkelijk iets hebt meegemaakt. Hoewel Jones ons nauwelijks écht dicht bij een personage laat komen, we kijken altijd van een afstandje toe, en er evenveel gezweven wordt als gezegd, voelt het intiem en belangrijk om precies op dát moment en op die plaats, even met ze op te trekken. Zoals de titel zo mooi vat, gaat het om een lichte beweging, een kleine opschudding, die met een vergrootglas bekeken mateloos kan fascineren.

Een reis in een luxetrein zet ieders verbeelding in werking. FOTO GETTY IMAGES

In deze speelse Spaanse roman gebeurt in een nachttrein het ondenkbare

SPAANSE LITERATUUR In haar geslaagde debuutroman speelt Marta Pérez-Carbonell met allerlei literaire thema's. Daarmee verleidt ze je om een labyrint van verhalen binnen te stappen.

Door **Margot Dijkgraaf**

Stel je een imaginair schilderij voor van Edward Hopper: in de restauratiewagen van een trein staat een kelner achter de balie, verdiept in zijn telefoon. In een hoek zit een man bankbiljetten te tellen, aan een tafeltje zitten drie mensen bij elkaar. In de zwarte nacht, terwijl de trein voortraast, lijkt de wat oudere man op wie het licht valt, iets te vertellen aan de vrouw en de man. Je ziet dat ze elkaar nog niet lang kennen, er hangt ongemak in de lucht, mysterie ook. De drie treffen elkaar in een coupé van de nachttrein van Londen naar Edinburgh. Beide mannen zijn verwikkeld in een gesprek, waar de vrouw bij betrokken is geraakt. Een lastig gesprek over schrijven en verraad, over vriendschap en verlies.

Dit beeld roept de Spaanse schrijver Marta Pérez-Carbonell op aan het begin van haar beeldschone debuutroman *Niets is zo ongrijpbaar*. Nachttreinen zijn, literair gezien, vruchtbare plekken voor een gesprek. Deze Spaanse roman is dan ook verwant aan *Nachttrein naar Lissabon* van Pascal Mercier, waarin een docent klassieke talen op zoek gaat naar de auteur van een boek dat zijn leven veranderde.

Ook denk je meteen aan Cees Nooteboom's *Het volgende verhaal*, waarin een voormalige leraar wakker wordt in een hotel in Lissabon terwijl hij de vorige avond in Amsterdam in zijn bed is gestapt. Hij zweeft tussen leven, droom, vertelling en dood om uiteindelijk verder te reizen naar Brazilië, waar hij een volgend verhaal vertelt.

Pérez-Carbonell speelt met al deze thema's en motieven, ze verleidt je een labyrint van verhalen in te stappen, waar je na iedere hoek een nieuwe vertelling aantreft van een van haar personages - in heden en verleden, echt, gedroomd of verzonnen. En in de 'ik'-vorm, waardoor je je steeds moet afvragen wie er nu weer aan het woord is.

Polemiek

Vaak is dat de wat oudere man uit het imaginair schilderij, Terence Milton, schrijver en literatuurdocent in New York, die in gezelschap reist van zijn voormalige PhD-student Mick Boulder. Dat de toon van hun gesprek hoog oploopt, ligt aan het feit dat Milton een roman heeft gepubliceerd over het tragische leven van een veertig jaar jongere vriend die bij hem in woonde en die sinds de verschijning van het boek is

verdwenen. Een krant is erop gedoken, de polemiek is losgebarsten: waar haalt Milton het recht vandaan om een

slaafje te slaan uit de ellende van een jongen die financieel van hem afhankelijk was en al zijn sores aan hem heeft verteld? Wat is waar en wat is niet waar? Wat is spiegel en wat is spiegelbeeld? Kan een roman iemand het ravijn induwen? En mag je je zomaar het verhaal van een ander toeëigenen? Het zijn vragen die Pérez-Carbonell opwerpt, aanraakt, omcirkelt en weer opbergt. Een echt antwoord komt er niet. Natuurlijk niet, het is literatuur.

Boulder, de voormalige PhD-student is voor een deel getuige geweest van het drama dat zich tussen de schrijver en zijn jonge vriend heeft afgespeeld, maar het fijne weet hij er niet van. Als frequente bezoeker van illusionistische shows kijkt hij ernaar als naar een raadselachtige truc 'zonder draden of spiegels'. Je weet dat je misleid wordt, maar je ziet niet hoe en dus blijf je ademloos kijken. Alicia, de vrouw in de treincoupé, vertelt en passant haar eigen verhaal: verliefd op een collega van haar scriptiebegeleider ging ze met deze man mee naar Socotra, een eiland voor de kust van Jemen,

waar hij haar op een verlaten strand in de steek liet en ze zelf maar weer thuis moest zien te komen.

Zodra je een verhaal vertelt, schuilt in iedereen een fictief personage, lijkt Pérez-Carbonell te suggereren. De verhalen wikkelen zich in elkaar, worden tot een kluwen van menselijke ervaringen, waar begin noch einde aan te ontdekken is. Soms vallen ze even samen - gedurende een nachtelijke treinreis bijvoorbeeld - dan weer worden ze van elkaar losgetrokken.

Niet als haar hoofdpersoon doceert Pérez-Carbonell aan een universiteit in New York, 'een sinaasappel die is uitgeknepen door cinema en literatuur'. Als specialist van Spaanse literatuur kent ze vooral het werk van Javier Marías en Rosa Montero op haar duimpje. Het associatieve, het zoekende, labyrintische element zou je met de eerste kunnen verbinden, het sprankelende, onverwachte met de tweede.

Een levensverhaal verhuult vaak meer dan het aan het licht brengt. Ook in *Niets is zo ongrijpbaar* wordt meer verzwegen dan verteld. Een heerlijke roman voor wie zich ook wel eens afvraagt welke verhalen er verborgen kunnen zitten in een schilderij van Hopper.

Marta Pérez-Carbonell: Niets is zo ongrijpbaar. (Nada más ilusorio) Vert. Joke Mayer. Meulenhoff, 222 blz. € 22,99
●●●●○

Advertentie

CATHERINE DE VRIES
DE SYMFONIE VAN ONVREDE
DE OPMARS VAN RADICAAL RECHTS IN EUROPA

‘Een magistrale compositie van verlies en ressentiment in hedendaags Europa.’
Beatrice de Graaf

Dit is hoe je je land kwijtraakt aan populisten

ECE TEMELKURAN In haar nieuwe boek beschrijft deze Turkse schrijfster de eenrichtingsweg die Europa is ingeslagen nu extreemrechts steeds meer ruimte krijgt om de koers naar een 'genormaliseerde menselijkheid' te bepalen.

Door **Toef Jaeger**

Toen in 1944 ruim 85 procent van de stad Warschau was verwoest door nazi-Duitsland, zorgde een groep planologen ervoor dat de plattgrond van de stad werd bewaard. Ook al was bijna alles vernietigd, de stad moest ooit herbouwd worden, bedachten ze. „Een handjevol vreemdelingen weigerde de toekomst te vergeten, niet de gevaarlijke nabije toekomst, maar de verre toekomst, waarin alles beter kan worden. Wat ze uiteindelijk herbouwden was niet de oude stad, maar een nieuwe, om hun geloof in de mensheid overleefde te houden”, aldus de Turkse schrijfster Ece Temelkuran in haar boek *Nation of Strangers* (dat in vertaling dezelfde titel heeft gehouden). Ze gaat hierin op zoek naar een herdefiniëring van wat een thuis is en of er manieren zijn om het thuis dat je achterlaat te behouden.

Net als *Verloren land. De zeven stappen van democratie naar dictatuur* (2019) is ook dit een indrukwekkend betoog en waarschuwing ineen. *Verloren land* was een 'gebruiksaanwijzing' om in zeven stappen een wankelende democratie (Turkije) te veranderen in een dictatuur, van het normaliseren van extreem taalgebruik tot het systematisch aanvallen van journalistiek en

rechtstaat. Veel van wat er in Turkije gebeurde leek rechtstreeks uit een nazi-draaiboek te komen en Temelkuran vluchtte naar Duitsland.

Nation of strangers is een boek om van wakker te liggen. Waar *Verloren land* over Turkije ging en dat verhaal eventueel was af te doen als: ander land, ver weg, laat Temelkuran in haar nieuwe boek zien dat Europa dezelfde kant opgaat. Aan de hand van vier vragen - „Wie ben je?”, „Waarom ben je weggegaan?”, „Hoe red je het hier?” en „Wanneer ga je terug?” - vertelt ze over haar eigen ontheemdheid, over de morele prijs die ze betaalt om te overleven en over haar schuldgevoel na haar vertrek omdat ze zich telkens afvraagt of ze wel genoeg heeft gedaan in het verzet tegen het „fascisme”. Die zoektocht in verschillende Europese steden blijkt een reis naar „het ontheemde hart van de mensheid”.

Temelkuran beschrijft in haar boek ook hoe ze op zoek is naar een vorm waarin ze haar verhaal wil vertellen. Fictie mocht het in elk geval niet worden, want ze weigert het verhaal van de vreemdeling te romantisieren. De werkelijkheid lijkt al genoeg op absurdistisch theater. Zo schetst ze het moment waarop mensen in Duitsland vanwege de Brexit wachten op een

„Eerder nog dan een natuurbrand brandt het fascisme alles plat wat mooi is.

Brits visum. Er moeten twee rijen worden gevormd: Oekraïners en overige. De rij met de 'overigen' is gepokt en gemazeld in het frustrerende proces, terwijl Oekraïners dat nog niet zijn. Zij denken nog dat ze beschaafd welkom geheten zullen worden en hun waardigheid kunnen behouden. „De nieuwelingen in de rij moeten de unieke 'kunst' om hun vaderland kwijt te raken, hun waardigheid en, als ze geluk hebben, een deel van hun zelfrespekt nog onder de knie krijgen, zodat alles minder hard binnenkomt.”

Geen fictie dus, maar ook geen 'memoir', want haar eigen ervaring is niet maatgevend voor wat er gebeurt. Europeanen houden meer van ballingen

dan van vluchtelingen. De balling, zoals zij wordt gezien, wordt met open armen ontvangen, omdat Europeanen zich dan niet meer hoeven te bekommeren om de vluchteling, stelt ze. „Dat Europeanen graag mogen denken dat hun continent nog steeds een oord van beschaving is, is even cruciaal als de behoefte van een vluchteling aan veiligheid.”

'Bent u antisemiet?'

De grenzen van de beschaving ervaart ze wanneer ze als schrijver wordt uitgenodigd voor een cultureel festival. Voordat ze aan het programma wordt toegevoegd, spreekt de organisatie haar aan over haar kritiek op de situa-

tie in Gaza, die ze beschouwt als een dieptepunt van „genormaliseerde onmenselijkheid”. Ze moet een soort vragenlijst beantwoorden: of ze antisemiet is, een aanhanger van Hamas en of ze het bestaansrecht van Israël erkent. Superieur is haar antwoord aan de organisatie dat ze afsluit met de woorden: „Ik beschouw het [verzoek] als een verhoor dat ik niet verdien. Ik ga ervan uit dat ik in dat geval niet langer ben uitgenodigd voor het festival, wat ik gezien de politieke situatie in Duitsland volkomen begrijp.”

De vorm die ze in het boek kiest is die van brieven, die ze richt aan een lotgenoot, de 'Lieve vreemdeling', die ze probeert uit te leggen hoe je moet navigeren in de wereld van de vreemdeling, de 'nation of strangers'. Zo komt ze vanuit persoonlijke ervaringen en ideeën terecht bij de situatie in Europa, met een accent op Duitsland, waar ze inmiddels woont en werkt. Daar ziet ze vlak voordat er verkiezingen in Berlijn worden gehouden spanadoeken hangen met „Deportation jetzt”, naast spandoeken met „Laat niemand alleen”.

Dergelijke ontwikkelingen worden in Europa afgedaan als een 'cultuurstrijd' maar, zo waarschuwt Temelkuran terecht, het gaat om een steeds groter deel van de samenleving dat zich laat opjatten om een tegenstander uit te schakelen. „Je hebt niet te maken met één kwade politicus, maar met iets veel geniepigers in de samenleving: de onmenselijkheid van het volk. Het is niet langer een politieke maar een morele strijd.”

Bordspel Hitler

Dat dat nog te weinig wordt beseft, ervaart ze ook op een feestje vol witte progressieve intellectuelen in Berlijn. De gastheer stelt het bordspel 'Secret

Hitler' voor, waarbij de ene groep de rol van fascist speelt en de andere groep 'links' is, en waarbij een 'geheim Hitler' ontmaskerd moet worden. Het tijdperk van spelletjes om te ontdekken hoe makkelijk je je laat bespelen is voorbij, stelt Temelkuran.

Ook de vreugde dat het 'verkiezingsspel' is gewonnen wanneer extreemrechts het niet helemaal voor het zeggen heeft gekregen, verbaast haar. Dat er gesproken wordt over 'de opkomst van extreemrechts', vindt ze sowieso naïef, omdat die gepresenteerd wordt alsof er een „vijandig ruimteschip van een andere planeet in aantocht is”. Extreemrechts is een ziekte „die zich uitbreidt in het weefsel van het gewone leven”, dat de kop opsteekt zodra je gaat twijfelen om er tegen in verzet te komen wanneer een „immoreel voorval zich voor je neus afspeelt”.

Nu het fascisme oprukt en tegelijkertijd de verwoesting van de aarde plaatsvindt, is de vraag hoe te overleven er niet alleen meer een die de vluchteling aangaat. Het is een probleem voor ons allemaal: „Eerder nog dan de natuurbranden brandt het fascisme alles plat wat mooi is”.

Nation of Strangers zoekt de route naar het 'vreemdelingenland' vanuit de „onleefbare wereld” van extreemrechts, die alleen maar sterker wordt wanneer we vasthouden aan het naïeve geloof dat de instituties stand zullen houden terwijl Europa de weg probeert te vinden in de waanzin. Dat de plattgrond van Warschau inder tijd is bewaard, was geweldig. Maar de geschiedenis van vernietiging en ontmenselijking die daaraan voorafging, hoeven we niet te herhalen.

Op 22 april spreekt Ece Temelkuran in De Balie, Amsterdam. Info: debalie.nl

De schaduw van een extreemrechtse demonstrant bij het Ostkreuz-station in Berlijn. FOTO GETTY IMAGES

Verse Ramsj [2]

LITERATUUR

Elena Ferrante /Kronieken van de liefde	24.99/9.90
Mauro Corona /Het leven van Celio	22.99/7.90
Laura Restrepo /Lied van oude geliefden	24.99/7.90
Antjie Krog /Hoe alles hier verandert	22.99/7.90
Francis Spufford /Eeuwig licht	24.99/9.90
John Green /Schildpadden tot in het oneindige. Dwarsligger	540
	15.00/7.90
Saskia de Coster /Wat alleen wij horen	19.95/7.90
J.M. Coetzee /De oude vrouw en de katten	21.99/7.90
J.M. Coetzee /Scènes uit de provincie	20.00/7.90
Ewald Arenz /Liefde op donkere dagen	24.99/9.90

BIOGRAFIEËN

Aarsbergen /Het raadsel Vermeer	27.50/12.50
Graydon /Einstein in tijd en ruimte	27.99/9.90
Tuszyńska /Vera Gran	19.90/7.90
Geerlings /De vele levens van Rosey Pool	22.99/7.90
Steinberg /Winnie & Nelson	34.99/15.00
Speerstra /Loven en bieden. Plattelandsverhalen	22.90/7.90
Howard /Achteraf gezien. Memoir	27.50/9.90
Groenewegen /Weerloos tegenover alles. Het leven van Victor E. van Vriesland	44.99/15.00

NON-FICTIE

Mattioli /De meedogenloze strijd van Amazon om de wereld te veroveren	27.50/9.90
Galeotti & Arutunyan /Ondergang. Prigozjin, Poetin en de nieuwe strijd om de toekomst van Rusland	22.99/7.90
Galeotti /Poetins oorlogen	25.99/7.90
Vandepitte /De lach van de Boeddha. Boeddhistische filosofie	24.50/9.90
Bouwman & De Vogel /Forever 80's. De jaren tachtig in advertenties	29.99/7.90
Dillon /We moeten het even over Xi hebben. De machtigste leider ter wereld	17.50/7.90
Derksen /Het falen van de Hoge Raad	24.50/9.90
World Trekking. De 50 spectaculairste wandelroutes ter wereld	35.99/15.00

KUNST & MUZIEK

De Vries /Gezichten op gevels van huizen 1400-1700	29.95/12.50
Johanna van Eijbergen 1865-1950	24.95/9.90
Van Gemenen /Amsterdam door de ogen van Carel Willink	27.95/12.50
Clayton /Leonardo da Vinci. De mooiste werken uit de Royal Collection	35.00/12.50
Picasso. Magisch Keramist Ceramic Magician	27.95/12.50
De Vries & Thissen /Bombastisch, ondanksbaar en weergaloos. Progressieve popmuziek in de jaren zeventig	25.00/9.90
Bosmans /Traditionele muziek uit Vlaanderen	43.50/12.50
Bosma & Bauduin /Moesman. Surrealisme en de seksen	29.95/12.50

ETEN & DRINKEN

Shawkat /NOOMI. De keuken van Irak	33.99/15.00
Baarspul /It could only be Heineken. 100 voorwerpen, 100 verhalen	29.95/12.50
Blumenthal /Is dit een kookboek? Avonturen in de keuken	32.99/12.50
De Coninck & Fraeyman /Wijnweekends in België	25.00/9.90
Roberts /The Farm Table. 100 recepten van 't land zo op je bord	33.99/12.50
Sirejacob & Debaenst /Camperfood & fijne plekken. Italië	29.95/12.50

Deze boeken zijn – zolang de voorraad strekt – ook verkrijgbaar bij boekhandel:

• Steven Sterk Utrecht, Servetstraat 3
T. 030 2340580

• Scheltema Amsterdam, Rokin 9
T. 020 5231411

via bol.com of te bestellen via:

www.ramsj.nl

Voor meer informatie of een gratis abonnement op de ramsjkrant: info@ramsj.nl

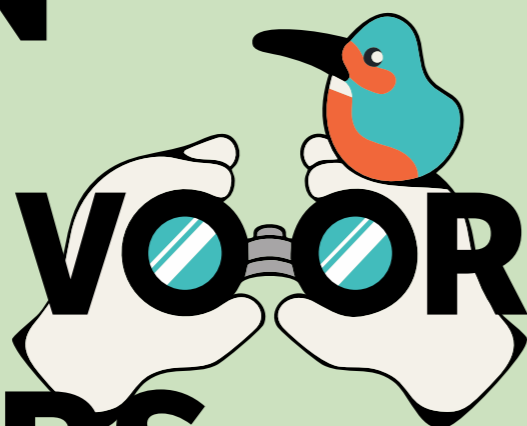
Steven Sterk

Advertentie

VOGELEN

Leer in zes weken kijken als een vogelaar en ga zelf op pad

BEGINNERS

NRC masterclasses zijn speciaal voor abonnees. In een masterclass leer je een vaardigheid van een NRC-redacteur. Je ontvangt elke week een nieuwe les, direct in je inbox.

Schrijf je in via nrc.nl/masterclass

nrc masterclass

Ece Temelkuran: Nation of Strangers. Bouwen aan een nieuw thuis in de eenentwintigste eeuw. Vert. Nico Groen. Pluim, 288 blz. € 26,99

Een liefdesbrief aan het illegale Berlijn in oorlogstijd

GESCHIEDENIS Aan de hand van talloze ooggetuigenverslagen schreef Ian Buruma een boek over de hoofdstad van nazi-Duitsland in de Tweede Wereldoorlog. Zijn eigen Nederlandse vader was er toen dwangarbeider.

Door **Jeroen van der Kris**

1945: Schoolkinderen met geredde lesboeken bij hun gebombardeerde school in Berlijn. FOTO GETTY IMAGES

Nadat de Duitsers begin 1943 hebben gecapituleerd bij Stalingrad – een keerpunt in de Tweede Wereldoorlog – gaat in Berlijn een grap rond:

„Wat is het meest gastvrije land?“
„Rusland.“
„Hoezo?“
„Ze hebben het twee jaar met ons volgehouden en nu begeleiden ze ons op weg naar huis.“

Humor is een terugkerend thema in *Blijf in leven*, het nieuwe boek van journalist en schrijver Ian Buruma. Aan de hand van brieven, dagboeken en interviews schetst hij daarin een beeld van het dagelijks leven in de jaren 1939-1945 in Berlijn, de stad waar zijn (Nederlandse) vader dwangarbeider was. Omdat hij laat zien hoe Berlijners reageren op nieuws van het front én de nazipropaganda is het boek eigenlijk ook een bekende geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog.

Op 15 oktober 1939, anderhalve maand nadat de Duitsers onder valse voorwendselen Polen zijn binnengevallen, maakt dichter Jochen Klepper een wandeling langs de Wannsee. Het weer is aangenaam. „De meren hebben er nog nooit zo mooi uitgezien“, schrijft hij. Zijn terrasdeuren staan de hele dag open en hij heeft de tuinstemmen maar opnieuw naar buiten ge-

haald. „Alles ademt een aarzelende sfeer van vrede.“ Later zal Klepper met zijn Joodse vrouw zelfmoord plegen.

Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk hebben Duitsland de oorlog verklaard na de inval in Polen. Maar de Berlijners hopen dat het allemaal wel mee gaat vallen, want voorlopig nemen de Britten en Fransen niet actief deel aan de oorlog. Vanuit Berlijn schrijft Helmuth von Moltke, die is opgeroepen voor de Abwehr, de militaire inlichtingendienst, aan zijn vrouw: „Er wordt gezegd dat de Fransen grote spandoeken over hun bunkers hebben gespannen met daarop in het Duits: 'Als jullie niet schieten, doen wij dat ook niet!'“

Blijf in leven heeft een simpele chronologische structuur: de werkelijkheid biedt immers voldoende spanningsopbouw. Door het hele boek heen maakt Buruma melding van feiten en feitjes die tezamen een indruk geven van het leven in de Duitse hoofdstad. Als de restaurants aan het begin van de oorlog door het gerantsoeneerde vlees heen raken, wijken Berlijners uit naar Italiaanse trattoria's, schrijft Buruma. „De verschillende soorten pasta waren aantrekkelijker dan de *Stammtisch* van vleesloze, te lang gekookte koolsoorten die door de meeste restaurants werd opgedist.“ Aanvankelijk lijken de gevolgen van de oorlog inderdaad mee te vallen. De eerste geallieerde bombardementen richten weinig schade aan.

Hoewel een ander feit onheilspellender is: na 1939 neemt het aantal verkrachtingen toe.

Amerikaanse cultuur

Berlijn had lange tijd een liefdesverhouding met de Amerikaanse cultuur. Dat verandert niet van de ene op de andere dag, ook niet door een oorlog. Buruma wijst erop dat jazz niet wordt verboden en gewoon kan worden gespeeld – als er maar Duitse titels worden gegeven aan Amerikaanse songs. Coca-Cola blijft populair tot eind 1941.

Leo, de vader van Buruma, studeert rechten in Utrecht. Aanvankelijk duikt hij onder om aan de Arbeitseinsatz te ontkomen. Maar „om redenen die hij nooit opgehelderd heeft“ roept iemand van het studentenverzet hem op terug te gaan naar zijn geboortestad Arnhem. Bij aankomst wordt hij omringd door de Grüne Polizei. In de zomer van 1943 komt hij aan in Berlijn, waar hij tewerkgesteld wordt bij Knorr-Bremse, een bedrijf dat niet alleen remmen maakt, maar ook machinegeweren.

Leo heeft geluk, als je daarvan kunt spreken in een oorlog. Omdat hij Frans, Duits en Engels spreekt wordt hij eerst aangesteld als tolk. Later komt hij terecht op de boekhoudkundige afdeling van het bedrijf, waardoor fysiek zwaar werk hem bespaard blijft. Als lid van een (in de ogen van de nazi's) Germaans broedervolk heeft hij boven-

dien relatief veel vrijheid. Regelmatig bezoekt hij de Berliner Philharmoniker. Op de Kurfürstendamm eet hij voor het eerst Chinees. En hij is in de gelegenheid relaties aan te knopen met dwangarbeiders uit de Sovjet-Unie die het minder hebben, in het bijzonder met de Oekraïense Nadja. „Ik moet jullie zeggen dat de eeuwig opgewekte Russen me sympathieker zijn dan bijvoorbeeld de Vlamingen met een gevele en verraad“, schrijft hij aan zijn familie thuis. Maar een vakantie is het niet. Leo moet regelmatig schuilen voor geallieerde bommen.

Nog levende ooggetuigen

Aan de hand van een breed scala aan bronnen schetst Buruma een levendig beeld van Berlijn in de oorlogsjaren. Hij koppelt de gebeurtenissen aan het front aan de nieuwste films die Berlijners aanschouwen. Vertelt en passant dat er in de Berlijnse dierentuin capibara's (grote Zuid-Amerikaanse knaagdieren met zwemvliezen) zijn geboren. Buruma baseert zich op geschreven bronnen, maar is ook langs gegaan bij enkele nog levende ooggetuigen.

Een van die ooggetuigen is Horst Selbiger, die als *Mischling* zijn leven niet zeker was. Hij vertelde Buruma in 2022 dat hij stevast een gevonden handgranaat met zich meedroeg. „Ik was fatalistisch. Maar als ik had moeten sterven, had ik een paar anderen

met me meegesleurd.“

Blijf in leven is een „liefdesbrief aan Berlijn“, schrijft Buruma in zijn nawoord. Dat verklaart misschien waarom hij meer geïnteresseerd lijkt te zijn in de verhalen van onderduikers, verzetsmensen en journalisten dan in die van fanatieke nazi's, die er toch ook in ruime mate moeten zijn geweest in Berlijn. Al citeert hij ook veelvuldig uit de dagboeken van propagandaminister Goebbels.

Buruma schetst een caleidoscopisch beeld van Berlijn. Dat is een verdienste, soms zie je als lezer de stad aan je oog voorbijtrekken. Maar het is ook een zwakte: de personages zijn iets te veel passanten, ze worden niet echt uitgediept. Dat geldt ook voor Leo, de vader van Buruma. Wat zijn oorlogservaringen nu echt met hem hebben gedaan blijft wat vaag. Misschien omdat hij zich er in zijn latere leven met een grap vanaf maakte.

Op oudejaarsavond 1989, het jaar van de val van de Muur, was Buruma met zijn vader in Berlijn. In het feestgedruis raakten ze elkaar kwijt. Uren later dook Leo op met zijn neus en voorhoofd in het verband. „Ik heb van 1943 tot het eind van de oorlog luchtaanvallen meegemaakt en in Berlijn ben ik nooit gewond geraakt“, zei hij, „tot aan de avond van 31 december 1989.“

John Irving:
Queen Esther.
Vert. Inge Pieters.
De Arbeiderspers,
438 blz. €27,99
●●○○○

Alles is voer voor een op stoom geraakte John Irving

AMERIKAANSE LITERATUUR Wat begint als een hoopvol vervolg op *De regels van het ciderhuis*, een van Irvings beste romans, verzandt helaas in een boek zonder structuur, met een keur aan nutteloze bijfiguren.

Door **Jan Donkers**

Een Joods meisje wordt in het Noord-Amerikaanse Maine geadopteerd door de Winslows, een empathisch echtpaar, als au pair voor hun vierde dochter, Honor. Het meisje fungeert als draagmoeder voor hun zoon Jimmy, die later in Wenen op zijn beurt als een soort kunstmatige inseminator optreedt bij een lesbisch koppel. Voeg bij deze ingrediënten gemutleerde lichaamsdelen, de worstelsport, Charles Dickens en de lezer, die ook maar iets weet van de contemporaine Amerikaanse literatuur, zal onmiddellijk zeggen: John Irving.

De auteur helpt die geïnformeerde lezer een handje door deze roman te laten beginnen op wat de locatie was van een van zijn beste romans: het weeshuis in St. Clouds waar geneesheer-directeur Wilbur Larch nog altijd de scepter zwaait. Wat begint als een hoopvol vervolg op *De regels van het ciderhuis*, een van Irvings beste romans, blijkt echter te verzanden in een boek zonder structuur, met een keur aan nutteloze bijfiguren. Als lezer kom je veel meer te weten over bovenstaande ingrediënten dan je zou willen, en niet zelden dringt zich de vraag op 'waarom?'

Het antwoord wordt niet gegeven door Esther, die zich, eenmaal volwassen, opwerpt als draagmoeder voor het volgende kind van de Winslows. Zij heeft niets met mannen en toch volgt er een zwangerschap. „Ik wil het gewoon

eens proberen,” is de zwakke motivatie waaronder vervolgens James ('Jimmy') wordt geboren, en hij zal de hoofdpersoon blijven gedurende de rest van het boek.

Na luttele pagina's is het dan ook gedaan met dokter Larch en het weeshuis en ook met Esther. Als draagmoeder ziet zij het, evenals zijn onechte ouders, als haar werkelijke doel om Jimmy buiten de Vietnam-oorlog te houden. Daartoe wordt hij naar een internationale school in Wenen gestuurd, waar hij zijn maagdelijkheid moet zien kwijt te raken of een worstelblessure moet oplopen; voorvallen die hem vrijstelling van dienstplicht kunnen geven. Hij moet kamers delen met de Fransman Claude en de Nederlandse lesbienne Jolanda, die op haar beurt een problematische vriendin, genaamd Mieke, heeft. De seks-scène tussen beide vrouwen, waarbij Jimmy als zaaddonor moet op te treden, behoort tot de onhandigste ooit geschreven (lachen!) maar is waarschijnlijk zo bedoeld. Hier ligt het zwaarte- (en helaas ook diepte-)punt van het boek, wanneer zich een keur aan irrelevante passanten voordoet en Irvings boek leest als een stomme film waarbij helaas de *laughing track* is zoek geraakt.

The Beatles en Anne Frank

The Beatles en Anne Frank komen langs, alsmede de Oostenrijkse arts en schrijver Arthur Schnitzler. En een belangrijke rol is weggelegd voor de hond van de hospita

die de gewoonte heeft de badkuip onder te poepen wanneer het dondert en bliksemt. Zijn naam? 'Hard Rain', naar het nummer van Bob Dylan met die titel. Worstelblessures, straatgeweld, de Olympische Winterspelen, de moord op JFK, alles is voer voor een op stoom geraakte schrijver die al vroeg in het boek het roer buiten zicht heeft.

Esther keert pas honderden pagina's verder weer terug, wanneer Jimmy als schrijver in Jerusalem verblijft (en daar volstrekt overbodige gesprekken voert met zijn uitgever – hij is inmiddels schrijver geworden, net als zijn schepper). Ze is vooraanstaand lid van een Israëliëse militante groepering, en dat geeft Irving de vrijheid om, behalve een hoeveelheid toeristische weetjes over de oude stad (en de Amsterdamse binnenstad), ook nog uit te weiden over de verscheidenheid binnen de Joodse gemeenschap, zaken die de hier onderschatte lezer houderig te verteren krijgt en in een roman in deze vorm niet thuishoren.

„Het echte leven heeft geen plot, zoals een roman,” laat Irving een van zijn personages overpeinzen, in dit overbevolkte boek. Maar ook zijn 'plot' is hier van geen belang, en dat hoeft ook niet, al zijn de treffende laatste alinea's van dit wederom stuurloze boek een schrale troost in dit opzicht. Dat Irving een benadigd auteur is, staat buiten kijf. Een goede redacteur zou echter, als ook bij zijn voorlaatste roman *De laatste skilift*, geen overdreven luxe zijn.

Stil uit de film *The Cider House Rules* met Michael Caine en Tobey Maguire. FOTO ANP/STEPHEN VAUGHAN

COLOFON

Mediahuis NRC BV

Hoofdredacteur:
Patricia Veldhuis
Algemeen directeur:
Dominic Stas

Redactie

Vragen, opmerkingen of suggesties?
Mail naar
redactie@nrc.nl of ga naar nrc.nl/contact.
Postadres: Postbus 20673, 1001 NR Amsterdam, t.a.v. rubriek, redactie of persoon.
T: **020 - 755 3000** (algemene nummer)

Ingezonden brieven

Reageren op artikelen? Stuur maximaal 250 woorden naar opinie@nrc.nl. Vermeld naam, adres en tel. nummer.

Advertenties

T: **020 - 755 3049**.
E: sales@nrc.nl,
W: adverteren.nrc.nl

Familieberichten

T: **020 - 755 3052**.
E: familieberichten@nrc.nl

NRC Webwinkel

E: klantenservice@nrcwebwinkel.nl

Bezorging en abonnementen

Wij streven ernaar NRC te bezorgen voor 7.00 uur, op zaterdag voor 9.00 uur.
W: nrc.nl/service,
T: **088-572 0572** (ma-vr 8.00-17.00, za 9.00-13.00)

Omgang

persoonsgegevens
Mediahuis NRC BV leest van abonnees en gebruikers van online dienstverlening gegevens vast voor de uitvoering van een (abonnee)overeenkomst en/of het verlenen van diensten. Deze gegevens kunnen worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten van Mediahuis NRC BV (zie ook nrc.nl/privacyverklaring). Almelden kan via privacy@nrc.nl.

Auteursrecht

© NRC, 2026.
Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van (de inhoud van) deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Deze rechten berusten bij Mediahuis NRC BV c.q. de betreffende auteur. Zie voor de volledige tekst: nrc.nl

Zo leest u de NRC waardering

●●●●● buitengewoon
●●●●○ zeer goed
●●●○○ goed
●●○○○ matig
●○○○○ zwak

Vier het voorjaar met de mooiste aanbiedingen

BATAVIA
Drukreiniger

Adviesprijs fabrikant 159,97
99,-

- › Complete set met accu voor reinigen van fietsen, auto's en tuinmeubilair
- › Krachtige druk van 22 bar verwijdert hardnekkig modder zonder risico op lakbeschadiging
- › 5 sproeistanden: stel in voor zware taken of een zachte besproeiing van de tuin

BATAVIA
Onkruidborstel set

Adviesprijs fabrikant 169,-
119,-

- › Werelds meest effectieve onkruidborstel
- › Ideaal voor het verwijderen van onkruid en mos uit voegen
- › Onkruid verwijderen zonder rugpijn, pijnlijke knieën, blaren en vermoeidheid

BATAVIA
Super snoeiset

Adviesprijs fabrikant 179,-
139,-

- › Alles-in-één set voor elke snoeiklus
- › Compacte Nexxsaw zaagt hout tot 11 cm dik met één hand
- › Brushless takkenschaar knipt moeiteloos door takken tot 28 mm

BATAVIA
Twinbrush reinigingsborstel

Adviesprijs fabrikant 199,-
179,-

- › Complete set met 2Ah accu, 2.4a oplader, 3 borstels, zeepdispenser en verlengsteel
- › Krachtige accu reinigingsborstel, gepatenteerde 2-in-1 borstels die in tegengestelde richting van elkaar draaien
- › Brushless motor, voor de best mogelijke schoonmaakresultaten en prestaties

AENO
Draadloze steelstofzuiger

Adviesprijs fabrikant 206,-
139,-

- › Één apparaat voor zowel vloer- als meubelreiniging
- › Super krachtig: 530 Watt en 28 Kpa en tot 60 minuten werktijd
- › Vier zuigstanden & automatische stofdetectie

BATAVIA
Maxxbrush multi-borstel

Adviesprijs fabrikant 199,-
149,-

- › Draadloze vrijheid voor flexibel reinigen van terrassen en patio's
- › Aansluiting voor tuinslang voor effectievere reiniging met water
- › Optioneel te gebruiken als onkruidborstel met extra accessoires

